

T.C.  
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI  
TEFSİR BİLİM DALI

**KUR'ÂN'DA KADININ KONUMU**  
**VE**  
**ÜMMÜ MUSA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Meryem DİLMAÇ

VAN – 2007

T.C.  
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI  
TEFSİR BİLİM DALI

**KUR'ÂN'DA KADININ KONUMU**  
**VE**  
**ÜMMÜ MUSA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan**  
Meryem DİLMAÇ

**Danışman**  
Prof.Dr. Abdalbaki GÜNEŞ

VAN – 2007

## SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu çalışma jürimiz tarafından.....  
Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan : .....  
Üye (Danışman ) : .....  
Üye : .....  
Üye : .....  
Üye : .....

ONAY: Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2007

.....  
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür

## İÇİNDEKİLER

|                  |    |
|------------------|----|
| ÖNSÖZ.....       | IV |
| KISALTMALAR..... | VI |
| GİRİŞ.....       | 1  |

## I. BÖLÜM

### KUR'ÂN'DA KADIN

|                                                                          |           |
|--------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>1.1. KADININ YARATILIŞI.....</b>                                      | <b>2</b>  |
| 1.1.1. KUR'ÂN'DA KADIN KAVRAMI.....                                      | 2         |
| 1.1.2. KADININ BİYOLOJİK VE FİZYOLOJİK YAPISI .....                      | 6         |
| 1.1.3. TEVRAT'A GÖRE KADININ YARATILIŞI.....                             | 10        |
| 1.1.4. KUR'ÂN'DA GÖRE KADININ YARATILIŞI.....                            | 11        |
| <br>                                                                     |           |
| <b>1.2. KUR'ÂN'DA KADININ KONUMU.....</b>                                | <b>16</b> |
| 1.2.1. KADIN - ERKEK İŞBÖLÜMÜ.....                                       | 19        |
| 1.2.2. KADININ ŞAHİTLİĞİ.....                                            | 26        |
| 1.2.3. MİRAS HAKKI.....                                                  | 35        |
| 1.2.4. MEHİR HAKKI.....                                                  | 38        |
| 1.2.5. KADININ EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ.....                                   | 40        |
| 1.2.6. ANNE - BABAYA HÜRMET VE İYİLİK.....                               | 43        |
| 1.2.7. ANNE - BABAYA GÜZEL DAVRANMAK VE ÖLÇÜSÜ.BUNUN<br>.....ÖLÇÜSÜ..... | 52        |
| 1.2.8. KİTAB'I MUKADDES'E GÖRE ANNE - BABAYA SAYGI.....                  | 54        |
| <br>                                                                     |           |
| <b>1.3. EŞ VE ANNE OLARAK KADIN.....</b>                                 | <b>55</b> |
| 1.3.1. ANNENİN BİYOLOJİK VE PSİKOLOJİK YAPISI.....                       | 55        |
| 1.3.2. KADINLARIN DİNE YATKIN OLUŞU.....                                 | 58        |
| 1.3.3. ANNENİN EŞ OLARAK HAKLARI .....                                   | 58        |
| 1.3.4. KADININ KOCASINA KARŞI HAKLARI VE GÖREVLERİ.....                  | 62        |
| <br>                                                                     |           |
| <b>1.4. ANNELİK GÖREVİ.....</b>                                          | <b>64</b> |

|                                                      |    |
|------------------------------------------------------|----|
| 1.4.1.HAMİLELİK VE DOĞUM.....                        | 67 |
| 1.4.2. EMZİRMENİN ANNE VE ÇOCUK AÇISINDAN ÖNEMİ..... | 68 |
| 1.4.3. ANNENİN ÇOCUK YETİŞTİRMEDEKİ ROLÜ.....        | 71 |
| 1.4.4. ÇOCUK - ANNE İLİŞKİSİ.....                    | 73 |
| 1.4.5. ÇALIŞMA HAYATINDA KADININ ROLÜ.....           | 75 |
| 1.4.6. ÇALIŞAN ANNE VE ÇOCUKLARIN İLİŞKİSİ.....      | 78 |

## II. BÖLÜM

### KUR'ÂN KISSALARI VE ÜMMÜ MUSA ÖRNEĞİ

|                                                                                     |           |
|-------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>2.1. KUR'ÂN'DA KISSALARININ MAHİYETİ .....</b>                                   | <b>81</b> |
| 2.1.1. KISSANIN TANIMI.....                                                         | 82        |
| 2.1.2. KUR'ÂN'DA KISSALARININ ÖZELLİKLERİ.....                                      | 84        |
| 2.1.2.1. Kıssalarda Tekrar .....                                                    | 85        |
| 2.1.2.2. Dini Gayeyi İfade Edecek Kadarının Anlatılması.....                        | 86        |
| 2.1.2.3. Kıssanın Arasına Birtakım Dini İrşad ve Tevcihlerin<br>Serpştirilmesi..... | 87        |
| 2.1.3. KISSALARDAKİ GAYELER.....                                                    | 87        |
| <b>2.2. ÜMMÜ MUSA KISSASI.....</b>                                                  | <b>91</b> |
| 2.2.1. TEVRAT'A GÖRE ÜMMÜ MUSA KISSASI.....                                         | 91        |
| 2.2.2. HZ. MUSA'NIN DOĞDUĞU ORTAM.....                                              | 93        |
| 2.2.3. YÜCE ALLAH'IN MUSA'NIN ANNESİNE VAHYETMESİ.....                              | 96        |
| 2.2.4. MUSA'NIN NEHRE ATILMASI.....                                                 | 98        |
| 2.2.5. SANDIĞIN SARAYA ULAŞMASI.....                                                | 99        |
| 2.2.6. MUSA'NIN ANNESİNİN ENDİŞELENMESİ VE<br>SAKİNLEŞMESİ.....                     | 100       |
| 2.2.7. MUSA'NIN YAŞAMASINDA HZ. ASİYE'NİN ROLÜ.....                                 | 101       |
| 2.2.8. MUSA'NIN ANNESİNİN PLANI.....                                                | 102       |
| 2.2.9. MUSA'NIN SÜTANNELERİ REDDETMESİ.....                                         | 103       |
| 2.2.10. MUSA'NIN SÜT EMMEKTEN ALIKONULMASININ<br>HİKMETİ.....                       | 104       |

|                                                                      |            |
|----------------------------------------------------------------------|------------|
| 2.2.11.MUSA'NIN ANNESİNE GERİ VERİLMESİ.....                         | 105        |
| 2.2.12.MUSA'NIN ANNESİNİN, OĞLUNU FİRAVUN HESABINA<br>EMZİRMESİ..... | 107        |
| <b>SONUÇ.....</b>                                                    | <b>111</b> |
| <b>BİBLİYOGRAFYA.....</b>                                            | <b>114</b> |
| <b>ÖZET.....</b>                                                     | <b>120</b> |

## ÖNSÖZ

İslam'da kadının eşsiz ve diğer sistemlerde olmayan bir konumu vardır. Kur'an'ı Kerim'de bir sûreye 'Nisâ' (kadınlar) adı verilmiş, daha önce hiçbir toplumda bulunmayan pek çok hak kadına tanınmıştır. Ancak insanların geleneklerinden, örf ve âdetlerinden, kültürlerinden, algı kalıplarındaki yanlış anlayışlardan kaynaklanan kadın hakları ihlali söz konusudur. Bunu da İslam'a mal etmek yanlıştır.

Günümüz modern toplumları bile, bu konuda İslam'dan çok geridir. Modern toplumlarda kadın hak ve özgürlüklerini ele alırken kadını hep kadın platformunda değil, kadını erkek platformunda değerlendirmek, kadın için bir eşitlik veya adalet değil, zulümdür. Dolayısıyla ne kadın hak ve sorumlulukları bütünüyle erkeğinkinin aynıdır. Eğer aynı olsaydı, kadının erkeğin kopyası olması gerekirdi. Özgürlük adına kadının fabrikalarda yarı fiyatına çalıştırılması sekülerizmin modern dünyadaki yansımasıdır. Bu nedenle herkesin görev alanını bilmesi için kadını kadın gibi, erkeği de erkek gibi ele almak lazım.

Araştırmamızda İslam'ın kadına verdiği değer ve bu bağlamda Ümmü Musa örneği, İslam'ın değişmez ve en güvenilir kaynakları olan Kur'an'da ve Hadisler ışığında ele alınmıştır. Cenab-ı Hakk'ın " iman eden bir kavim için Musa ve Firavun'un haberlerinden bir kısmını sana gerçek olarak anlatacağız" buyruğundan hareketle Ümmü Musa kıssasına bakış açımızdaki metot, kıssada gerçekleşen olayları Kur'an'da ayetlerine ve sahih sünnete bağlı kalarak ele alıp, gerçekleşmemiş, doğruluğu ispat edilmemiş olayları veya İsrailiyattan olan haberleri işlememektir. Zira bu tür haberleri işlemek, ayetin işaret ettiği gerçeklerin işlenmesini olumsuz etkileyecektir.

Çalışmada klasik ve çağdaş tefsirlerin yanı sıra "kadın" konulu makale ve eserlerden de yararlanılmıştır. Ayet mealleri Diyanet vakfı yayınlarının kurul tarafından hazırlanan Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı meali'nden alınmıştır.

Bu çalışmamda yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, titiz eleştirmenlik yaparak yapıcı katkılarda bulunan saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Abdulbaki GÜNEŞ'e ve yine bilgi birikiminden istifade ettiğim saygıdeğer hocam Prof. Dr. Necati KARA'ya saygılarımı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Beni daima destekleyen babam Abdullah DİLMAÇ'a, gösterdiği sabır ve fedakârlıklardan dolayı annem Halime DİLMAÇ'a ve ablam Hatice DİLMAÇ'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Tezi baştan sona okuma özverisinde bulunup kıymetli eleştirilerini yazılı olarak kaydederek tezimin şekillenmesinde katkı sağlayan sayın Dr. Yunus CENGİZ'e ve yine tezimi okuyup, yazım hatalarının tesbitinde yardımcı olan değerli arkadaşım Halime ÖZDEMİR'e, Arapça metinlerin tercümelerinde yardımcı olan değerli arkadaşım Besna KURŞUN'a teşekkürlerimi sunuyorum.

## KISALTMALAR

|        |                               |
|--------|-------------------------------|
| a.g.e  | : adı geçen eser              |
| a.g.m. | : adı geçen makale            |
| a.s.   | : aleyhi's selam              |
| a.y.   | : aynı yazar                  |
| b.     | : ibn                         |
| bkz.   | : bakınız                     |
| ev.   | : Çeviren                     |
| DİA    | : Diyanet İslam Ansiklopedisi |
| d.n.   | : dipnot                      |
| h.no.  | : hadis no                    |
| H.z.   | : Hazreti                     |
| r.a.   | : radiyallahu anh             |
| sade.  | : sadeleştiren                |
| s.a.v. | : salallahu aleyhi ve selem   |
| thk.   | : tahkik eden                 |
| trs.   | : tarihsiz                    |
| ö      | : ölümlü                      |
| v.     | : vefatı                      |

## GİRİŞ

Bazı eleştirmenler, İslam'ın Kadına haklarını yeterince vermediğini ve onu ezdiğini iddia etmektedirler. Hâlbuki kadın konusunu sağlıklı bir şekilde değerlendirmek için Kur'an'daki kadın tipiyle tarih boyunca var olan kadın tipini birbirinden ayırmak gerekir.

Kadın konusuna eleştiri getirenler, İslam dininin temel kaynakları olan “Kur'an” ve “Hadis” kitaplarındaki kadınlarla ilgili hükümleri değerlendirip tarihsel süreçte kadının içinde bulunduğu hukuki, sosyo-ekonomik ve politik konumunu eleştirmektedirler.

Kur'an'da kadın sorunu olduğunu iddia edenler kadın ve erkeğin her konuda “eşit” olması gerektiğini düşünmektedirler. Hâlbuki Kur'an'a göre insan cinsi olarak kadın ve erkek eşittirler, fakat kadının kendine has biyolojik, fizyolojik ve psikolojik özellikleri ile erkek cinsinden ayrılır. Yüce Allah, kadın veya erkekten birini, diğerinden üstün tutmak yerine birbirinin tamamlayıcısı olduğunu beyan etmekte ve insanların değerlerinin takvadaki üstünlüklerinde olduğu gerçeğini vurgulamaktadır.

Bu çalışmadaki hedefimiz, konusu İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve hadislere göre yorumlar getirerek “kadın” konusunu tartışılır olmaktan çıkarp sağlıklı bir aile ve toplumun oluşmasını sağlamak ve kadınların saygınlıkları ve hakları hakkında Kur'an-ı Kerim'in ne kadar önem verdiğini göstermektir. Yine bu bağlamda Ümmü Musa kıssasının bütün annelere örnek bir şahsiyet olduğunu vurgulamak ve çocuklarını terbiye edecek olan annelerin her yönüyle özen göstermeleri gerektiğine dikkati çekmektedir.

Bu çerçevede, birinci bölümde kadının yaratılışını, Kur'an'a göre kadının konumunu ve eş ve anne olarak kadının rolünü incelemeye çalışacağız.

İkinci bölümde ise Kur'an kıssalarının özellikleri ve kıssalardaki gayeleri özetledikten sonra Musa'nın annesinin kıssasını anlatarak annelik görevinin ve sorumluluğunun çok önemli olduğunu ortaya koymaya gayret göstereceğiz.

## I. BÖLÜM KUR'ÂN'DA KADIN

### 1.1. KADININ YARATILIŞI

#### 1.1.1. KUR'ÂN'DA KADIN KAVRAMI

Kur'ân'da kadınlarla ilgili pek çok kavram kullanılmıştır. Örneğin مرأ kökünden türeyen kelimeler Kur'ân-ı Kerim'de değişik kalıplarda 39 kez geçmektedir.<sup>1</sup> المرء adam, kişi, şahıs anlamına gelir.<sup>2</sup> Nitekim والله يحول بين المرء وقلبه "Ve biliniz ki Allah muhakkak, kişi ile kalbinin arasına girer"<sup>3</sup> âyetinde geçen المرء , kişi anlamında kullanılmıştır.

اني امرأة kelimesi ise kadın, hanım, zevce, eş anlamlarına gelir.<sup>4</sup> "Kur'ân'da Ben onlara (Sebe halkına) وجدت امرأة تملكهم واوتيت من كل شيء ولها عرش عظيم hükümdarlık eden, kendisine her şeyden bolca verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadın gördüm",<sup>5</sup> âyetinde kadın bu manada kullanılmıştır. Yine وقالت امرات فرعون قرت ve Firavun'un karısı, (Firavun'a): "Bu çocuk hem benim hem de senin için neşe kaynağı olabilir!" dedi"<sup>6</sup>, âyetinde امرأة hanım, zevce, eş anlamlarında kullanılmıştır.

Şu hadiste de المرأة kelimesi kadın anlamında kullanılmıştır.

...تتكح المرأة لاربعة لمالها ولنسبها ولجمالها ولدينها فافطر بذات الدين تربيت يداك

“Kadın dört (hal ve sıfatı) için nikâh olunur: Malı için, soyu için, güzelliği için, dini için (Ey mü'min sen bunlardan) dindar olanı ele geçirmeye bak. (Eğer

<sup>1</sup> Bkz. Muhamed Fuat Abdalbaki, *el-Mu'cemü'l Müfehres li Elfazi'l- Kur'ân'il- Kerim*, Kahire, 1991, 838.

<sup>2</sup> Şeyh Ahmet b. Yusuf, *Umdedül-Huffaz Fi Tefsir-i Şerifi'l Elfaz*, IV, Beyrut, 1983, 90.

<sup>3</sup> Enfâl, 8/24.

<sup>4</sup> Cübran Mesud, *er-Raid Mu'cemun Luğaviyyun Asriyyun*, II, Beyrut, 1967, 1353.

<sup>5</sup> Neml, 27/23.

<sup>6</sup> Kasas, 28/9.

dilediğim gibi yapmazsan) yoksulluğa düşersin”<sup>7</sup>

Bu kelimenin geldiği anlamlardan biri de, "midede kolay hazmedilen, mideye ağırlık vermeyen ve insana afiyet veren yemektir.”<sup>8</sup> فكلوه هنيأ مرياً "... onu afiyetle yiyin..."<sup>9</sup> âyetinde zikredilen مرياً, insana afiyet veren yemek anlamındadır.

أمرأ sözcüğü "Erkeğin kemale ulaşması"<sup>10</sup> anlamında da kullanılmaktadır. Bu sözcük kişinin davranışının, huyunun, ahlakının kadın gibi olması anlamını taşımaktadır.<sup>11</sup>

مروء (muruet) kelimesi kişilik sahibi olan kişiye denir. Ahfeş'e göre muruet; iffet ve sanattır. Bazılarına göre ise muruet; açıkça yapmaktan çekinilen şeyi gizlice yapmaktır".<sup>12</sup> Ayrıca bu kökten türeyen kelimeler, "Yiyecek sağlığa iyi geldi"<sup>13</sup> "Yeme ve içmenin geçtiği boru", "Yerin havası iyi oldu"<sup>14</sup> gibi anlamlara da gelmektedir.

Kur'ân'da kadınlarla ilgili bir diğer kavram نساء kelimesidir. نسوة, نساء, نسوان نسوة kelimesidir. نساء, nisâ, nisvân, nisve kavramları, "kadınlar" demek olup امرأة sözcüğünün kendi kökünden olmayan çoğullarıdır. Nasıl ki, erkek demek olan مرء kelimesinin çoğulu da kendi kökünden olmayan قوم sözcüğüdür.

Şu âyetlerde zikredilen امرأة kadın anlamındadır:

يا ايها الذين امنوا لا يحل لكم ان ترثوا النساء كرها *"Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helal değildir"*<sup>15</sup>

وقال نسوة في المدينة امرأة العزيز تراود فتاها عن نفسه قد شغفها حبا انا لنراها في ضلال مبين *"Şehirde bir takım kadınlar "Aziz'in karısı, hizmetçisi olan delikanlısından murat almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz dediler."*<sup>16</sup>

Kur'ân-ı Kerim'de kadınlarla ilgili zikredilen bir diğer kavram انثى kelimesidir. انثى: kadın kelimesi, erkeğin karşıtıdır. Asıl itibariyle ayrımları cinsel

<sup>7</sup> Süleyman b.el-Eş'as Es Sicistânî Ebu Davud ,*Sünen*, (thk.Muhammed Muhyiddin) trs., *Nikâh*, 4.

<sup>8</sup> Muhammed b. Mükerrrem b. Manzur el İfrikî, *Lisânü'l Arab*, مرأ mad, XV, Beyrut, trs.

<sup>9</sup> Nisâ, 4/14.

<sup>10</sup> İbn Manzur, *a.g.e.*, مرأ mad. XV.; er-Rağib el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l Kur'ân*, (Çev.Abdulbaki Güneş-Mehmet Yolcu ) II, İstanbul, 2007, 604.

<sup>11</sup> Mes'ud, *a.g.e.*, II, 1353.

<sup>12</sup> İbn Manzur, *a.g.e.*, مرأ mad, XV.

<sup>13</sup> Mes'ud, *a.g.e.*, II, 1353.

<sup>14</sup> İbn Manzur, *a.g.e.*, مرأ mad, XV.

<sup>15</sup> Nisâ, 4/19.

<sup>16</sup> Yûsuf, 12/30.

organlarına göre yapılmaktadır.<sup>17</sup> Nitekim Kur'ân'da: *ومن يعمل من الصالحات من ذكر أو أنثى* "Erkek veya kadından her kim inanarak güzel işler yaparsa, işte öyle kimseler cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar;"<sup>18</sup> âyetinde zikredilen *أنثى* kadın anlamındadır.

Kadınlar, tüm canlılarda, erkeklerden zayıf olduğundan, kendisinde zayıflık bir ölçü haline gelmiştir. Onun için işi zayıf olana "kadın" denmiştir. Bu anlam itibariyle *حديد أنثى* denmiştir ki "ham demir" demektir. *ارض أنثى* de "yumuşak toprak" demektir ve kadınlardaki yumuşaklık esas alınarak böyle denmiştir. Çok verimli oluşu, kadınlara benzetilerek de böyle söylenmiş olabilir *ولد و لودة* *ارض حرة* ve "özgür ve doğurgan toprak", söylenmiş olması da bundandır.<sup>19</sup>

Bazı eşyada kelimenin hükmü erkeğe benzetildiğinden, onun da hükümleri erkek kabul edildiği gibi, bazı kelimelerin hükmü de kadına benzetilip dişi gibi kabul edilmiştir. *يد* : *el* ve *اذن* : kulak bunlardandır. Sözgelimi, testislere, testis adı verilmesi *انثيين* iki kadın kelimesinin dişi kabul edilmiş olmasındandır.<sup>20</sup>

Yüce Allah'ın : *ان يدعون من دونه الا اناثا* : "Onlar, Allah'ı bırakıp ancak dişilere tapıyorlar";<sup>21</sup> âyetinde bazı müfessirler, kelimenin sözlük anlamını esas alıp "dişilerden " maksadın müşrik Arapların genellikle "dişi" (ünsa) diye adlandırdıkları Lât, Uzza, Menat gibi putlardır. Onların bir kısmı ise, mananın hükmünü esas almış ve *منفعل* "etki altında olana *أنثى* yumuşak" adı verildiğini söylemiştir. Bu nedenle yumuşak demire de *أنثى* denmektedir.<sup>22</sup>

Kur'ân'da kadınlarla ilgili zikredilen bir diğer kavram *زوج* kelimesidir. Canlı varlıklardan eşleşen erkek ve dişi çiftlerin her birisine *زوج* denir. Ayrıca diğer varlıklardan olan çiftlerin her birisine de *زوج* denir. Mest ve ayakkabı gibi. İster benzer, ister zıt olsun başka biriyle beraber olan her şeye de *زوج* denir.<sup>23</sup> Nitekim Kur'ân'da *هو الذى خلقكم من نفس واحدة وجعل منها زوجها ليسكن اليها* "O'dur ki sizi bir tek nefisten yarattı, günlü ısınsın diye eşini ondan var etti;"<sup>24</sup> âyetinde geçen *زوج* bu anlamda kullanılmıştır.

*ازواج* çoğulu *زوج* gelir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

*هم وازواجهم في ظلال على الارائك متكئون* "Onlar ve eşleri, gölgelerde koltuklara

<sup>17</sup> İsfahânî, *a.g.e.*, I, 88.

<sup>18</sup> Nisâ, 4/714.

<sup>19</sup> İsfahânî, *a.g.e.*, I, 89.

<sup>20</sup> *a.g.e.*

<sup>21</sup> Nisâ, 4/117.

<sup>22</sup> İsfahânî, *a.g.e.*, I, 89.

<sup>23</sup> İsfahânî, *a.g.e.*, I, 540.

<sup>24</sup> A'râf, 7/189.

yaslanmaktadırlar.<sup>25</sup> ومن كل شيء خلقنا زوجين "Her şeyden iki çift yarattık";<sup>26</sup> âyetinde zikredilen زوجين kelimesi 'iki eş' anlamında kullanılmıştır.

Bu âyet, her şeyin cevher, araz, madde ve suretten oluştuğuna hiçbir şeyin yaratılmış olduğunu gerektiren bir terkipten soyutlanamayacağına ve onun bir yaratıcısının olduğuna, bunun da Yüce Allah olduğuna işaret eder. "Her şeyden iki eş yarattık" sözü, bu gerçeği açıklamaktadır. Âlemdaki her şey, bir zıddının veya bir benzerinin ya da bir terkinin olması bakımından çifttir. Yani eşya hiç bir surette mürekkep olmaktan kurtulamaz.

Yüce Allah'ın yukarıdaki âyette زوجين kelimesini zikretmesi şuna dikkat çekmek içindir. Bir şeyin zıddı veya benzeri yoksa da yine de o cevher ve arazdan mürekkep olmaktan kurtulamaz ki onlar da iki çifttir.<sup>27</sup>

Kur'ân'da kadınlarla ilgili zikredilen bir diğer kavram امن kökünden türeyen مؤمنة kelimesidir.

امن kelimesinin asıl anlamı, gönül huzuru ve korkunun bertaraf olmasıdır. امن ile امانة ve امان aslında birer mastardır. Bazen emân, insanın içinde bulunduğu her durumu anlatmak için kullanılır, bazen de insanın tam emin olmadığı bir durumu anlatmak için kullanılır.<sup>28</sup> "emayetlerinize hainlik etmeyin."<sup>29</sup> وتخونوا اماناتكم

ومن دخله كان امنا "oraya kim girerse, güven içinde olur";<sup>30</sup> âyetlerinde zikredilen امن kökünden gelen kelimeler emân ve insanın içinde bulunduğu bir durumu anlatmak için kullanılmıştır.

ایمان (İman) ise, şu âyette olduğu gibi bazen Hz. Muhammed'e (s.a.v) gönderilmiş olan şeriat anlamında kullanılır.<sup>31</sup> ان الذين آمنوا والذين هادوا والصابئون والنصارى "Şüphesiz inananlar (Müslümanlar) ile Yahudiler, Sabiiler ve Hristiyanlardan (her bir gurubun kendi şeriatında) "Allah'a ve ahiret gününe inanan ve salih ameller işleyenler için hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır (diye hükmedilmiştir)"<sup>32</sup>

ایمان bazen övgü bağlamında kullanılır ve bu durumda insanın, doğruluğunu

<sup>25</sup> Yâsin, 36/56.

<sup>26</sup> Zariyât, 51/49.

<sup>27</sup> İsfahânî, a.g.e., I, 542.

<sup>28</sup> İsfahânî, a.g.e., I, 84.

<sup>29</sup> Enfâl, 8/27.

<sup>30</sup> Âl-i İmrân, 3/97.

<sup>31</sup> İsfahânî, a.g.e., I, 85.

<sup>32</sup> Mâide, 5/69.

tasdik ettiği halde Hakk'a mutlak boyun eğişini/bağlanışını dile getirir.<sup>33</sup>

وما كان لمؤمن ولا مؤمنة إذا قضا الله ورسوله امرا ان يكون لهم الخيرة من امرهم

"Allah ve Resulü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mü'min erkek ve hiç bir mü'min kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur;<sup>34</sup> âyetinde geçen مؤمن Yüce Allah'a mutlak boyun eğiş/bağlanış anlamındadır.

Kur'ân'da kadınlarla ilgili zikredilen bir diğer kavram محصنات kelimesidir.

لا يقاتلونكم جميعا الا في قرى حصون dur: لا يقاتلونكم جميعا الا في قرى (Hısn) yani kale kelimesinin çoğulu حصون dur: "Onlar müstahkem kaleler içinde veya duvarlar arkasında olmadan sizinle toplu savaşırlar"<sup>35</sup> âyetinde zikredilen محصنة kelimesi "müstahkem kaleler" anlamındadır.

تحصن kaleyi mesken edinmektir. Korunma amaçlı her tür sığınmanın da bununla dile getirilmesi uygun görülmüştür. İnsan bedenini bir kale gibi koruduğundan درع حصينة "kale gibi zırh" denmesi bundandır.<sup>36</sup>

Yüce Allah şöyle buyuruyor : الا قليلا مما تحصنون "Bu sûre içinde, ayıracağınız az miktarda tohumluklar dışında..."<sup>37</sup>; yani siz kale gibi sağlamlaştırılmış yerlerde korunuyorsunuz. Bu anlamda امرأة حصان deyimi mazbut kadın demektir.<sup>38</sup>

حصان kelimesinin çoğulu حصن dur : حواصن ise حاصن dur. Namuslu ve saygın olan kadına حصان denir. Nitekim احصنت فرجها "Irzını korumuş olan İmran kızı Meryem'i de"<sup>39</sup> âyetinde geçen احصنت , namuslu ve saygın olan kadın anlamındadır.

محصن kelimesi ise koruması başkası tarafından sağlanan özelliği düşünülmüş olur.<sup>40</sup> Yine Kur'ân'da واتوهن اجرهن بالمعروف محصنات غير مسافحات ولا متخذات اخدان فاذا "Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları halinde sahiplerinin izniyle onlarla evlenin, mehirlerini de güzelce verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa, onlara hür kadınların cezasının yarısı uygulanır"<sup>41</sup> âyetinde محصن kelimesi bu anlamda

<sup>33</sup> İsfahânî, a.g.e., I, 85; Toshihika İzutsu, Kur'ân'da Dini ve Ahlâki Kavramlar, (Çev. Selahattin Ayaz) İstanbul, 1997, 248.

<sup>34</sup> Ahzâb, 33/36.

<sup>35</sup> Haşr, 59/14.

<sup>36</sup> İsfahânî, a.g.e., I, 316.

<sup>37</sup> Yûsuf, 12/48.

<sup>38</sup> İsfahânî, a.g.e., I, 317.

<sup>39</sup> Tahrîm, 66/12.

<sup>40</sup> İsfahânî, a.g.e., I, 317; Musa Carullah, Hatun, (Haz.: Mehmet Görmez) Ankara, 1999, 19.

<sup>41</sup> Nisâ, 4/25.

kullanılmıştır. Onun için denmiştir ki محصنات : "evlendirilmiş olan kadınlardır." Kocasının onu koruduğu düşünüldüğünden böyle denmiştir.<sup>42</sup>

Kur'ân'da kadınlarla ilgili zikredilen bir diğer kavram نشوز kelimesidir. neşz (نشز) kavramı, yerin yüksek olan kısmıdır. Biri yüksek bir yere çıktığı zaman نشزفلان denir.

Diriltirmek, yattıktan sonra ayağa kalkmak olduğundan نشز neşz ve انشاز kavramlarıyla dile getirilmiştir.<sup>43</sup> Kur'ân'da انظر الى العظام كيف ننشزها ثم نكسوها لحما "Hele o kemiklere bak, onları nasıl ayağa kaldırıyoruz? Sonra onlara nasıl et giydiriyoruz?"<sup>44</sup> Âyetinde geçen نشز 'diriltmek' anlamında kullanılmıştır.

نشز/ nüşuz aslında lügatte yükseklik ve tümseklik manasından alınarak kadının kocasına kafa tutup baş kaldıracak bir durum almasıdır ki, sözde kendisini yüksek sayıp itaatini ortadan kaldırmış olur. Bunu açıklamak için büyük müfessirlerden İbn Abbas; kadının nüşuzu kocasına isyan etmesi; Ata; koku sürünmemesi, kocasını birleşmeden men etmesi, önceleri kocasına yaptığı muameleyi değiştirmesi, Ebu Mensûr ise, kocasından hoşlanmamasıdır, şeklinde açıklamalar yapmışlardır.<sup>45</sup> والتي تخافون نشوزهن وافجروهن في المضاجع واضربوهن<sup>46</sup> "Evlilik yükümlülüklerini reddederek baş kaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız onları hafifçe dövin;"<sup>46</sup> âyetinde geçen, نشوز kadının kocasına karşı baş kaldırması anlamındadır. المرأة نشوز kadının kocasına karşı antipati duyması, hoşlanmaması, nefret etmesidir. Ona itaati kendine yedirememesi, gözünün ondan başkasında oluşu<sup>47</sup> anlamlarına da gelir.

### 1.1.2. KADININ FİZYOLOJİK VE BİYOLOJİK YAPISI

Kadının ve erkeğin belirgin biyolojik ve fizyolojik farklılıkları, çocukluktan itibaren kendini gösterir ve ergenliğe doğru belirgin bir hal alır.

Kız çocuğunun anatomik ve fizyolojik olarak belirgin farklılaşması 10 yaşlarında başlar. Erkek çocuklarda iki yıl kadar önce başlar. Ergenliğin başlamasıyla belirginlik artar. Vücut hatlarının yuvarlaklaşması, göğüs kalça gelişimi kendine özgüdür. Ergenlik çağına girdiğinde kızlar 10–20 cm, erkekler 30 cm birden

<sup>42</sup> İsfahânî, a.g.e., I, 317.

<sup>43</sup> İsfahânî, a.g.e., II, 697-698.

<sup>44</sup> Bakara, 2/259.

<sup>45</sup> Elmalî M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (Sade. İsmail Karaçam ve bşk.) II, İstanbul, trs, 558.

<sup>46</sup> Nisâ ,4/34.

<sup>47</sup> İsfahânî, a.g.e., II, 698.

uzarlar. Erişkin boy uzunluğunun % 25'i bu dönemde kazanılır. Kızlarda boyca artış 8 cm / yıl, erkeklerde boyca artış 10 cm/yıldır. Kızların gelişimi erkeklere göre daha hızlıdır. Erkeklerde cilt altı yağ dokusu azalırken, kızlarda cilt altı yağ dokusu artar. Kas dokusu da erkeklerde artış gösterir. Vücudun ağırlık merkezinin kadınlarda aşağıda olması dengeli duruşu kolaylaştırırken, erkeklerde ağırlık merkezinin daha yukarıda olması atlamayı kolaylaştırır.<sup>48</sup>

Kadınlarda daha küçük kalp ve daha küçük akciğer vardır. Daha küçük kalp ve akciğer demek, oksijen tüketiminin ve kullanımının daha düşük olması demektir. Sporda bilhassa dayanıklılık gerektiren spor dallarında kadınların başarısı, bunun için erkeklerden daha düşüktür.<sup>49</sup>

Kadınlarda vücutta ortalama dört litre kan varken, erkeklerde ortalama altı litre kan vardır. Bu durum, beyne, kaslara daha az oksijen taşınması anlamına gelir. Kadınların vücut ağırlıklarının % 25-35'i yağ iken, erkeklerin % 15-20'si yağdır. Yağ fazlalığı, su üzerinde durabilme, açlığa dayanma gibi avantajlar sağlar. Kadınların vücutları ve yağ dokuları daha elastikidir. Bu yüzden bale ve jimnastik gibi spor dallarında daha avantajlıdırlar. Kadınların daha az terlemesi de nemli ortamda avantaj sağlar.<sup>50</sup>

Biyolojik incelemelere göre, vücut şekli, dış görünüşü, organları, hatta dokulara varıncaya kadar, kadın her hususta erkekten ayırdır. Çocuğun ana rahminde teşekkülü için gerekli olan cinsi birleşme halinde, kadın ve erkeğin bedeni yapısı birbirinden tamamen farklı bir gelişme kaydeder. Kadın vücudu, çocuk doğurmaya, yetiştirip geliştirmeye müsait bir ilerleme gösterir. İlk cinsiyet belirtilerinden itibaren, ergenlik çağına varıncaya kadar, beden her bakımdan ilerleme ve gelişmesi bu hususun tamamlanması içindir. İşte kadına, ilerdeki hayatının yolunu gösteren belli başlı işaretlerden birisi de budur.<sup>51</sup>

Yapılan birçok araştırmada kadının biyolojik yapısının, erkeğinkinden farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

California (L.A) Üniversitesinden Prof. Richard Haier, zekâ ve öğrenme testlerinde eşit performans gösteren kadın ve erkeklerin beyinlerindeki gri ve ak madde dağılımının farklı olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmasına göre "erkeklerin

---

<sup>48</sup> Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, İstanbul, 2005, 78-79.

<sup>49</sup> a.g.e.

<sup>50</sup> a.g.e.

<sup>51</sup> Ebu'l A'la Mevdudi, *Hicap*, (Çev., Ali Genceli) İstanbul, 2003, 245.

beynindeki gri maddenin kadınlarınkinden 10 kat fazla olduğunu, kadınlardaki beyaz maddenin ise erkeklerinkinin 6,5 misli olduğu" sonucuna varmıştır.<sup>52</sup>

Gri madde beynin bilgi işlemlerini, beyaz madde bilgiler arası bağlantı kurulmasını sağlıyor. Erkekler derin ve matematiksel düşüncede daha başarılı iken, kadınlar duygusal, dil, tarih gibi beyin faaliyetlerinde daha başarılıdır. Kadının ruh sağlığını yönlendiren üç olay vardır. Birincisi, adet görmeye başlaması (menarş), ikincisi gebelik, üçüncüsü ise menopozdur.<sup>53</sup>

Doğan Cüceloğlu, erkekler ve kadınlarla ilgili algılama kalıbında "iyi" olarak görülen özelliklerin birbirinden farklı olduğunu belirtmektedir. Erkeklerin saldırgan, bağımsız, duygusuz, tarafsız, baskın, kolayca etki altında kalmayan, yarışkan, mantıklı, dobra dobra konuşan, kolay alınmayan maceraperest, kolay karar veren, kendine güvenli, önderlik yapabilen, hırslı, iş yapma yeteneği olan, matematik ve bilim alanlarına ilgi duyan, faal, dünya işleriyle ilgili, duygu ve düşünceleri ayırt edebilen, dış görünüşü fazla önemsemeyen bir yapıda olduğunu, kadınların ise konuşkan, zarif, kibar, başkalarının duygularının farkında olan, dindar, dış görünüşlerine özen gösteren, tertipli, sakin, güvenecek birisine gereksinmesi olan, sanat ve edebiyatla ilgili ve hassas duyguları kolaylıkla ifade edebilen bir yapıda olduğunu<sup>54</sup> ileri sürmüştür.

Kadın ve erkeğin cinsiyet rolünü anlayabilmek için, onun genlerini bilmek gerekir. Kadını kadın, erkeği erkek yapan özelliklerin bir kısmı genler, bir kısmı da sosyal öğrenme ile kazanılır. Her iki cinsin de toplumsal rolünün önemli bir bölümü, yaşadığı ortam ve kültürel öğrenme ile ilgilidir. Fakat cinsiyet kimliğini oluşturan özelliklerin büyük çoğunluğu genetikdir. Bu durum çocukluktan böyledir. Mesela kız çocukları, sözlü anlatım konusunda erkek çocuklardan daha öndedir. Aynı zamanda, oyunu yapılandırma, iş birliği yapabilme konularında da erkek çocuklardan daha üstün oldukları, yapılan araştırmalarla ortaya çıkmıştır. Kızların "dişilik özellikleri" diyebileceğimiz, sevimli, sıcakkanlı olma, romantik duyguların baskın olması, fare, böcek ve yılan gibi hayvanlardan korkmaları, kalıtım sebebiyledir. Son yıllarda yapılan araştırmalarda bu konuyla alakalı ilginç bir bulguyla karşılaşıldı: Hayatında hiç yılan görmemiş bir kadın bile yilandan korktuğu dolayısıyla kadınlarda yılan korkusunun genetik olduğuna dair bir gen bulundu.<sup>55</sup>

---

<sup>52</sup> Tarhan, .a.g.e, 78.

<sup>53</sup> a.g.e.

<sup>54</sup> Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul, 1998, 392-393.

<sup>55</sup> Tarhan, a.g.e., 101.

Erkek çocukların genlerinde doğuştan gelen sertlik, saldırganlık, dikbaşlılık, kolayca etki altında kalmama, heyecanlarını bastırabilme <sup>56</sup> vb. gibi farklı özellikler görürüz. İncelemeler, kız ve erkek çocuklarındaki bu farklılıkların biyolojik yapıyla ilgili olduğunu ve buna bağlı olarak oyun çeşitlerinin de değiştiğini gösteriyor. Kız çocuklarının romantik duygularını daha çok ön plana çıkaran bebeklerle evcilik oyunları oynamaları, erkek çocukların ise daha çok saldırganlık içeren oyunlar oynamaları <sup>57</sup> biyolojik faktörlerle açıklanmaktadır. Bu durum, evrensel psikoloji açısından şöyle ifade edilmektedir:

İnsanlığın ilk çağlarında erkekler ava çıkıp av etiyle ailesini beslemek zorundayken, kadın anne rolünde ve çocuklarını koruyup kollamak zorundaydı. Babanın evde olmadığı durumlarda annenin en ufak bir ses ve gürültüde tedbir alabilmesi için fazla cesaretli olmaması, hatta korku duygusunun gelişmiş olması gerekiyordu. Aksi takdirde çocuğu koruması mümkün değildi. Buna mukabil erkeğin saldırgan bir yapıya sahip olması, avcı karakterinin gereği olarak görülüyordu. Daha sonra kültürler oluşukça sosyal roller ortaya çıktı. <sup>58</sup>

Biyolojik bir özellik olarak bir kültürel olayda erkeğin olaya ilk etapdaki yaklaşımı mantıksal olurken, kadının bakış tarzını duyguları belirler. Erkeğin, beynine duygusallığı ve estetiği katmayı öğretmesi gerekirken, kadın da kendisini geliştirerek, duygusallık ve estetik kaygısına mantık ve muhakeme ile ilgili veriler ilave etmelidir. Böylece mantık ve his dengesi sağlanır. Kadın kendini geliştirmese hep duygusal kalır. Dolayısıyla mantıklı kararlar veremeyecek ve hatalar yapacaktır. Erkek de mantık donanımına gereken duygu eklemesini yapmazsa, acımasız ve bencil olur ve kadını anlayamaz. Bu durum hem kadın hem de erkek için tehlikelidir. Mantık ve duygu konusunda her iki cinsin genlerden gelen yetenekle birbirini tamamlaması gerekiyor. Mesela zekâ öyle değildir. İki cinsin başarılı oldukları zekâ alanları da birbirinden farklıdır. Kadının dil ve sosyal zekâsı daha yüksekken, erkeğin sayısal zekâsı daha gelişkindir. Bunlar genetik özelliklerdir, fakat geliştirilmesi gerekir. Herkes kendi yeteneğini ilerleterek aradaki uçurumları kapatabilir. Bu noktada biyolojik yönden kadın ve erkeğin eşit olduğunu söylemek doğru değildir. Her iki cins de birbirinden farklı özelliktedir. Ancak kadın, kadın olduğu için aşağıda, erkek de erkek olduğu için yüksek bir konumda değildir. <sup>59</sup> Zira erkekler bazı fizyolojik özelliklerde üstün olmakla beraber kadınların da erkeklerden üstün oldukları manevi yönler vardır. Erkekler ağır işleri yapmada daha elverişli

---

<sup>56</sup> a.g.e.

<sup>57</sup> a.g.e.

<sup>58</sup> a.g.e., 102.

<sup>59</sup> a.g.e.

iken, kadın da merhamet, şefkat ve çocuk eğitimi gibi konularda daha üstündür. Her iki cins arasındaki bu farklılıklar, Yüce Allah'ın bir hikmeti olarak telakki edilmelidir.

#### 1.1.4. TEVRAT'A GÖRE KADININ YARATILIŞI

İlk kadının yaratılışının nasıl olduğu tarih boyunca insanların zihnini kurcalamış ve hala da kurcalamaktadır. Tevrat pasajlarında ilk kadının yaratılışı ile ilgili iki kıssa vardır. Bunlardan birincisine göre, Tanrı insanı kendi suretinde, kendisine benzer erkek ve dişi olarak yaratmıştır.<sup>60</sup> İkinci kıssaya göre ise Tanrı, kadını, Âdem'in kaburga kemiğinden ve onun yalnızlığını gidermek üzere uygun bir yardımcı olarak yaratmıştır.<sup>61</sup> Kadın, erkekten yaratıldığı için, erkek, annesini ve babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacaklardır;<sup>62</sup> denilmektedir.

Tevrat'ta anlatıldığına göre, cennetteki yasak ağaçtan, bir yılanın kandırmasıyla önce Havva, sonra da Havva'nın teşvik etmesiyle Âdem yemiştir.<sup>63</sup> Böylece kadın, Allah'ın emrine itaatsizlik ettiği için, Allah kadını cezalandırmış, çocuk doğururken kadına çok acı çektireceğini, ağrı çekerek doğum yapacağını, kocasına istek duyacağını ve kocasının kendisine egemen olacağını bildirmiştir.<sup>64</sup> Ayrıca Allah, Âdem'e karısının sözünü dinlediği ve yasak meyveden yediği için toprağın lanetlendiğini belirterek Âdem'i suçlamaktadır.<sup>65</sup>

Kadının erkekten sonra ve ondan bir parça olarak yaratılması, erkeğin kadına ad koyması, erkeğin hâkimiyeti ve kadının ona boyun eğmesi olarak yorumlanmaktadır.<sup>66</sup>

İnanışlara göre Kitab'ı Mukaddes'in önce Hz. Havva'ya, sonrada Hz. Âdem'e yüklediği hata, ilk ebeveynin bu günahı, nesilden nesile intikal ettiği için bütün dünya kadınları hatalıdır ve lekelidir.<sup>67</sup> Bu nedenle Talmud'da geçen ifadelerde erkek Museviler, İsrailoğlu olduğu için ve erkek olarak yaratıldığı için her gün sabah akşam Tanrı'ya şükretmektedirler.<sup>68</sup>

---

<sup>60</sup> Tekvin, 1/26-27.

<sup>61</sup> Tekvin, 2/21-22.

<sup>62</sup> Tekvin, 2/23-24.

<sup>63</sup> Tekvin, 3/4-5.

<sup>64</sup> Tekvin, 3/16.

<sup>65</sup> Tekvin, 3/17.

<sup>66</sup> M. Akif Aydın, "Kadın", *DİA*, XXIV, İstanbul, 2001, 84.

<sup>67</sup> Bekir Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, İstanbul, trs, 12.

<sup>68</sup> Tayyib Okiç, "İslâmiyette Kadının Eğitim ve Öğretimi", *İslâm'da Kadın Hakları*, II, Ankara, 1979, 11.

Yine ilahi hikmet ile ilgisi olmayan açıklamalara göre, Allah, "kadını erkeğin başından yaratırsam dik başlı olur, gözünden yaratırsam mütecessis olur, kulağından yaratırsam kapı dinler, ağzından yaratırsam geveze olur, ayağından yaratırsam sürter durur, gizli olan, örtülü olan kaburga kemiğinden yaratayım ki, örtülü ve mütevazı olsun" demiş, ancak kadın yine de sakındığı bütün bu kusurları kendinde toplamıştır. Kadın süsten başka düşünmez ve büyücülüğe yeteneği vardır. Hz. Mesih (a.s) ilahi tebliği bu kötü düşüncelerden arıttıysa da ondan sonra gelen, Pavlus ve Agustinus gibi din bilginleri, kadının değerini yine düşürdüler. Kadını, Âdem'in sürçmesinden baş sorumlu tuttular, Hristiyanlar kadının erkek için yaratıldığını "evlenmeyen daha iyi eder" diyen Pavlus'un düşüncesini canlı tutma gayretine girdiler.<sup>69</sup>

## 1.2. KUR'ÂN'A GÖRE KADININ YARATILIŞI

Kur'ân-ı Kerim'in pek çok âyetinde kadın ve erkek ayrımı yapılmadan insanın ilk yaratılışı ve bu yaratılış esnasında geçirdiği aşamalar anlatılır: "*O, insanı pişmiş çamura benzeyen kuru bir balçıktan yarattı.*"<sup>70</sup> "*And olsun ki insanı, süzme çamurdan yarattık, sonra onu bir damla su olarak, sağlam bir yere yerleştirdik. Sonra bir damla suyu yapışkan bir nesneye çevirdik, yapışkan nesneden bir çiğnemlik et yarattık, bir çiğnemlik etten kemikler yarattık, kemiklere de et giydirdik. Sonra onu, bambaşka bir yaratık olarak inşa ettik*".<sup>71</sup> "*Allah sizi topraktan, sonra bir damla sudan yaratmış, sonra da sizi çiftler halinde var etmiştir.*"<sup>72</sup>

Bu ve buna benzer Kur'ân âyetleri incelendiğinde, insanın yaratılış şeklinde ve yaratılış esnasında geçirdiği evrelerde bir problem yoktur. Asıl sorun, yaratılışla ilgili âyetlerin Hz. Âdem'in şahsında örneklenmesi ve eşinin yaratılışı ile ilgili detaylı bir açıklama yapılmamasıdır. "*Hani Rabbin meleklere, "Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin" demişti.*"<sup>73</sup> "*Andolsun, biz insanı kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan yarattık.*"<sup>74</sup> "*Andolsun, sizi yarattık. Sonra size şekil verdik. Sonra da meleklere, "Âdem için saygı ile eğilin" dedik. İblis'ten başka hepsi saygı ile eğildiler. O, saygı ile eğilenlerden olmadı.*"<sup>75</sup> Allah:

<sup>69</sup> Hüseyin Hatemi, *İlahi Hikmette Kadın*, İstanbul, 2000, 21.

<sup>70</sup> Rahmân, 55/14.

<sup>71</sup> Mü'minûn, 23/12-14.

<sup>72</sup> Fâtır, 35/11.

<sup>73</sup> Hicr, 15/28-29.

<sup>74</sup> Hicr, 15/26.

<sup>75</sup> A'râf, 7/11.

"Sana emrettiğim zaman seni saygı ile eğilmekten ne alıkoydu?" dedi. O da "ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten yarattın. Onu ise çamurdan yarattın dedi".<sup>76</sup>

Görüldüğü gibi insanın ilk yaratılışı, yaratılış esnasında geçirilen aşamalar ve neslin çoğalma şekli gibi, Kur'ân'da insanın yaratılışını konu alan pek çok âyet bulunmaktadır. Kadının yaratılışı ile birinci derecede ilgili olan âyetin meali şöyledir: "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok kadın ve erkek meydana getirip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. ..." <sup>77</sup>

Müfessirler, "sizi bir tek nefisten yaratan" ve "ondan da eşini yaratan" şeklindeki âyete pek çok anlam yüklemişlerdir.

Nefs نفس kelimesi; ruh, akıl, can, canlı, beşer, insan, kişi, öz, hakikat, istek gibi manalara gelir. Dönüşlülük zamiri olarak zatı, yanı, kendi, bizzat, ayrıca nefes, benlik, cesed, kan, rüzgâr gibi manalara da gelir. Dişil bir kelimedir, ancak eril olarak da kullanılması uygundur.<sup>78</sup>

Kurtubi (Ö. 671/1272) <sup>79</sup> ve İbn Kesir (Ö.774/1372)<sup>80</sup> gibi bazı âlimler "tek nefis" ten kastedilen Âdem olduğu kanaatindedirler. Elmalılı (1361/1942) da "bu tek kişiden maksat Hz. Âdem'dir." diyerek bu görüşü desteklemektedir. Elmalılı ayrıca âyetin yaratma ile ilgili bölümünde şunları söylemektedir: "O Rabbiniz ki sizi tek candan, bir şahıstan yarattı. Bundan dolayı, aslında hepiniz bir babadan gelme kardeşlersiniz ve hepiniz insansınız ve bir yaratıcının yarattıklarıdır. Evet, Rabbiniz bir can yarattı ve خلق منها زوجها O bir candan eşini de yarattı"<sup>81</sup> Biri diğerinin canından kopmuş bir çift meydana getirdi."<sup>82</sup>

Elmalılı, bu bir kişiden maksadın Hz. Âdem, eşinden maksat da Hz. Havva olduğu noktasında fikir ve görüş birliği olduğunu, Hz. Âdem ان الله اصطفى ادم "Şüphesiz Allah, Âdem'i seçerek üstün kıldı"<sup>83</sup> خلقه من تراب ثم قال له كن فيكون "Allah, Âdem'i topraktan yarattı. Sonra ona "ol" dedi ve o da oluverdi";<sup>84</sup> âyetlerinden anlaşıldığı üzere, topraktan seçilerek yaratıldığına, Hz. Havva'nın da Âdem'in kendisinden

<sup>76</sup> A'râf, 7/12.

<sup>77</sup> Nisâ, 4/1.

<sup>78</sup> Bkz. İsfahânî, a.g.e., II, 730-731; Muhammed Esed, Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir, (Çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk) I, İstanbul, 1999, 132-133(1.dipnot)

<sup>79</sup> Ebu Abdillâh Muhamed b. Ahmed b. Ebibekir, el-Cami li Ahkamil -Kur'ân, (Çev. M. Beşir Eryarsoy) II, İstanbul, 2000, 2.

<sup>80</sup> Hafız Ebu'l Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, (Çev. Bekir Karlığa) I, İstanbul, 448.

<sup>81</sup> Nisa, 4/1.

<sup>82</sup> Yazır, a.g.e., II, 497.

<sup>83</sup> Âl-i İmran, 3/33.

<sup>84</sup> Âl-i İmrân, 3/59.

ayrılarak yaratıldığına bu mananın hadislerde de ifade edildiği gibi onun kaburga kemiğinden yaratıldığına işaret etmektedir.<sup>85</sup>

Muhammed Abduh (ö.1323/1905) bu görüşü reddeder ve "bir hakikat" olan nefsi, Allah önce tek yarattı sonra o hakikat için kendi cinsinden eşini yarattı diyerek iki ayrı yaratmadan bahsetmekte, sonra, cumhurun bu yaratma olayını "Allah, Âdem olan bu nefis için, yine ondan Havva olan eşini yarattı" şeklinde algıladığını, kadının, Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığını ifade eden nakillerin, Kitab-ı Mukaddes'te yer aldığını, bu bilgilerin bazı hadislerde de geçtiğini, bunlar olmasaydı Kur'ân okuyan kimsenin aklına böyle bir şey gelmeyeceğini, kim Hz. Havva'nın kaburga kemiğinden yaratıldığına inanıyorsa bu fikrin âyette yer almadığını söylemektedir.<sup>86</sup>

Muhammed Esed (Ö. 1413/1992) de nefis terimine; can, ruh, akıl, canlı varlık, canlı, insan, şahıs, kimlik, insanlık, hayat özü ve temel ilke gibi pek çok anlam yüklendiğini, klasik müfessirlerin çoğunun bu anlamlar içerisinde "insan"ı tercih ettiğini ve bu nefis terimi ile burada Hz. Âdem'in kastedildiğini kabul ederler. Ancak Esed, "nefs" kelimesini "canlı bir varlık" olarak açıklamaktadır.<sup>87</sup>

Burada "nefs" kelimesi "canlı bir varlık" olarak açıklanırken bu kez canlının ilkel bir canlı mı? Eğer ilkel ise neden ilkel olduğu gibi sorular cevapsız kalmaktadır.<sup>88</sup>

Süleyman Ateş'in bu âyetle ilgili yorumunda Yüce Allah'ın, bütün insanları, erkekleri ve kadınları bir tek nefisten, yani Hz. Âdem'den yarattığını, bütün insanların bilkuvve Âdem'de mevcut olduğu gibi, eşinin de onun vücudunda mevcut olduğunu, sonra ondan ayrı bir vücut olarak yaratıldığını, daha sonra eşiyile o ilk insanın birleşiminden doğum yoluyla erkekler ve kadınlar yaratıldığını belirtmektedir.<sup>89</sup>

Ateş, birçok âyette insanın yaratılışının bazı aşamalarından, evrim safhalarından bahsedildiğini<sup>90</sup>, dolayısıyla insanın, hemen birden bire ortaya çıkmış bir varlık olmadığını, uzun bir tekâmül sonucu süzüle süzüle yaratılmış en mükemmel varlık olduğunu, bu âyet'i kerimede, Yüce Allah'ın, kâinatın özü olan bu

---

<sup>85</sup> Elmalılı, *a.g.e.*, II, 499.

<sup>86</sup> Muhammed Reşit Rıza, *Tefsiru'l Kur'ân'il Hakim, (Tefsiru'l Menar)* IV, trs., 330.

<sup>87</sup> Esed, *a.g.e.*, I, 132-133 (1.dipnot)

<sup>88</sup> Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, II, İstanbul, 1989, 190.

<sup>89</sup> Ateş, *a.g.e.*, II, 188-191.

<sup>90</sup> Nûh, 71/12-13.

varlığın yaratılışının ilk aşamalarından birine, ilk üreme safhasına işaret ettiğini belirtir.<sup>91</sup>

Ateş, insanın ilk yaratılışı bağlamında kadının yaratılışını bilimsel yollarla şu şekilde açıklamaya çalışır: "Bilindiği üzere canlılar üreme yoluyla çoğalır. Biyolojiye göre üreme, eşeysiz ve eşeyli olmak üzere ikiye ayrılır. İlkel üreme tarzı olan eşeysiz (yani cinsiyete dayanmayan) üremede yavru, iki canlının birleşmesinden değil bir tek canlının, kendi kendine bölünmesinden yahut tomurcuklanmasından meydana gelir. Birçok su yosunları, bakteriler, kamçılı tek hücreli hayvanlar bölünerek ürerler. Biraz daha ileri safhada tomurcuklanmayla üreyen canlılar vardır. Bu üremede bazen, anneden ayrılmaz, onunla birlikte koloni teşkil eder, bazen de anneden ayrılıp kendi kendine yaşar. Tatlı su hidrası, polip, mercan bu tip üreme ile çoğalan canlılardır."<sup>92</sup>

"Zayıf canlıların meydana geldiği bu tür üreme, hayat şartları kolay olan denizlerde, su kenarlarında görülür. Karada yaşayabilmek için kara şartlarına dayanıklı varlıklar gerekir. Bu canlıların meydana gelmesi de ancak iki canlının cinsel hücrelerinin birleşmesine bağlı kılınmıştır. Bu tür üremeye de eşeyli yani cinsel üreme denir. Demek ki hayat önce eşeysiz olarak denizlerde, su kenarlarında görülen basit canlılarla başlamış, sonra karaya geçmiştir. Enbiyâ Sûresi'nin 30. âyetinde "*Her canlı şeyi sudan yarattık*" denilerek bu hususa işaret eder."<sup>93</sup>

"İşte tefsirine çalıştığımız bu âyetten anladığımıza göre insanı oluşturmak üzere yaratılan bir tür canlı, önce eşeysiz üreme (kendi kendine çoğalma) ile başka varlıklara veya hayvanlara hiç değişmeden kendi istikametinde tekâmül edip eşeyli üreme aşamasına gelmiş, sonra da ilk defa kendisinden üremiş olan dişisiyle birleşerek bundan pek çok insan ve kadın yaratılmış olabilir."<sup>94</sup>

"İnsanın da basit, kendi kendine üreyen bir ilk kökten, bir ilk canlıdan yaratıldığını düşünebiliriz. İnsanın aslı olan bu canlı, git gide tekâmül edip önce su, sonra bu hayvana, ondan sonra da insana çevrilmeden doğrudan doğruya gittikçe tekâmül eden insan modeli canlılardan geççe geççe, akıl ve yeteneklerini kazanan ve Âdem adını alan insan şekline girebilir. Duygularını ve aklını kazandığı zaman Âdem adını alan bu mütekâmil, kâinatın özü insanın, kendisi gibi mütekâmil insan düzeyine ulaşmış olan eşiyle çiftleşmesinden birçok erkek ve kadın yaratılıp dünyaya yayılmıştır."<sup>95</sup>

---

<sup>91</sup> Ateş, *a.g.e.*, II, 189-190.

<sup>92</sup> Ateş, *a.g.e.*, II, 190.

<sup>93</sup> Ateş, *a.g.e.*, II, 190.

<sup>94</sup> Ateş, *a.g.e.*, II, 190.

<sup>95</sup> Ateş, *a.g.e.*, II, 188-191.

Müfessirler genellikle "bir tek nefis" âyetini yorumlarken "kadının Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı" şeklindeki rivâyetlere yer verirler. Tevrat'ta da Tanrı'nın Âdem'e derin bir uyku verdiği sırada onun kaburga kemiklerinden birini alıp bir kadın yarattığını belirtir.<sup>96</sup> Fakat Kur'ân-ı Kerim'de bu konuyla ilgili bir âyet yoktur. Ancak Resulullah (s.a.v)'in, kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığını zikrettiğini görmekteyiz.

"Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa, komşusuna eziyet etmesin! Ve kadınlar hakkında birbirinize hayrı tavsiye edin; zira onlar kaburga kemiğinden yaratılmışlardır. Ve kaburga kemiğinin en eğri kısmı üst kısmıdır. Eğer düzeltmeye kalkışırsanız onu kırarsınız, kendi haline bırakırsanız daima eğri kalır. Bu sebeple kadınlar hakkında birbirinize hayrı tavsiye edin."<sup>97</sup>

Görüldüğü gibi hadis, erkekleri, kadınlara iyi davranmaya teşvik ve tavsiye etmektedir.

Bazı bilginler de hadiste kadının maddi bakımdan ege kemiğinden yaratıldığına dair açık bir ifade olmayıp, kadının yaratılıştan asabi ve geçimsiz olduğunu, bütünüyle erkeklerin isteğine ram olamayacağını, dolayısıyla kadına nezaketle muamele edip onu olduğu gibi kabul ederek incitmemek gerektiğini ifade ederler.<sup>98</sup>

Müslim'in bir rivâyetinde "Kadın ege kemiğinden halk olunmuştur; memnun olacağınız bir tarzda, dosdoğru olarak devam edemez, arzu ederseniz bu vaziyetlerinden dahi müstefit olabilirsiniz. Tam arzunuzla göre doğrultmak isterseniz onu kırarsınız, onun kırılması da boşanmasıdır,"<sup>99</sup> diye bir ifade vardır. Müslim aynı bölümde, kadından bu eğrilik durumuyla birlikte yararlanmaya açıklık getiren, bir rivâyet daha zikreder: "Hiç bir erkek mümin, bir kadın mümineye buğz etmesin! Onun bir huyundan hoşlanmazsa, bir başka huyundan hoşlanabilir."<sup>100</sup>

Tayyib Okiç, yukarıdaki hadisle ilgili olarak, Hz. Peygamber'in, hanımların bazı kusurlarını hoş görüp sabretmeyi kocalara tavsiye buyurduğunu, zira kadınların yaratılış itibarı ile yani fizik bakımından erkeklere nisbeten daha zayıf ve daha narin olduklarını, kaburga kemiğinden yaratılmış olduklarından onları doğrultmaya kalkışmamak gerektiğini, aksi takdirde kırılacaklarını ifade etmektedir.<sup>101</sup>

---

<sup>96</sup> Tekvin, 2/21-22.

<sup>97</sup> Buhari, *Nikâh*, 80.

<sup>98</sup> Topaloğlu, *a.g.e.*, 13, Melahat Aktaş, *İslâm Toplumunda ve Çağımızda Kadın*, Ankara, trs, 28.

<sup>99</sup> Müslim, *Rada'a*, 59.

<sup>100</sup> Müslim, *Rida*, 18.

<sup>101</sup> Okiç, *a.g.m.*, 14.

Musa Carullah Bigiyef (Ö 1368/1949) de, yukarıdaki hadisin ittifakla sahih olduğu, kadınlara zulmetmemek, haklarına saygı göstermek, var ise kusurlarını affetmek, bazen de cefalarına katlanmak gerektiğini, zira kadınların kaburga kemiği gibi hassas bir tabiata sahip olduğunu, güçle düzeltmeye çalışılırsa kırılacağını, yani kadın ile erkek arasında ayrılığın söz konusu olabileceğini, kendi haline bırakılırsa her iki tarafın da rahat edeceğini ifade eder.<sup>102</sup>

Hadiste geçen ifadenin hakiki manadan ziyade bir teşbih ve mecaz olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca gerçek anlamda bir yaratma olmadığını ileri sürenlerin en büyük dayanağı hadis ifadesinin, Tevrat ile benzerlik arzemesi yönündedir.

## 1.2. KUR'ÂN'DA KADININ KONUMU

Kur'ân-ı Kerim'e göre insanın yaratılışının sebebi, Allah'a kulluk etmek<sup>103</sup> ve O'na halifelik yapmaktır.<sup>104</sup>

İnsanın yaratılışından bahseden Kur'ân âyetlerinde kadın ile erkek farklılığına herhangi bir üstünlük tanınmamıştır. *"Sizi bir tek nefisten yaratan Allah, ondan da eşini yaratmış ve ikisinden birçok erkek ve kadın meydana getirmiştir."*<sup>105</sup>

Kur'ân-ı Kerim kadın ve erkek cinsinden bahsederken "insan"<sup>106</sup> veya "beşer"<sup>107</sup> terimlerini kullanır. Bu her iki terim de "insanoğlu" anlamına gelir ve sadece erkek cinsi anlamında değildir. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerim'de "insana" yönelik emirlerin hepsi aynı zamanda hem erkeğe hem de kadına hitap eder.<sup>108</sup> Bundan başka Kur'ân-ı Kerim'in bazı âyetleri her iki cinse birden seslenir: *"Şüphesiz müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mü'min erkeklerle mü'min kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah'a derinden saygı duyan erkekler, Allah'a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar."*<sup>109</sup>

---

<sup>102</sup> Carullah, *a.g.e.*, 118.

<sup>103</sup> Zâriyât, 51/56.

<sup>104</sup> Bakara, 2/30.

<sup>105</sup> Nisâ, 4/1.

<sup>106</sup> Nisâ, 4/4; Hicr, 15/26; Nahl, 16/4; İsrâ, 17/13.

<sup>107</sup> Âl-i İmrân, 3/47; Meryem, 19/20; Kehf, 18/110.

<sup>108</sup> Seyyid Hüseyin Nasr, *Genç Müslümana Modern Dünya Rehberi*, İstanbul, 1995, 56; Mehmet Said Hatipoğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, Ankara, 2004, 177; Rıza Savaş, *Hiz. Muhammed Devrinde Kadın*, İstanbul, 2004, 39.

<sup>109</sup> Ahzâb, 33/35.

Görüldüğü gibi, âyet inanan kadınların ilahi hitab karşısında erkeklerle eşit bir konumda olduklarına işaret eder ve Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirmede kadını da bireysel bir şahsiyet olarak kabul eder. İslâm'da ibadetler erkek ve kadına göre değişmez. *"Erkek veya kadın, kim mü'min olarak iyi bir iş işlerse, elbette ona hoş bir hayat yaşatacağız ve onların mükâfatlarını yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz;"*<sup>110</sup> *"Rableri onlara şu karşılığı verdi: Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz."*<sup>111</sup> Âyetlerden anlaşıldığı üzere Yüce Allah, erkekler gibi kadınların da güzel işler yaparak hoş ve mutlu olacakları bir hayatı kazanabilecekleri müjdesini vermektedir.

Yüce Allah, lütuf ve merhametinin genişliğini kullarına açıkça hissettiren bir karşılık vererek, kadın olsun erkek olsun kendisine kulluk yolunda sarf edilecek hiç bir çabayı boşa çıkarmayacağını, kendi yolunda yürüyenlerin günahlarını bağışlayacağını ve katından bir lütuf olarak onları içlerinden akan cennetlere koyacağını müjdelemiştir.

Kadınla erkek arasında ayırım yapılmaksızın Allah'a samimiyetle dua eden herkesin duasının kabul edileceği ve iyi amel işleyen herkese amelinin karşılığının verileceği belirtilirken 'ki birbirinizden meydana gelmişsinizdir' anlamında bir ara cümleye yer verilmesi, kadınla erkeğin birbirinin tamamlayıcısı ve bir bütünün parçaları olduklarını, biri olmayınca diğersinin de olamayacağını ifade eder. İki cinsten her birinin diğesinde olmayan özellikleri vardır. Ancak bunlar üstünlük sebepleri değil birbirini tamamlayıcı özelliklerdir. Allah katında üstün olan, O'nun emir ve yasaklarına uygun hareket edendir.<sup>112</sup>

*"Allah erkek münafıklara, kadın münafıklara ve kâfirlere, içinde ebedi kalmak üzere cehennem ateşini vadetti. O, onlara yeter. Allah onlara lanet etmiştir. Onlar için sürekli bir azap vardır."*<sup>113</sup>

Bu ve buna benzer âyetlerden kadın-erkek ayırımı yapılmadan her birinin yapmış olduğu eylemlere karşılık ceza veya mükâfat göreceği anlaşılmaktadır.

Kadının şahsi malını, mülkünü dilediği gibi tasarruf etme, kazanç sağlama ve ticaret yapma hakkı vardır. Âyette *'Erkeklere kazançlarından bir pay vardır. Kadınlara da kazançlarından bir pay vardır'*<sup>114</sup> şeklinde ifade edilmesi buna işarettir.

---

<sup>110</sup> Nahl, 16/97.

<sup>111</sup> Âl-i İmrân, 3/195.

<sup>112</sup> Hayrettin Karaman ve bşk. *Kur'ân Yolu*, I, Ankara, 2003, 555.

<sup>113</sup> Tevbe, 9/68.

<sup>114</sup> Nisâ, 4/32.

Allah, mü'min kadınların mü'min erkeklerle olan velâyetini kesin bir şekilde ortaya koyarak, bu sınırların içine kardeşlik, karşılıklı sevgi saygı ve sosyo-ekonomik dayanışmayı da katmaktadır. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resulü'ne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."*<sup>115</sup>

Kur'ân birtakım yeni hükümler vasıtasıyla kadının statüsünde, onun lehine olacak şekilde değişiklikler yapmakla beraber, kadını hukuki ve medeni statüsü itibariyle özgürleştirmiştir. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: *"Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helal değildir. Açık bir hayâsızlık yapmaları dışında, kendilerine verdiklerinizin bir kısmını onlardan geri almak için onları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin."*<sup>116</sup>

Âyetin ifadesinden anlaşılabacağı üzere, eşi vefat eden kadınların yakın akrabalarının zorla miras alınması şeklindeki cahiliye âdeti yasaklanmış ve kadına, layık olduğu hak ve özgürlüğü teslim etmiştir.

Tefsir kaynaklarına göre cahiliye döneminde şöyle bir gelenek vardı: Bir adam, yakınlarından biri vefat ettiği zaman, kalan karısının veya çadırının üstüne elbisesini atıp, 'kendisine varis olduğum gibi karısına da varis olacağım' der ve böyle dedi mi, o kadına herkesten daha fazla hak sahibi olur, dilerse başkası ile evlendirir, mehrini alır ve kadına ondan bir şey vermez. Ayrıca erkek isterse ölen kocasından alacağı olan mehirden vazgeçirmek için kendisi onunla evlenmez, başkası ile evlenmesine de engel olur. İşte bu âyet bu sebepten dolayı indirilmiş ve bu âdeti yasaklamıştır.<sup>117</sup> Neticede bu âyetin hükmüyle Cenab'ı Hak kadını bulunduğu kötü durumdan çıkarıp şerefli ve değerli bir konuma yükseltmiştir.

Kur'ân, kadının evli veya bekâr olduğuna bakmaksızın onun da miras hakkına sahip olduğunu belirtir: *"Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana-baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, bırakılanın azından da çoğundan da bunları farz kılınmış birer hisse olarak belirlemiştir."*<sup>118</sup> Görüldüğü gibi kadına miras hakkının tanınması onun ekonomik bağımsızlığını elde etmesinde çok önemli bir yere sahiptir.

---

<sup>115</sup> Tevbe, 9/71.

<sup>116</sup> Nisâ, 4/19.

<sup>117</sup> Ebu Cafer Muhammed b.Cerir et-Taberi, *Camî'u'l Beyan en Tevil-i Ayi'l-Kur'ân*, IV, Beyrut, 1984, 305-306; Yazır, *a.g.e.*, II, 533; Seyyid Kutub, *Fizılâl-il-Kur'ân*, (Çev. Emin Saraç ve bşk.) III, İstanbul, 1998, 123.

<sup>118</sup> Nisâ, 4/7.

"Farz kılınmış birer hisse olarak belirlenmesi" ifadesi, kadın ve erkeğin mirastan birer pay almalarının zorunluluğuna delalet eder. Burada kadın sadece anne ve babanın kalan mirasından değil, akrabaların bıraktığı mirastan da pay alabilmektedir. Böylece Yüce Allah kadınla erkeği miras hakkında eşit bir seviyeye getirmiştir.

Kadın kocası tarafından verilen mehir konusunda da tam tasarruf hakkına sahiptir. O kendi malını dilediği ve düşündüğü şekilde değerlendirebilir. Yüce Allah; *"Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin"*<sup>119</sup> buyurarak kadının hakkını erkeklere karşı güvence altına almış oluyor.

Kadın ilim öğrenmede ve kültürel bir kimlik kazanmada da erkekle aynı haklara sahiptir. Resulullah (s.a.v.): "İlim öğrenmek her müslümana farzdır,"<sup>120</sup> buyurarak kadınların, ilim öğrenmelerini zorunlu kılmıştır. Hz. Peygamber'in hanımları, özellikle Hz. Aişe (r.a.) sadece kadınlara değil, erkeklere de İslâm'ı öğreten birisiydi. Birçok meşhur sahabe ve sahabenin takipçileri, Kur'ân-ı Kerim, hadis ve İslâm fikhını Aişe(r.a.)'dan öğrendiler.<sup>121</sup>

İslâmiyet, kadın ve erkek arasında biyolojik ve psikolojik yönden bazı farklılıkların olduğunu kabul etmekle beraber iman, ahlak, ibadet konularında kadınla erkeğin Allah katında eşit olduklarını ve cenneti kazanma konusunda aynı fırsatlara sahip olduklarını kabul eder. Ayrıca kadın, sosyal, ekonomik ve eğitim alanlarında erkek gibi her türlü hak ve özgürlüklere sahiptir. Zira Kur'ân'da insana yönelik emirler her ne kadar müzekker (eril) sığasıyla gelse de kadınları da kapsamaktadır.

### 1.2.1. KADIN-ERKEK İŞ BÖLÜMÜ

Cenab-ı hak, kadınla erkeğin Hz. Âdem ve Hz. Havva çiftinden meydana geldiklerini belirterek,<sup>122</sup> kadın ve erkeğin yaratılıştaki eşit olduğunu şöyle vurgulamaktadır: *"Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resulü'ne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz ki Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."*<sup>123</sup>

---

<sup>119</sup> Nisâ, 4/4.

<sup>120</sup> Ebu Abdillâh Muhammed B.Yezid Mâce, *Sünen*, (Çev. Haydar Hatipoğlu) I, İstanbul, h.no: 81.

<sup>121</sup> Afzalur Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, II, İstanbul, 39.

<sup>122</sup> Nisâ, 4/1; Zümer, 39/6; Hucurât, 49/13.

<sup>123</sup> Tevbe, 9/71.

Eğer bir erkeğin diğer bir erkeğe veya erkeğin kadına veya kadının erkek üzerinde üstün olmasını sağlayan bir üstünlük ölçüsü varsa o da onların ahlaki iyilikleri, faziletleri, Allah korkuları vb. üstünlükleridir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu ahlaki değerleri çeşitli hadisleriyle açıkladığı gibi veda hutbesinde de şöyle buyurmuştur:

"Ey İnsanlar! Rabbiniz bir, ceddiniz bir'dir. Hepiniz Âdem'den türemiş bulunuyorsunuz. Âdem ise topraktan yaratılmıştır. Allah indinde en mükerrem ve makbul olanınız, O'ndan korkup çekineninizdir. Bir Arabın Arap olmayan üzerinde bir üstünlüğü yoktur, varsa da takva yönündendir."<sup>124</sup>

Kadına gerçek ve fitri (ontolojik) yerini İslâm vermiştir. İslâm nizamı, kadını kadın, erkeği de erkek olarak değerlendirmiş, her ikisine fitratın koyduğu ölçülere uygun şekilde, birbirinden ayrı ve gerçek yerini vermiştir. İslâm için erkeklik ve kadınlık diye iki ayrı konu yoktur. Çünkü kadın ve erkek birbirinin tamamlayıcısıdır ve birbirlerine ihtiyaçları vardır.<sup>125</sup>

Erkek ve kadının iş sahaları tamamıyla ayrılmış, her ikisi de bu çerçevede kendilerine düşen görevleri yerine getirmekle yükümlü tutulmuştur. Bunun için, ne erkeğin, sırf "erkek" oluşundan kaynaklanan bir üstünlüğü vardır ne de kadının, salt kadınlığından gelen bir aşağılık söz konusudur. Nitekim erkeğin "erkeklik" şerefi", insanlık yolunda, erkek kalarak, erkekçe çalışmasından ileri gelir. Kadın da, yine kadın kalmak şartıyla, toplum içinde faaliyet göstermesi, kendisine düşen görevleri yerine getirmesi başlı başına övünç sebebidir. Zaten ölçülere uygun gerçek bir medeniyet düzeni, kadını kendi yerinde tutar. Ona ayrılan iş çerçevesi dâhilinde, medeniyetin ilerlemesi için çalışmasını sağlar.<sup>126</sup>

"Modern dünyanın en büyük hatalarında biri tüm nitel değişiklikleri yok edip, eşitlik ve demokrasi adı altında her şeyi en küçük ortak katına indirme girişimidir. Bu, modern dünyanın acısını çektiği niceliğin tam hâkimiyeti eğiliminin en belirgin özelliğidir. Bu hata özellikle her iki cins arasındaki ilişkiler ve kadının toplumdaki yeri konusunda görülmektedir. Kadınların erkeklere eşit olduğunu söylemek ancak kadınlığından gurur duymayan ve kadınlığın tüm özelliklerini tam olarak anlayamamış bir kadın tarafından söylenebilir. Kendini aşağılık bir durumda kabul ettiğinden, bir erkek olmaya, yani aslında hiç olamayacağı bir duruma özlem

<sup>124</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, (Çev. Salih Tuğ) I, Ankara, 2003, 276.

<sup>125</sup> Afzalur Rahman, *a.g.e.*, 47.

<sup>126</sup> Afzalur Rahman, *a.g.e.*, 47.

duymaktadır. Bir kadının erkekliğe özenmesi ikinci sınıf bir erkek olmasına yol açacağı gibi erkeğin kadınlığa özenmesi de benzer bir durum yaratacaktır."<sup>127</sup>

İslâm'da erkek ve kadın iki yarışmacıdan çok, birbirini tamamlayan iki parçadır. Allah katında erkek ve kadın eşittir. Aynı İslâmi kurallara uymaları gerekir ve O'nun önünde, hareketlerinden aynı derecede sorumludurlar. Yani, metakozmik gerçek ile olan ilişkilerinde eşittirler. Fakat kozmik düzeyde psikolojik, biyolojik ve sosyal olarak birbirinden farklıdırlar ve birbirlerini tamamlarlar. Her iki cinsin biyolojik birleşimi çekişmeci olmaktan çok uyumlu bir şekilde oluşuyorsa anlamlı bir sosyal yapı da her iki cinsin ahenkli çalışmasına bağlıdır.<sup>128</sup> Aksi halde kadın ve erkeği eşit ve benzer fonksiyonlara tahsis etmek, gebelik, doğum ve emzirme gibi kadına has konularda erkeği ortak etmek, kendi fonksiyonlarını değiştirmek, fiziki yönden mümkün değildir. İslâm bu meselede, yaratılış itibarıyla kadın erkek arasında eşitliğin mümkün olduğu yerde iki cins arasında eşitlik kurar ve yine yaratılış itibarıyla iki cins arasında farkın bulunduğu yerde ikisinin arasını ayırır.<sup>129</sup> Zira kadın ve erkek arasında tam bir eşitlikten ziyade, bir yetenek ve görev dağılımı söz konusudur. Kadın, beyninin ağırlığına ve kemiklerine varıncaya kadar daha hassas bir yapıya sahip olduğu için bu ince ve narinliğini korumaya elverişli zevkler taşıyacaktır. Erkek de daha güçlü olduğu için aile reisliği gibi hayatın ağır yükünü yüklemeye daha yetenekli olacaktır.

Evlilik kurumunun başarılı bir biçimde devam edebilmesi için, herkesin işbölümü kurallarına uygun olarak çalışması, her insanın karşı cinse nasıl yaklaşacağını bilmesi, kendisi için belirlenen cinsellik rolünü iyi oynaması ve insanlığın varlığını sürdürebilmesi için üzerine düşen görevi yapmasıyla mümkündür.<sup>130</sup> Kur'ân'ın ifade ettiği gibi "*Erkek, kadın gibi değildir.*"<sup>131</sup> Dolayısıyla her iki cinsin görev alanını bilmesi için kadını kadın gibi, erkeği de erkek gibi ele almak gerekir.

Erkeklerin yaşamda oynayacakları roller kadınlarınkinden değişiktir ve farklı vücut yapılarıyla saptanmış rollerdir. Bu durum meslek seçiminde de etkisini gösterir. Kadınlık rollerinden memnurluk duymayan kızlar kendileri için toplumda öngörülen mesleklere ve çalışma koşullarına uyum sağlamada bazen güçlük çeker. Evlilik ve aile yaşamına hazırlanma sorunu dikkate alındığı zaman, kızları geleceğin kadını yapmayı amaçlayan eğitimden farklı bir görünüm taşıyacağı kuşkusuzdur.

<sup>127</sup> Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm'da Düşünce ve Hayat*, (Çev. Fatih Tatlıhoğlu) İstanbul, 1981, 303.

<sup>128</sup> Nasr, *a.g.e.*, 303.

<sup>129</sup> Afzalur Rahman, *a.g.e.*, 47.

<sup>130</sup> Necati Kara, *Kur'ân'da Beden Dili*, İstanbul, 2004, 96-97.

<sup>131</sup> Âl-i İmrân, 3/36.

Kendi cinsiyetinden memnun kalmayan kızlar evliliğe kişisel bir küçülme gözüyle bakacak ya da evlendikleri zaman aile içerisinde egemenliği ele geçirmeye çalışacaklardır. Öte yandan kızlar gibi yetiştirilen oğlanlar da günümüz uygarlığına, bu uygarlığın beklentilerine uyum sağlamada zorluklarla karşılaşacaktır.<sup>132</sup>

O halde, görev taksimatı yapılırken, cinslerin vücut yapısı ve ruh muhtevası esas alındığından birinin üstlendiği diğerinden daha üstün, daha erdemli olduğunu göstermez. Çünkü kişi, görev alanının değişmesiyle fazilet kazanmaz. Her şeyin değerinin parayla ölçüldüğü toplumlarda kadınların ev işi parasal girdisi olmadığı için küçümsenmiş ve böylece erkeğin iş bölümüne düşen görevlere, topluma yararlı mantığıyla bakılmış ve bu kanaat kadınlarda da yer etmiştir. Böylece görevler konusunda yatan, ev işlerinin olumsuz olduğu kadına benimsetilmiş ve erkeklerin görevlerinin önemli olduğu imajı, onları daima erkeğin işlerine özendirmiştir.<sup>133</sup>

Tarih boyunca sürdürülen bu imaj, kadınlarda hoşnutsuzluğun sürüp gitmesine sebep olmuş ve kadınla erkeğin ruhsal uyumunda sürekli bir sarsıntı meydana getirmiş, sonuçta her iki tarafta da tatsız bir havanın doğmasına yol açmıştır. Bu tatsızlık çocuklara da yansiyarak erkek çocuk babaya, kız çocuk ta erkek çocuğa özendirilmiştir. Erkek çocuğun doğar doğmaz kız çocuklarından daha büyük bir kıvançla karşılanması, bu ilişkilerdeki olumsuzluğu daha da arttırmış, kız çocuğunu ise doğduğuna pişman ettirmiştir. Bütün bu olumsuzluklar haklı olmasa da erkeğin toplumdaki rolünün kadınlarınkinden daha büyük önem taşıdığı sonucuna götürmüştür.<sup>134</sup>

Toplumlarda erkeğin hep ön plana alınması, kadının konumunu daha da belirsizleştirmiştir. Kadının, evlilik nedeniyle çıkıp gideceği, erkek çocuğun ise evde kalıp bütün sorumlulukları üstleneceği düşüncesi, kadına ikinci sınıf gözüyle bakılmasında bir başka etken olmuştur. Hâlbuki kadının biri bu evden gidiyorsa diğer bir kadın da bu eve gelmektedir. Giden kadın öbür, gelen kadın da bu aile kurumunun kurulmasında ve yaşatılmasında en büyük etken olmaktadır. Burada karşılıklı bir görev anlayışı içerisinde olarak her iki kadına da emanet gözüyle bakılıp, gidecekleri yerde kadınlık rolünü en üst düzeyde gerçekleştirebileceği bilgi, beceri ve yeteneklerle donatılacak olsa, her iki ailenin de sağlam temeller üzerine oturması sağlanmış olacaktır. Durumun böyle olması gerekirken ailelerde karşılıklı olarak kadına karşı takınılan olumsuz tavır, her iki aile kurumunu da olumsuz yönde

---

<sup>132</sup> Alfred Adler, *Çocuk Eğitimi*, (Çev. Kamuran Şipal) İstanbul, 2000, 110.

<sup>133</sup> Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, (Çev. Kamuran Şipal) İstanbul, 2000, 137-138.

<sup>134</sup> Kara, *Kur'an'da Beden*, 96-97.

etkileyeceği dikkate alınmalıdır.<sup>135</sup> Belki de bu duruma düşme tehlikesini önlemek amacıyla Peygamberimiz (s.a.v), "Kız çocuklarına değer verip onlara iyi davranan ve onların yetiştirilmesinde sıkıntılara katlanan kimse ile cehennem arasında bu kız çocuklarının perde olacağını"<sup>136</sup> vurgulamıştır.

Aileler içinde gerçekleştirilen kadın-erkek işbirliği çoğu zaman istismar edilerek kadına yardımcı olan erkek çocuğa "kadını", erkeğe yardımcı olan kız çocuğuna ise "erkeksi" damgası vurularak bazı karakter özellikleri belirlenir. Bu tür yargılamalar belirli bir çevre dışına çıkamayan ve yaşam planları tek yanlı güç yargılarıyla belirlenmiş olan insanlarda ve ailelerde görülür.<sup>137</sup>

Bütün bu zorluklar, eşlerin eşitliği ilkesiyle ilgili olup kadına, kadınlık rolüyle uzlaşmasını sağlayacak şartların oluşturulması, erkeğin de kendini ön plana çıkarmadan kadınla kendi arasındaki hassasiyeti korumasıyla aşılabacaktır.<sup>138</sup> Dolayısıyla kadın, kadın olduğuna, erkek de erkek olduğuna sevinmeli ve razı olmalıdır. Zira her iki cins de insan neslinin devamı için gereklidir. Çünkü biri olmadan diğerrinin var olması ve bir anlam kazanması mümkün değildir.

O halde, kadının erkeğe bağımlılığı açık bir biçimde genellikle istismar edildiğinden İslâm toplumlarındaki geleneksel örf, adet ve tutumlar değişmelidir. Çünkü toplumsal alanlarda adaletsizliklerin ve sömürülerin yok edilmesi Kur'ân'ın en temel emridir.<sup>139</sup>

Erkek ve kadın yaratılışındaki bazı farklılıklar, erkeğin bazı konularda "eşitler arasında öncelikli" durumuna gelmesini gerektirebilir. Bunlar da "görevler" ve "kölfetler" konusundadır. Erkeğe karşılıksız bir ayrıcalık tanınmamıştır. Bir "öncelik" tanınmış ise, bunun mutlaka erkeğe yüklediği bir görev ve bu görevin gerektirdiği gibi yerine getirilebilmesi için bir eşitler arasında öncelik durumu tanınmıştır. Her iki cins arasında uyumlu işbirliğinin en iyi biçimde sağlanabilmesi için, fitrattan kaynaklanan farklılıkları göz önüne alarak işbölümü gerçekleştirmek gerekir.<sup>140</sup> Zira kadını erkek platformunda değerlendirmek kadın için bir eşitlik veya adalet değil, zulümdür. Dolayısıyla ne kadının hak ve sorumlulukları bütünüyle erkeğinkinin aynısıdır, ne de erkeğin hak ve sorumlulukları kadınınkının aynısıdır. Eğer aynı olsaydı, kadının, erkeğin kopyası olması gerekirdi. Bu nedenle her iki cins

---

<sup>135</sup> Kara, *Kur'ânda Beden*, 99-100.

<sup>136</sup> Buhâri, *Zekât*, 10.

<sup>137</sup> Adler, *İnsanı Tanıma*, 141.

<sup>138</sup> Kara, *Kur'an'da Beden*, 100-101.

<sup>139</sup> Fazlur Rahman, *İslâmi Yenilemeler Makaleler*, II, (Çev. Adil Çiftçi) Ankara, 2000, 140.

<sup>140</sup> Hatemi, *a.g.e.*, 30.

arasında zorunlu eşitlikten ziyade, birbirini tamamlayıcılık esas alınmalıdır. Çünkü erkek, kadına eşit değildir.

Yüce Allah karı ile koca arasındaki ilişkinin tabiatını şu şekilde ortaya koymaktadır:

"Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz."<sup>141</sup> Bu âyet, kadın ile erkeğin birbirini tamamlayan unsurlar olduğunu ifade etmektedir. Zira her iki cins de bir bütünün birbirini tamamlayan iki ayrı cinsten parçalarıdır. Birinin var olması diğerrinin var olmasıyla değer kazanır. "Ayrıca elbise ve örtü insanı nasıl soğuktan ve sıcaktan korur, kusurlarını örterse, eşler de birbirlerine öyle koruyucu, kollayıcı ve bağlı olacaklardır."<sup>142</sup> "Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun varlığının ve kudretinin delillerindendir"<sup>143</sup> âyeti de kadın ile erkeğin birbirini tamamlayan ve birbirine muhtaç olan varlıklar olduğunu vurgulamaktadır.

Yüce Allah, erkeklerin ahlaki açıdan değil, ancak görev açısından kadınlardan farklı olduklarını şu şekilde ifade etmektedir:

"...Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız, erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır".<sup>144</sup>

"Erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır" ibaresindeki dereceden maksat erkeğin üstünlüğü değildir. Yüce Allah "derece" kelimesini bir başka âyet'i kerime'de "koruyup gözetin" anlamına gelen 'kavvamun' kelimesi ile şöyle açıklamıştır.

"Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta ve ailelerinin geçimini sağlamaktadırlar." <sup>145</sup>

Âyette geçen "kavvamun" kelimesi erkeğin kadından üstün olduğunu ifade etmez. Bu kelime "kadının geçimini üstlenme" veya "onun geçimini sağlama"<sup>146</sup> anlamlarına gelir. Erkeklerle koruyup kollama görevinin verilmiş olması, karı-koca arasında bir eşitsizlik gözetilmiş olmasından değil, erkeklerin güç, kuvvet ve fizyolojik bakımdan farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum kadını,

---

<sup>141</sup> Bakara, 2/187.

<sup>142</sup> Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, *Kur'ân-ı Kerim Meali*, Ankara, 2005, 32, d.n., 45.

<sup>143</sup> Rûm, 30/21.

<sup>144</sup> Bakara, 2/28.

<sup>145</sup> Nisâ, 4/34.

<sup>146</sup> Esed, *a.g.e.*, 143.

erkekten aşağı bir konuma düşürmez.<sup>147</sup> Zira "*Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır;*"<sup>148</sup> âyeti bunu teyid etmektedir.

Kur'ân'da kadın ve erkeğin, kadınlık ve erkekliği ön plana çıkarılarak üstünlüklerinden bahsedildiği tek yer Nisâ sûresinin 34. âyetidir. O da yönetimde liyakat ve ehliyet, başka bir ifade ile sosyal hayatta herkesi bulunduğu konuma göre değerlendirme, risk ve sorumlulukları fitri kabiliyet ve güce göre yerine getirmeyi gerektiren adalet ilkesi nedeniyledir. Hiç bir erkek, sırf erkek olduğu, kadın da kadın olduğu için diğerinden üstün değildir.<sup>149</sup> Nitekim Yüce Allah: "*Ben erkek olsun, kadın olsun, sizden hiç bir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz*"<sup>150</sup> buyurmaktadır.

Eğer tarih boyunca erkek değil de, kadın aile reisi olmuş olsaydı, bu defa da muhtemelen erkeğin kadına eşit olması gerektiği iddia edilecekti. Temeli kadın ile erkek arasında atılacak ailede, kadın veya erkekten birisinin aile reisi olması zorunlu olduğuna göre, erkeğin aile reisi olmasında yadırganacak bir taraf yoktur. Erkeğin aile reisi olması hâkim veya zorba olabileceği anlamına gelmemektedir. Ayrıca karı-koca ilişkileri sadece bundan ibaret olmayıp, kadın ile erkeğin, birbirini tamamlayan, birbirine destek veren, iki inanan, iki "insan" olarak bakılmakta olduğunu gösteren pek çok âyet vardır.<sup>151</sup>

O halde "İslâm inancına göre sosyal düzende görevler o şekilde dağıtılmalıdır ki erkekler, erkek olarak güçlerinin gerektirdiği işlerde çalışıp kendi güçlerinin farkına varsınlar, kadınlar da cinslerinin yapısı ve inceliğini ortaya koyma fırsatı bulabilsinler. Çarkların ister erkek ister kadın olsun insan yapısının tüm gelişim olanaklarını ezdiği veya erkeğin daha az erkek, kadının da daha az kadın olmasına yol açan baskıların bulunduğu bir toplum İslâmi sosyal idealin tam karşısı durumundadır. Erkeğin erkek, kadının kadın olarak kalmasının olanaksız olduğu, erkek ve kadın tiplerinin bulandığı karmaşık bir sosyal düzende manevi gelişim olanakları da çok zayıflamaktadır, çünkü erkek ve kadın ancak Yaratan'ın onları yarattıkları şekilde kaldıkları sürece Allah'a yaklaşabilirler. Burada erkek ve kadının kendi cinslerini kendilerinin belirlemediğini anımsamak gerekir. Irkları, renkleri, doğum ve ölüm tarihleri gibi cinsleri de Allah tarafından belirlenir ve eğer erkekler ve kadınlar kendi tabiatlarının tüm imkânlarını gerçekleştirmek istiyorlarsa buna

<sup>147</sup> Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, *a.g.e.*, 88, d.n. 12.

<sup>148</sup> Hucurât, 49/13.

<sup>149</sup> Zeki Duman, *Beyanü'l-Hak*, III, Ankara, 2006, 235.

<sup>150</sup> Âl-i İmrân, 3/195.

<sup>151</sup> M. Hayri Kırbasoğlu "Kadın Konusunda Kur'ân'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", *İslâmi Araştırmalar*, V-4, 1991, 273, Âyetler için bkz., Tevbe, 9/17; Ahzâb, 33/35; Muhammed, 47/19.

karşı çıkılamaz. Geleneksel İslâm toplumunun çok iyi bir örneğini oluşturduğu normal ve sağlıklı bir toplumda erkek ve kadın kendi yapılarının özelliklerini tam olarak gerçekleştirebilirler ve yaratılışı karakterize eden zenginlik ve çeşitliliği artırarak ilahi Prensib'in Birliği'ni yansıtır. Şimdi, gerek erkek gerek kadın olsun, "insan"la uğraşan herkesin en başta gelen görevi, günümüzde çağdaş düşünce veya "zamanın gereği" olarak ortaya çıkıp insanlığın iyiliğini istediğini söyleyen, ancak aslında hem erkek hem de kadınların ruhlarını öldürüp onları insan-altı bir düzeye indiren bir zehir olan tüm bu yalanlara karşı geleneksel toplumların değerlerini bilinçli bir şekilde savunmaktır.”<sup>152</sup>

Sonuç olarak, toplumlarımızın temel problemi, toplumsal ilişkilerimizin kadınlaştırılması problemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hâlbuki kadın erkek eşitliğini kadın ve erkeklerin aynı işleri yapması şeklinde anlamak ve bunun savunuculuğunu yapmak doğru değildir. Yüce Allah da fitrata uygun olarak kadın ve erkeğe farklı görevler vermiştir. Bu nedenle erkek veya kadının birbirinden mutlak bir şekilde üstün olduklarını iddia edemeyiz. Her iki cinsin fizyolojik, biyolojik ve psikolojik yapıları birbirinden farklı olduğundan yetenekleri de birbirinden farklı olacaktır. Erkeğin erkek olarak, kadının da kadın olarak kendilerine verilen rolleri yerine getirmeleri sosyal bir kurum olan ailenin sağlıklı bir şekilde devamını sağlar. O halde hem kadın hem de erkek, kendi fizyolojik, biyolojik ve psikolojik yapılarına uygun olan davranışlar sergilemelidirler.

### 1.2.2. KADININ ŞAHİTLİĞİ

Şahitlik, hazır olmak anlamına gelen شهد kelimesinin mastarıdır. Sözlükte kesin haber anlamına gelen şahitlik; şer'an yargı mevkisinde şahadet lafzını kullanarak bir hakkın ispat edilmesi için doğru sözlü şahsın verdiği haberdur.<sup>153</sup> Bir kişinin başka bir kimsede olan hakkını ispat amacıyla, hâkim önünde ve davalının karşısında ileri sürdüğü iddiası üzerine üçüncü bir şahsın "şuna ve şuna şahadet ederim" diyerek davayla ilgili bilgisini sunmasına şahitlik, böyle bir beyanda bulunan kimseye de "şahit" denir.<sup>154</sup>

İslâm hukukunda şahitlik müessesesi, önemli bir yer işgal eder. Ona verilen bu önem, adaletin zayı olmaması içindir. Bu nedenle şahitlikte bazı şartlar aranır. Bunlar "*şahitliği Allah için dürüstçe yapma*"<sup>155</sup> "*adil olma*"<sup>156</sup>, "*yalana şahitlik*

<sup>152</sup> Nasr, a.g.e. , 304.

<sup>153</sup> İbn Manzur, a.g.e., شهد mad.,VII.

<sup>154</sup> İsmail Acar, "İslâm Ceza Hukukunda Kadının Şahitliği", *İslâmiyat*, III-2, Ankara, 2000, 81.

<sup>155</sup> Talâk, 65/2; Me'âric, 70/33.

etmeme"<sup>157</sup>, "şahitlik yapıldığı zaman kararlı durma ve adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olmayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler! Kendiniz ana-babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. Şahitlik ettikleriniz zengin veya fakir de olsalar adaletten ayrılmayın. Çünkü Allah, ikisine de daha yakındır. Onları sizden çok kayırır. Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer şahitlik ederken gerçeği çarpıtırsanız veya şahitlikten çekinirseniz bilin ki şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."<sup>158</sup>

İslâmi kaynaklarda kadınların şahitliği konusunda birbirinden farklı yaklaşım tarzları benimsenmiştir.

İbnu'l Munzir (v.318/ 930) bu konuyla ilişkili olarak şunları söylemektedir: "Âlimler, Bakara 2/282. âyetinin zahiri görüşü üzerinde icma etmiştir. Kadınların erkeklerle birlikte şahitlik yapmalarını caiz görmüşlerdir. Ancak Cumhur bu cevazı, borçlar ve mallar ile ilgili konulara tahsis etmiş, hadlerde ve kısasta şahitliklerinin geçerli olmadığını söylemişlerdir. Nikâh, talâk, neseb ve velilik (velâ) gibi konulardaki şahitlikleri ise, ihtilaf konusu olmuştur. Cumhur menetmiş, Kûfeliler caiz görmüşlerdir." İbnu'l Munzir: "Erkeklerin, hakkında bilgi sahibi olamayacağı hayız, doğum, istihâl (çocuğun yüksek sesle bağırması, ağlaması) ve kadınların kusurları gibi konularda, erkekler olmaksızın yalnız kadınların şahitlik yapabilecekleri hususunda görüş birliğine varıldığını" söylemiştir. Ancak süt emzirme konusunda ihtilaf edilmiştir. Ebu Ubeyd ise: Kadınların mallarla ilgili konularda şahitlik yapabilmelerinin cevazında ittifak edilmiş olması, bu konunun mezkûr âyetle (bildirilmiş olması) sebebiyledir. Hadd ve kısas konularında şahitlikten menedilmelerindeki ittifak ise, "namuslu kadınlara zina isnat edip de dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun."<sup>159</sup> âyeti gereğince. Nikâh ve benzeri konularda ihtilaf edilmiş olması ise, kimilerince mehir ve nafakanın 'hadd' kapsamında değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır.<sup>160</sup>

Şahitlikle ilgili âyetlerde, şahitlerle ilgili çoğul sığası müzekker (eril) kalıplarla ifade edilmiş olması, bu konularda kadınların şahitliklerinin kesinlikle kabul edilmemesi konusunda, bütün âlimlerin görüş birliğine varmasına sebep olmuştur.

---

<sup>156</sup> Mâide, 5/8.

<sup>157</sup> Furkân, 25/27.

<sup>158</sup> Nisâ, 4/135.

<sup>159</sup> Nûr, 24/4.

<sup>160</sup> İbn Hacer, Şemsuddin Ahmed b.Ali el-Askalânî, *Fethu'l-Bâri*, (Thk. Muhammad Fuad Abdulbaki ve bşk.) V, Beyrut, 1989, 335.

"Hudud ve kısas ile ilgili suçlarda şahitlerin erkek olması gerekir. Bu konularda kadınların şahitlikleri kabul edilmez. Çünkü Zuhri (r.a)'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v)'den ve ondan sonra gelen iki halifeden hudud ve kısasta kadının şahitliğinin kabul edilmediğine dair bir sünnet gelmiştir.

"Yine bu konularda kadınların şahitliğinin kabul edilememesinin bir başka nedeni de, hudud ve kısasla ilgili suçlarda cezanın şüphe üzerine düşmesidir. Oysa kadınların şahitliği şüpheden hâli değildir. Çünkü onlar doğuştan yanılma ve gaflet hasletine, akıl ve din noksanlığına gebedirler (mahkûmdurlar). Bu ise şüphe doğurmaktadır.<sup>161</sup>

Yukarıdaki yorumdan anlaşılıyor ki, kadının akli ve dini eksik olduğu, gaflet ve yanılma içinde bulunduğu için ceza hukukunda kadının şahitliği hiçbir şekilde kabul edilmemektedir.

Kadının erkeğe denk olduğuna itiraz edenler, genellikle "mudayene" âyeti olarak bilinen Bakara Sûresi'nin 282. âyeti ile Nisâ Sûresi'nin 11. ve 34. âyetlerini ileri sürmektedirler. Bu görüşlerini Buhari'den nakledilen ve kadınların "eksik akıllı", "eksik dinli"<sup>162</sup> olduğunu ifade eden hadislerle de desteklemeye çalışmışlardır.

Söz konusu âyetin meali şöyledir: *"Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, her şeyi olduğu gibi dosdoğru yazsın. Üzerinde hak olan borçlu da yazdırsın ve Rabbi olan Allah'tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin, her şeyi tam yazdırsın. Eğer borçlu, akli ermeyen veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. Bu işleme şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği, eğer iki erkek olmazsa bir erkek ve iki kadın şahit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir. Şahitler çağrıldıkları zaman gelmekten kaçınmasınlar. Az olsun, çok olsun borcu süresine kadar yazmaktan usanmayın. Bu Allah katında adaletle daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir."*<sup>163</sup>

Görüldüğü gibi âyet, bir borç işlemi ile ilgili olup vadeli borçların yazılmasının, borçlu ile alacaklı arasında oluşabilecek ihtilafları önlemek ve mağduriyetleri gidermek için, Allah borçların yazılmasını tavsiye etmektedir. Söz

<sup>161</sup> Salih Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'ân-ı Kerim'de Kadın", (el-Kasani, Bedai, IV, 279'dan naklen.) *İslâmî Araştırmalar*, V-4, İstanbul, 1991, 267

<sup>162</sup> Müslim, *İman*, 34/132.

<sup>163</sup> Bakara, 2/282.

konusu âyet şifahi şahitlikle ilgilidir. Yazı ve imzanın yaygın olmadığı bir dönemde başvuru yöntem de budur.<sup>164</sup>

İslâm âlimleri çoğunlukla âyetteki "*borcun yazılması veya yazdırılması*" ve "*şahit tutulması*" talebini vücup ifade eden emir olarak değil, tavsiye nitelikli bir talep olarak değerlendirmişlerdir.<sup>165</sup>

Yukarıdaki âyetle geçen, "*iki erkek veya bir erkek iki kadın şahit*" hakkında şu yorumlar yapılmıştır:

a) Belirli bir vadeye kadar olan borç işlemlerinde iki kadının şahitliği bir erkeğinkine denktir. Bunun nedeni, kadının meşguliyetleri, fitratı ve cinsiyet özelliklerini ihtiva etmesidir. Ayrıca kadının annelik, eşlik ve ev içi meşguliyetlerinin çokluğu dolayısıyla çeşitli ortamları gözleme, iktisadi ve gayri iktisadi konularla ilgili olma şansının, erkeklere göre az olmasından dolayı veya bu işlere pek aşina olmamasından kadının unutulmasına ve yanılmasına sebep olabilir. Bu nedenle iki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine denk görülmüştür.<sup>166</sup>

Bazı İslâm bilginleri ise âyeti şu şekilde yorumlamışlardır: İki kadının şahit önerilmesinin sebebi, biri yanılırsa veya unutursa, diğer kadın şahidin ona hatırlatmasıdır. Ancak âyetle iki kadın şahitten biri mutlaka yanılır veya unutturulmamaktadır. O halde iki kadın şahitten birisi, şahitlik ettiği borçlanma akdiyle ilgili olarak yanılmaz veya unutmazsa, şahitliğini tam olarak yaptığı için yani kadın şahitlerden birine, diğerinin hatırlatmada bulunacağı söz konusu olmayacağı için, erkek şahit ile kadın şahidin şahitlikleri yeterli, aynı zamanda eşit değerle olacaktır. Bu ise kadının şahitliğinin erkeğin şahitliğine denk olabileceğini gösterir.<sup>167</sup>

b) İki kadının şahit olarak bulundurulması ve bunların şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk görülmesinden hareketle, çoğunluğu oluşturan âlimlerin yorumlarında "kadının aklının eksik olduğu" şeklinde rivâyet edilen hadisin etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu hadis şöyledir:

"Ey kadınlar topluluğu! Sadaka verin ve istiğfarlarınızı çoğaltın! Zira sizleri cehennem ehlinin çoğunluğu olarak gördüm."

<sup>164</sup> Hayrettin Karaman, "Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi", *İslâmî Araştırmalar*, V-4, İstanbul, 1991, 287.

<sup>165</sup> Kurtubi, *el-Cami-u li Ahkâm'l Kur'ân*, III, 38.

<sup>166</sup> İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadis* (Çev. Ahmet Çelen) VII, İstanbul, 1998, 412-413; Yazır, *a.g.e.*, II, 260-262; Hayrettin Karaman ve bşk., *a.g.e.* I, 316; M. Mahmut Hicazî, *Furkan Tefsiri* (Çev. Sait Şimşek) I, İstanbul, trs. 235; Reşid Rıza, *Tefsir*, III, 124.

<sup>167</sup> M. Hayri Kırbasoğlu, *a.g.e.*, 276; Hayrettin Karaman ve bşk., *a.g.e.*, I, 316; Ali Bulaç, "Mekasidu's-Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu", *İslâmî Araştırmalar*, V-4, İstanbul, 1991, 302.

Kadınların içinden birisi; "Biz ne yapmışız ki, cehennemliklerin çoğunluğu bizdenmiş?" diye sordu.

Resulullah (s.a.v) şöyle cevap verdi: "Çünkü siz, çok lanet eder ve kocalarınıza karşı nankörlükte bulunursunuz. Akıllı ve dini noksan olanlardan hiç birinin akıllı bir kimseye sizin kadar galebe çaldığını görmedim!"

Bunun üzerine kadın: "Akıl ve din noksanlığı nedir?" diye sorunca. Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: "Aklın eksikliği, iki kadının şahitliğinin, bir erkeğin şahitliğine denk sayılmasıdır. İşte bu aklın eksikliğidir. Günlerce namaz kılmazsınız, Ramazanda oruç tutmazsınız, işte bu da dinin eksikliğidir."<sup>168</sup>

Söz konusu rivâyet hem sübut açısından hem de delâlet açısından tartışmaya açık bulunmaktadır. Bu haliyle rivâyetin delillendirmeye elverişli olup olmadığı bir yana, hadisin sebebi vüruduna ve metnine bakıldığında, konumuza delaletinin çok/kapalı olduğu görülmektedir. Öncelikli olarak bu hadisin, şahitlik hukukunu düzenlemek için söylenmediği açıktır. Öte yandan, ilk dönem âlimlerinin de belirttiği gibi, metindeki ifadelerden bütün kadınların kastedilmiş olup olamayacağı tartışmaya açık bulunmaktadır.<sup>169</sup> Ayrıca kadınların akıllarının eksikliğini ifade eden hadiste kastedilen akli yetenek değil, hafıza eksikliği, unutkanlık ve yanılma meselesidir.<sup>170</sup>

Rivâyete göre "aklımızın eksikliği nedir?" diyerek sebep soran kadınlara verilen cevapta, bu eksikliğin sebebi ve kaynağı gibi, mahiyeti ile alakalı bir gerekçe yerine, bir sonuç ya da delalet sunulmuştur. Çünkü iki kadının tanıklığı ile bir erkeğin tanıklığının oranlanması suretiyle gösterilen gerekçe bir mahiyet açıklaması değildir. Sadece, kadın ve erkeğin şahitlik hukuku bakımından tavsiye edilen konumlarının, akıl tamlığı veya akıl eksikliği açısından yorumlanmasıdır. Rivâyetteki mantığa göre, tek erkeğe karşı iki kadının belirlenmiş olması; erkeğin tam akıllı, yaptığı tanıklığın 'tam tanıklık' olduğu; kadın şahidin, tek başına şahitliğinin kabul edilmemesi sebebiyle, 'eksik akıllı' ve hatta oranlamaya riâyet ettiğimiz takdirde 'erkeğin yarısı kadar akıllı' olduğu ve yaptığı tanıklığın da 'yarım tanıklık' olduğunu göstermektedir.<sup>171</sup>

<sup>168</sup> Ebu'l Hüseyin b.el- Haccac Müslim, Sahih Müslim, (Çev. Ahmed Davudoğlu) *İman*, 34.

<sup>169</sup> Nihat Dalgın, "Kadın ve Erkeğin Şahitliği ile İlgili Naslardaki Düzenlemelerin İslâm Hukukuna Yansımaları Üzerine Değerlendirme", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, V, 2005, 15.

<sup>170</sup> M. Sait Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, İstanbul, 313; Mustafa Sıbaî, *Kadının Yeri*, (Çev. Abdullah Yalçın-Mehmet Yolcu) İstanbul, 1988, 64.

<sup>171</sup> Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara, 2000, 129.

Klasik dönem âlimleri bu rivâyeti birçok hukuki hüküm için kaynak olarak kullanmış olup, her defasında bu rivâyet, kadınlar aleyhine olarak haklarının kısılmasının delili sayılmıştır.<sup>172</sup>

Nitekim geleneksel yorumcular "*kadınlardan biri unutursa, öbürü ona hatırlatır*" âyetindeki "unutmanın" kadınların genel karakteri olduğu kanaatindedirler.<sup>173</sup>

Modernist yorumculara göre ise bu hüküm sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik şartların bir ürünü olup kadının o günkü şartlarda ticari hayatla doğrudan ilgilenmemesinden doğan geçici bir zaafiyettir. Dolayısıyla bugün şartlar değiştiğinden kadının da şahitliği erkeğin şahitliğine denktir.

"Burada bir erkek yerine iki kadının şahit tutulmasının nedeni, o günlerde bu tip alışverişlerde kadınlar genel olarak şahitlik yapmaya alışkın olmadıkları için erkeklerden çok daha "unutkan" olabilecekleridir. Kadının şahitliğinin erkeğinkinden daha az kıymetli sayılması, kadının ticari işlerde hafızasının daha zayıf olmasına bağlandığından, kadınlar bu konuda alışkanlık kazanınca ki bunda yanlış bir şey olmadığı gibi aksine toplumun yararına olduğu için onların şahitliği de erkeklerinkine denk sayılabilir."<sup>174</sup>

Garaudy ise bu konuda şöyle demektedir: "Kadınların sosyal hayata katılmadıkları bir toplumda, toplumsal ilişkilerin idaresini tekellerinde bulunduran erkeklere nisbetle kadınların tecrübeleri açısından eksik ve özürlü bulunmaları doğru olabilir."<sup>175</sup>

Muhammed Abduh (ö.1905) ise Bakara Sûresi'nin 282. âyetini şöyle yorumlamaktadır:

"Bir erkek şahidin yerine iki kadının ikame edilmesi hükmü, kadının ahlaki ve akli melekeleri ile ilgili bir husus değildir. Bu farklılık genel olarak kadınların ticari usullere erkeklerden daha az aşina olmaları nedeniyle bu konularda hata yapmaya daha yatkın olabilmeleri gerçeğinden dolayıdır."<sup>176</sup>

---

<sup>172</sup> Dalgın, *a.g.m.*, 15-16.

<sup>173</sup> Fahreddin er-Râzi, *Mefâtihu'l Gayb (Tefsir-i Kebir)*, (Çev. Suat Yıldırım) VI, İstanbul, 2002, 54-55.

<sup>174</sup> Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, (Çev. Alparslan Açıkgenç) Ankara, 1999, 92; Bkz. Esed, *a.g.e.*, (M. Abduh, *el-Menar* 3. 124 naklen), 85.

<sup>175</sup> Roger Garaudy, *İslâm ve İnsanlığın Geleceği*, (Çev. Cemal Aydın) İstanbul, 1991, 143.

<sup>176</sup> Reşid Rıza, *Tefsir*, III, 124.

Görüldüğü gibi klasik müfessirler yorumlarını kadının fitratı üzerine temellendirdikleri halde çağdaş müfessirlerin bazıları ise âyetteki illetin sosyal konum ile ilgili olduğunu öne sürmektedirler.

Elmalılı Hamdi Yazır (Ö.1942) söz konusu âyeti şöyle yorumlamaktadır:

“Hamze kırâetinde olduğu gibi, biri unuttur, şaşırsa diğeri ona hatırlatır. Görüldüğü gibi, şahitliğe, ehliyet ve liyakatin şartlarından biri de hakkıyla zabt ve hıfz etmek, yani akılda iyi tutmak ve unutmamaktır. Ahlak açısından güvenilir olmayanların da şahitliği geçerli değildir, fakat akılda tutmak için olayı başından sonuna kadar her an hafızasında tutmak, aklından çıkarmamak şart değildir. Elverir ki, şahitlik edeceği sırada hakkıyla hatırlasın ve aklına getirmiş bulunsun. Demek ki, bir olayı defterine yazan bunu bir süre sonra unutsa da o deftere başvurduğu zaman zihninden iyice hatırlayabilirse şahitlik edebilir. Genellikle göz önünde bulundurulduğu zaman erkeklere nisbetle kadınlarda zabt denilen akılda tutma gücü biraz eksiktir, unutma ihtimali daha fazladır. Böyle olmayanları bulunabilirse de burada itibar kişiyi değil cinsedir, cinsin çoğunluğuna göredir. Evvela kadının yaratılışında duygusallık ağır basar, duygusallığın ağır bastığı aşırı heyecan ve etkilenme söz konusu olur. Etkilenmenin çokluğu ise unutma sebeplerindendir ve bir şeyi aklında iyi tutmak sadece bir zekâ ve hafıza meselesi de değildir. Pek çok zeki insan vardır ki aşırı duygusallıktan, fazla etkilenmeden dolayı hafızasına güvenilmez. Ayrıca kadında enfüsiyet (subjektiflik) daha ilerdendir. Dış çevredeki olaylarla ilgilenmek veya böyle şeylerle meşgul edilmek kadınlık açısından arzu edilecek bir olgunluk değildir. Bu gibi işler esas itibarıyla erkeklerin işleri olmalıdır. Bundan dolayı mükemmel bir kadın olmak üzere düşünüldüğü zaman, bu gibi dışarıya ait olayları tek başına takip ederek şahitlik yapabilecek şekilde akılda tutmaktan ve hafızasını böyle şeylerle yormaktan uzak kalmak ve bu çeşit işlere doğrudan itilmemek gerekir. Üçüncü bir husus olarak göz önünde bulundurulması icab eden bir şey de şudur: Kadında hayâ ve utanma duygusu kuvvetlidir ve kuvvetli olması gerekir. Onun bu değerli özelliği, en küçük bir uğraşmayla büyük ölçüde gücünü kaybeder. Bunun için olayların kadına anlattıkları erkeğe anlattığından daha azdır. Bu şartlar altında bir kadına şahitlik yükünü yükletmek, onu bir anlamda zarara uğratmak ve tedirgin etmektir. Dördüncü olarak, kadının fitratı ve kendi cinsinin olgunluğu erkeğin zıddı olduğundan, erkekleşmek kadın için bir düşüş ve yozlaşma demektir. Bundan dolayıdır ki, kadınlaşmış ve hünsalaşmış erkeklerin şahitlikleri geçerli olmayacağı gibi, erkekleşmiş ve yarı yarıya erkek gibi olmuş kadınların şahitliği de caiz değildir. Bunların her ikisi de kendi nevinin özelliklerini kaybetmiş ve düşüş göstermişlerdir. Böyle kalbi yumuşaklığa yönelik olanların şahitlikleri de

hakkı tahrif etmek töhmetinden uzak kalamaz. Şu halde yaratılış gereği kadının mükemmelliği ile erkeğin mükemmelliğini ayrı ayrı özelliklere bağlamış ve farklı kılmış olduğundan, kadının dışarıda olup biten olaylara ait ilgisini ve onlara ait hafızasını kısmen kapalı tutması, kendi kadınlığının ve kadınlığındaki mükemmelliğin bir gereğidir. Bunun için şahitliğe konu olan olayı kadın, erkekten daha fazla unutabilir. Çünkü o gibi olaylar, onun ilgi alanı değildir. Lakin unuttuktan sonra tekrar hakkıyla hatırlayabilirse yine de şahitlik etmesi mümkün olur. Kadını, doğrudan bu gibi olayları hatırd tutmaya mecbur etmek, ona karşı haksızlık etmek olur.”<sup>177</sup>

Yazır’a göre kadınlarda duygusallık ağır bastığı için, "zabt" özelliği de zayıftır. Ayrıca kadında subjektiflik daha fazla olduğu için dış olaylarla ilgilenmemelidir. Kadında hayâ ve utanma duygusu güçlü olduğu için, kendi değerli özelliğini küçük uğraşmalarla kaybedebileceği gibi tezler öne sürmektedir. Bu nedenle kadının dış olaylarla ilgisini ve hafızasını kısmen kapalı tutması kadınlığındaki mükemmelliğin bir gereğidir.

Yaşar Nuri Öztürk de Bakara Sûresi’nin 282. âyetine dayanarak, şahitlikte iki kadının bir erkeğe eşit olduğunu iddia etmek, âyetin düzenlediği borç akdi konusunda bile mümkün olmadığını iddia etmektedir.<sup>178</sup>

Hâlbuki bir erkek iki kadına eşittir şeklinde tutarlı olmayan bir yola girmek doğru değildir. Zira kadın hem biyolojik hem de psikolojik yönden erkekten daha farklı özelliklerde yaratılmıştır. Şahitlik konusunda yanlış bir yönlendirmeye sapılmaması ve adaletin yerini bulması için bir erkek ve iki kadının şahitliğine başvurulması kadın için bir aşağılanma değildir. Bilakis şahitlik meselesi ehliyetlilik-ehliyetsizlik meselesi olmayıp yargıda ihtiyatlı davranma meselesidir.

Kadının şahitliği meselesinde, ceza hukukunda kadının şahitliğinin hiç kabul edilmemesi, borçlar ve mallar ile ilgili hususlarda ise bir erkek şahidin yanında iki kadın şahidin istenmesinin kadının konumu ve değeri hususunda bazı şüphelere yol açmıştır.

Bakara Sûresi’nin 282. âyetinde kadın şahidin iki olmasının nedeni, birinin unutulması halinde, diğerinin ona hatırlatmasıdır. Buna göre kadının insanlık ve değer açısından erkekten daha aşağıda tutulmuş gibi bir sonuç çıkarmak mümkün değildir. Gerekçe insanlık değeri, üstünlük veya aşağılıkla ilgili olmayıp, tamamen, "unutma, şaşırma, yanılma" ile ilgilidir ve hakkın, adaletin yerini bulmasını amaçlar.

<sup>177</sup> Yazır, *a.g.e.*, II, 260-262.

<sup>178</sup> Yaşar Nuri Öztürk, *Kur’ân’daki İslâm*, İstanbul, 1997, 452.

Bu husus "Göçebenin (bedevinin) şehirli hakkında şahitlik etmesi caiz değildir;"<sup>179</sup> mealindeki hadisten de anlaşılmaktadır. Burada şahitliği kabul edilmeyen kadın değil, erkektir. Sebebi ise bedevinin insanlık seviyesi bakımından adaletin gerçekleşmesine, hakkın ortaya çıkmasına katkıda bulunma imkânının sınırlı oluşudur. Durum böyle olunca burada araştırılması gereken husus, kadının bazı konulardaki şahitliğinde tek başına yeterli olmamasının, cins olarak ebediyyen onunla beraber olacak bazı özellik ve vasıflarına mı dayandığıdır. Eğer hükme temel oluşturan, gerekçe olan vasıf her zaman nadir olmayan ölçülerde bulunan bir vasıf ise hükmün devam etmesi tabiidir. Kültür ve medeniyetin belli dönemlerinde bulunmakla beraber-nadir oluşlar müstesna-geride bırakılmış ise hükmün de değişmesi gündeme gelecektir. Mesela hadiste geçen göçebenin şehre yerleştiğini, eğitim seviyesinin değiştiğini veya şehre yerleşmediği halde iletişim araçları geliştiği için bilgi ve görgüsünü artırma imkânı olursa, bu takdirde hüküm değişecek, onun şahitliği makbul ve caiz olacaktır.<sup>180</sup>

Nitekim şu hususun göz ardı edilmemesi gerekir. Borç ve alacak verecek işlemleri, çalma, gasbetme, vurma, öldürme gibi eylemlere göre, soyut işlemler olup, içerikleri açısından, unutulmaya, karıştırılmaya ve yanılmaya müsait işlemlerdir. Şu bir gerçektir ki, asıl borçlu veya alacaklı bile, detaylı bir şekilde bir tarafa yazmadığı durumlarda, borcunun ve alacağının miktarını, nasıl ödemedi/alımda yaptığını unutabilmektedir. Günlük hayatta, o tür işlemlerle fazlaca meşgul olmayan kimselerin, erkekler de dâhil, bu tür işlemlerde şahitlik yaparken yanılmaları kaçınılmazdır. Belki bu nedenle klasik görüşün tersine olarak, kadınların diğer davalarla ilgili olarak, gerek görgü şahitliklerinde gerekse eda esnasında erkeklerle eşit oldukları kabul edilmesi gerekirken, alacak-verecek davalarında kadınlar görgü şahidi olacaksa ve bu tür kadınlar bu tür işlerle haşır neşir olan birileri de olmadığında, görgü şahidi olarak en az iki kadının bulundurulmasının istenmiş olduğu düşünülebilir.<sup>181</sup> Zira alış-veriş, ticaret gibi işler, kadından ziyade erkeğin işidir. Kadınların asıl görevi çocuk yetiştirmek, ev işlerini yürütmektir. İşte asıl erkeklerin görevi olan alış-veriş, borçlanma vb. gibi hususlarda şahitlik etmek de erkeğin görevidir. Ama erkek olmazsa bu görevi kadınlar da yapar. Ancak kadın, burada asıl görevi dışında bir vazife yüklenmektedir. Erkeğe ait bir vazifeyi bir tek kadına yüklemek, onun için ağır bir yük olur. Bunun için bu vazife iki kadına yüklenmektedir. Bir erkek yerine iki kadının şahitlik etmesi, erkeklerin şahitlik

<sup>179</sup> Ebu Davud, Akdiye,17, h.no:3602; İbn Mâce, Ahkâm,30, h.no: 2367.

<sup>180</sup> Karaman, *a.g.m.*,287.

<sup>181</sup> Dalgın, *ag.m.*, 27.

yapabilecekleri meselelerdedir. Doğum, süt emzirme gibi hususlarda bir kadının şahitliği bile yeterlidir.<sup>182</sup>

Özetle mali konularda şahit iki erkek veya bir erkek, iki kadın olacaktır. Tek erkeğin yeterli olmaması, onun akit veya dürüstlük bakımından eksik olması sebebiyle değil, adaletin zayi olmaması içindir. Bir kadın yerine iki kadının şahitliğinin şart koşulması da tek kadının akıl ve dürüstlüğüne yeterliliği konusundaki şüpheden değil, onların özel durumları, psikolojileri, eş ve annelik rolleriyle ilgilidir. Âyetin ifadesine dikkat edildiğinde anlaşılabacağı üzere iki kadının şahitliğinde şahitlik eden, bir kadındır. Eğer kadın yanıltırsa ikinci kadın şahitlik yapacaktır. Âyette esas olan, meseleye vakıf olmak, hatırlamak ve şahitlik esnasında hata yapmamaktır. Hata yapma ihtimali olmayan bir kadın bir erkeğe eşittir. Dolayısıyla bu hüküm, cinsiyet sebebiyle değil adaletin hak olan yerini bulması içindir.

### 1.2.3. MİRAS HAKKI

Miras, irs, veraset, tevârus, vâris, muris aynı kökten kelimeler olup ilk dördü mastar, son ikisi ism-i faildir. Mastarın lügat manası geçmek, intikal etmek, halef olmak, devam eylemektir.<sup>183</sup>

İrs ve veraset; vâris olmak, tevârus; karşılıklı varis olmak veya bir kimsenin diğerine varis olması, varis, mirasçı; yani terekeden hak ve hissesi olan, muris; ölen, mirası başkalarına intikal eden demektir. Miras, varis olmak anlamına geldiği gibi tereke manasında da kullanılmaktadır. Terike, vefat edenin geride bıraktığı mal ve haklardır.<sup>184</sup>

İslâm öncesi bir Arap kadınının mirasta hiçbir hakkı yoktu. Ne babasının ne de kocasının mirasından pay alabiliyordu. Hz. Peygamber Peygamberliğinin ilk onbeş yılında bu meseleyi ele almadı. Ancak hicretin 3. yılında Ensardan zengin biri olan Evs İbni Sabit, bir kadın ve küçük yaşta dört kız bırakarak ölür; Medine âdetine göre, savaş sırasında dövüşebilecek sadece yetişkin erkeklerin mirasa hakları vardır. (Küçük yaşta bir erkek çocuğun bile babası tarafından bırakılan mirasta hakkı yoktu), ölenin yeğenleri onun bıraktıklarının hepsine el koydular ve aile bir günde tamamen fakirleşti ve yiyecek hiçbir şeyi kalmamış duruma düştü. İşte o zaman miras kanununu koyan ve o günden beri sadece Müslümanlar tarafından değil, fakat

---

<sup>182</sup> Ateş, *a.g.e.*, I, 337.

<sup>183</sup> Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, İstanbul, 1982, 355.

<sup>184</sup> *a.g.e.*

diğer (Suriye ve Lübnan Hristiyanları gibi) cemaatler tarafından da uygulanan Kur'ân âyetleri nazil oldu.<sup>185</sup>

*"Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır."*<sup>186</sup>

Âyetten anlaşıldığı üzere Yüce Allah, insan varlığının devamında kadını, erkekle aynı seviyede görmüş, silahlarıyla savaşamayan, vatanını savunamayan kimseler vâris olamaz zihniyetiyle hareket eden cahiliye dönemin geleneklerini yıkarak kadın ve çocuklara miras hakkını getirmiş ve hukukta köklü bir değişim gerçekleşmiştir.

Kadın, prensip olarak aynen erkek gibi miras alma hakkına sahiptir. Ancak paylaşımda fark vardır. Bu fark, erkeği tercih etme veya erkeğe üstünlük verme anlamında değildir.<sup>187</sup> Konu detaylarıyla incelendiğinde tamamen ekonomik olduğu görülecektir. Bu açıdan bakıldığında ise kadının ihmal edildiğini, değersiz sayıldığını söylemek mümkün değildir. Hatta bu konuda kadının haklarının savunulduğunu bile söyleyebiliriz. Çünkü İslâm hukuku ailenin ekonomik sorumluluğunu erkeğe yüklemiştir ve kadını bundan bağımsız kılmıştır. Bu nedenle mirastan, kadına erkeğin yarısı kadar hisse verilmesi Cenab-ı Hakk'ın adaletinin tecellisidir. Kur'ân-ı Kerim'in *"Allah size, çocuklarınızın alacağı miras hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder."*<sup>188</sup> âyet-i kerimesi bu hususta açık bir nasırdır.

Kız çocuğuna erkek çocuğunun yarısı kadar pay verilmesinin sebepleri şunlardır:

a) İster anne, ister eş, ister kız çocuk, isterse kız kardeş olsun, kadının geçimi, kendisine ait olmayıp, oğul, koca, baba veya erkek kardeşin sorumluluğundadır. Çoğunlukla kadın, kendisi dışında başkalarının geçimini sağlamakla da yükümlü değildir. Erkek ise tam aksine, hem bütün toplumlarda eşinin, kızının, annesinin veya kız kardeşinin geçimini sağlamakla mükellef olandır. Bu sebeptir ki "nimet külfete göredir" esasına uygun olarak, eşinin, kızının, annesinin veya kız kardeşinin geçimini sağlamakla yükümlü olan erkeğe, böyle bir yükümlülüğü olmayan kadının payının iki misli pay verilmiştir. Bu ise adaletin ta kendisidir.<sup>189</sup>

<sup>185</sup> Muhammed Hamidullah, *İslâm'a Giriş*, (Çev. Cemal Aydın) Ankara, 1996, 203-204. Ayrıca Bkz., Taberi, *a.g.e.*, II, 448-449.

<sup>186</sup> Nisâ, 4/7.

<sup>187</sup> Hammude Abdul-Ati, "İslâm'da Kadının Yeri", *Farklı Açılardan Kadın ve Aile*, (Çev. Mehmet Ünal) İzmir, 2005, 87.

<sup>188</sup> Nisâ, 4/11.

<sup>189</sup> Yazır, *a.g.e.*, II, 521; Kırbaoğlu, *a.g.m.*, 287; Süleyman Ateş, "İslâm'ın Kadına Getirdiği Haklar" *İslâmi Araştırmalar*, V-4, İstanbul, 1991, 324; Abdul-Ati, *a.g.m.*, 87; Topaloğlu, *a.g.e.*, 169-170; Esad es- Şahmerani, *el-Mer'etu fi't-Tarihi ve's Şeraiti*, Beyrut, 1989, 213-214.

b) Kadın, kendi mal varlığında istediği gibi tasarruf etme hakkına sahiptir. Kadının mali durumu yerinde olsa dahi, ailenin harcamalarına iştirak etmesi zorunluluğu yoktur. Bu açıdan bakılınca, kadın ile erkeğe aynı pay verilecek olsa, hisseleri aynı olduğu halde, erkek ailenin geçimini sağladığı, kadının ise böyle bir sorumluluğu olmadığı için, denge erkek aleyhine bozulmuş olacaktır ki, bu, erkeğe haksızlık edilmesi demektir.<sup>190</sup>

c) Kadının boşanma tazminatı olan "mehir" erkeğin ödemesi gereken mali bir yüküdür; kadının ise erkeğe karşı böyle bir yükümlülüğü yoktur. Kadın boşandığı takdirde iddet süresince onun, barınma, yeme-içme, giyim-kuşam, masraflarını ödemek, kadını boşayan kocanın görevidir; kadının ise kocasına karşı böyle bir sorumluluğu yoktur.<sup>191</sup>

Görüldüğü gibi miras hukukunda sorumlu olan kişiye büyük bir önem verilmiştir. Kadın ve erkeğin farklı vazifelerine göre ihtiyaçlar da farklılık arz ettiğinden mirastan alınacak payların da farklı olması zorunludur. Kadın ve erkeğin farklı ihtiyaçlarına rağmen eşit pay alınırsa, bu adalet olmaz; belki büyük bir zulüm olur.

Miras hisselerindeki farklılık, hukuk farklılığı değil, ihtiyaçların farklılığıdır. İhtiyaçlara göre paylaşım farklılığını hukuk ve ehliyet farklılıklarına atfetmek doğru değildir. Miras hisselerindeki farklılık gerçekliğe uygun bir zorunluluktur. Erkeklerin de hiçbir paylaşıma bakımından bir diğerine eşit değildir. Ancak herkes hukuk bakımından eşittir.<sup>192</sup> Bu husus âyet-i kerime'de açıkça belirtilmiştir:

*"Allah'ın, kiminizi kiminize üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri (haset ederek) arzu edip durmayın. Erkeklere kazandıklarından bir pay vardır. Kadınlara da kazandıklardan bir pay vardır. Allah'tan, onun lütfunu isteyin. Şüphesiz Allah, herşeyi hakkıyla bilendir."*<sup>193</sup>

Mesela, erkek çocuğun mirasta bin dirhem, kız kardeşinin de beşyüz dirhem aldığını varsayalım; erkek çocuk evlenirken beşyüz dirhemi mehir olarak verir, kız kardeşi ise evlenirken beşyüz dirhem alırsa, kızın payı bin olur, erkeğinki beşyüz dirhem kalır.<sup>194</sup>

<sup>190</sup> Muhamed Reşid Rıza, *Hukuk'un-Nisai Fi'l İslâmi*, Beyrut, 1984, 21; Kırbasoğlu, *a.g.m.*, 278; Abdul-Ati, *a.g.m.*, 88.

<sup>191</sup> Kırbasoğlu, *a.g.m.*, 279.

<sup>192</sup> Carullah, *a.g.e.*, 97.

<sup>193</sup> Nisâ, 4/32.

<sup>194</sup> Carullah, *a.g.e.*, 98.

Erkek çocuk akıl baliğ olduktan sonra aile sahibi olur. Kız ise başka bir ailenin mülklerine sahip olur. Kızların bütün ihtiyaçları eşleri tarafından temin edildiği için erkek ve kız çocuklarına eşit miras vermek sosyal adalet açısından da uygun olmaz.<sup>195</sup>

Mirastan kadına, erkeğin hissesinin yarısı kadar pay verilmesinin erkeği kadından üstün tutmak düşüncesi ile ilgili olmayıp kadın ile erkeğin külfetleriyle nimetlerinin dengelenmesi ve sosyal adaletin sağlanması amacına yöneliktir.

Aslında sosyal hayatın nizamı ve esasları değişirse, erkeklerin ve kadınların bütün vazifeleri ve bu vazifelerine uygun ihtiyaçları değişikliğe uğrarsa, o zaman kadınlara mirastan erkekler kadar yahut erkeklerden daha fazla pay verilebilir."<sup>196</sup> Ancak: *"Erkekler kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarında harcamakta ve ailenin geçimini sağlamaktadırlar;"*<sup>197</sup> âyetinde ifade edilen aile sistemi esas alınacaksa, yani ailenin bütün geçimini ve sıkıntılarını erkek yüklenecekse erkeklerin mirastan alacağı payları ya ikide bir ya da dörtte bir, kadınlarda dörtte bir ya da sekizde bir olacaktır.<sup>198</sup>

Sonuç olarak Kur'ân'ın indiği cahiliye toplumunda kadın, mirastan ve birçok sosyal haktan mahrum bırakılıyor ve bir eşya gibi alınıp satılıyordu. Böyle bir ortamda Kur'ân, kadının konumunu yükselterek saygıdeğer bir insan yapmıştır. Eğer İslâm dünyasında kadına hak ettiği miras verilmiyorsa bunun sorumlusu İslâm değil, Müslümanların örf, âdet ve geleneklerin etkisinde kalarak İslâm'dan uzaklaşmalarıyla ortaya çıkan bir durumdur.

#### 1.2.4. MEHİR HAKKI

İslâm Hukuku'nda mehire "nihle" adı verilmektedir. Nihle, mali, bir karşılık beklemeksizin sırf istifade edildiğinden, gönül hoşluğuyla verilen bağış anlamındadır.<sup>199</sup> Mehir olarak verilen mal, sadece kadınla beraberliği helal kılma veya ondan yararlanma imkânının karşılığı değil, bir ömür boyu birlikte yaşama arzusunun sembolik işareti veya hediye cinsinden verilen bir ihsandır.<sup>200</sup>

---

<sup>195</sup> a.g.e.

<sup>196</sup> a.g.e.

<sup>197</sup> Nisâ, 4/34.

<sup>198</sup> Nisâ, 4/12.

<sup>199</sup> İsfahânî, a.g.e., II ,668.

<sup>200</sup> M.Selim Arık, "Sünnette Nikâh, Mehir, Çeyiz ve Düğün" *Farklı Açılardan Kadın ve Aile*, İzmir, 2005, 109.

Mehir konusunda kadına açık bir ifade ile kişisel bir hak veren âyet-i kerime'nin meali şöyledir:

*"Kadınlara mehirlerini bir görev olarak gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin."*<sup>201</sup>

Görüldüğü gibi Kur'ân, mehir hakkını kadına vermiş ve onun konumunu güçlendirmiştir. Mehir, İslâm öncesi Araplarda, evlenme akdi esnasında erkeğin kadına verdiği mali bir değerdir. İslâm bu geleneği hem nikâh akdi esnasında bir bağış ve mutlaka verilmesi gereken bir yükümlülük adıyla korumuş hem de boşanma esnasında, eğer ödenmemişse, mutlaka ödenmesi gereken kadının bir özlük hakkı olduğunu ifade etmiştir.

İslâm'a göre evlenmek, erkek ve kadının kendi arzu ve istekleriyle birleşmelerinden ibarettir. Erkekler, kadınların zayıflığından yararlanarak borçlandıkları mehri ödememe veya verdiklerini geri alma ihtimali olduğundan âyette 'kocaları eşlerine versin' gibi bir ifade yerine 'kadınlara mehirlerini verin' ifadesi tercih edilmiş, bu hakkın yerine getirilmesi bir sosyal ve hukuki görev olarak telakki edilsin istenmiştir.<sup>202</sup>

Yukarıdaki âyette belirtildiği gibi kadın, mehrini istediği gibi tasarruf edebilir. Kocasının onda hiçbir hakkı yoktur. Ancak kadın, mehrinin bir kısmını veya hepsini gönül hoşluğuyla, samimi bir niyetle kocasına verebilir. Erkek de karısını gönül hoşluğuyla vermiş olduğu miktarı alabilir.

Kadına verilen mehrin miktarı karı-kocanın karşılıklı rızasına dayalı, örf ve âdetlere göre uygun bir şekilde belirlenir. Eğer koca zengin ise zenginliğine göre, fakir ise fakirliğine göre mehir verir.

Hz. Ömer, bir gün konuşma yaparken; "Kadınların mehirlerini çok artırdınız, Peygamber ve ashabının döneminde mehir, dört yüz dirhemi geçmezdi. Eğer fazla mehir vermek, Allah katında bir takva ve üstünlük olsaydı, siz mehir konusunda onları geçemezsiniz. Ben iyi biliyorum ki Peygamber döneminde bir erkek, dört yüz dirhemden fazla mehir vermemiştir." demişti. Böyle deyip minberden inen Halife'ye, Kureyşli bir kadın; "Sen Allah'ın Kur'ân'da" "... mehir olarak yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın;"<sup>203</sup> âyetini işitmedin mi diyerek itiraz eder. Kadının bu sözü üzerine Hz. Ömer, yeniden minbere çıkıp; "Ey insanlar, ben

---

<sup>201</sup> Nisâ, 4/20.

<sup>202</sup> Hayreddin Karaman ve bşk., a.g.e., II, 11-12.

<sup>203</sup> Nisâ, 4/20.

kadınlara dörtyüz dirhemden fazla mehir vermemenizi söylemişim. Artık dileyen dilediği kadar mehir verebilir." dedi.<sup>204</sup>

Âyette belirtildiği üzere mehrin miktarı belli olmayıp, herkesin gücü nispetinde verebileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca Yüce Allah, karı-koca arasındaki ilişkiyi salt kanunla doldurmayıp işi karşılıklı sevgi, saygı ve fedakârlığa bırakmıştır.

### 1.2.5.KADININ EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ

İslâm, kadının eğitim ve öğretimi hususunda kadın ve erkeği eşit oranda teşvik etmiştir. İslâm, ilme büyük bir önem vermiş, bilgiyi ve öğrenmeyi hayati bir zaruret kabul etmiştir.<sup>205</sup>

Bizim karşılaştığımız en önemli problem kadının eğitim meselesidir. Kadın toplumun direğidir. Bu direğe bakmamız ve kadınlarımızı eğitmemiz gerekir. Çünkü bir erkeği eğitmek tek bir kişinin eğitilmesidir, ancak bir kadının eğitilmesi bütün ailenin eğitilmesidir. Bu dünyada yarısı cahil kalmak suretiyle hiçbir millet ilerleyemez. Bu nedenle genç kızlara verilecek eğitim, onları sağlıklı bir anne olmaya yöneltip fitratı ve ahlakı ile de uyum içinde olmalıdır.<sup>206</sup>

Kadının ilim öğrenmesi kadın için insanlığını idrak etmesinin ilk şartıdır. Tarih boyunca kadın, farklı dönemlerde farklı muamelelerle karşılaşmıştır. Her türlü haktan yoksun bırakılan batı kadını tahsil ile mücadelesine başlamıştır. Hukuku ve insanlığı idrak edince kendi haklarını istemesini bilmiştir. Doğu müslüman kadınına gelince o da batı kadını gibi tahsile yönelmiştir. Hâlbuki onun insanlığı İslâm tarafından kabul edilmiş ve hakları tanınmıştır. O, sadece bunu bilmiyor, bunu öğrenmeye muhtaç bulunuyordu.<sup>207</sup>

Cehalet ve karanlığın bütün dünyayı kapladığı bir dönemde insanlığı bu karanlıktan aydınlığa çıkarmak için, Kur'ân'ın ilk emri "oku" olmuştur.

Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerim'in prensip mahiyetindeki hitap ve emirleri hiçbir cins ayırımı gözetmeyen bir umumilik arz eder. Onun tebliğcisi de, kadını ve erkeği ile bütün insanlığa gönderilmiş bir peygamberdir. Kitap ve peygamberleriyle bu dinin gayesi, nerede ve hangi devirde olursa olsun, her nevi cahiliyeti yok etmek, Yaratıcı'ya bilginin ışığında kulluk etmeyi sağlamaktır. İlk Müslümanlar bu ilahi

<sup>204</sup> İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an'ı Kerim*, II, 212-213.

<sup>205</sup> Mazharuddin Sıddıkî, *İslâm Dünyasında Modernist Düşünce*, (Çev. Murat Fırat-Göksel Korkmaz) İstanbul, 1990, 219.

<sup>206</sup> Sıbai, *a.g.e.*, 195.

<sup>207</sup> Topaloğlu, *a.g.e.*, 246.

hitabı işte bu çerçevede değerlendirmişler, ilk günden itibaren kadını ve erkeği ile bu davanın yolcusu olmuşlardır. "Biz cahiliye devrinde kadınları adam yerine koymazdık" diyen ikinci İslâm Halifesi Hz Ömer'i, kadınlardan ilmi ve idari sahada hizmet talep edecek seviyeye yükselten kudret, İslâm'dır. Bu yeni zihniyet sayesinde ki İslâm hanımları kendi takat ve iffetlerinin imkân verdiği hemen hemen her sahada topluma hizmette bulundular.<sup>208</sup> Hayatları çeşitli kitaplarda tedvin edilen birçok kadın muhaddis, öğretmen ve edebiyatçı vardır. Bu da müslüman kadının İslâm'ı hakkıyla anladığının tabii neticesidir.

Kadının eğitimi İslâm'ın kadına yüklediği temel bir haktır. Velisi, kadının eğitim almasından sorumludur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Çocuğun babası üzerindeki hakkı, ona güzel bir isim koyması, yazmayı öğretmesi ve buluş çağına erdiğinde evlendirmesidir."<sup>209</sup>

Yukarıdaki hadisten de anlaşıldığı gibi İslâm, kadın ve erkeğin ilim öğrenmelerini farz kılmıştır.

İbn Kuteybe, "*Ey insanlar! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu cehennem ateşinden koruyunuz,*" âyetinin tefsirinde çoluk çocuğunuzu eğiterek (talim) ve kendilerini ateşten koruyacak şeylerle onlara yardım ederek, onları cehennemden (nar) koruyunuz" der.<sup>210</sup> Buna göre kızların yetiştirilmesi, babalarının veya velilerinin görevleri arasında olup veliye zorunlu kılınmıştır.

Yüce Allah, iman sahiplerinin, "hayırlı olana çağırın, çirkinden alıkoyan bir toplum" haline gelmelerini emrettiği, bu hedefe ise ancak ilmin ışığında öğretmeye yönelik kesif bir faaliyet içinde geçmiş, bu ilahi kültür hizmetinde, kadınlar erkeklerle yarış halinde olmuşlardır. Merkezini Hz. Peygamber'in teşkil ettiği öğrenim faaliyetinde belli bir zaman ve mekân söz konusu değildir. Her müslümanın gözettiği hedef, Hz. Peygamber'in hayatına imkân ölçüsünde şahit olmak, şahit olmayanlara şifahen veya yazı vasıtasıyla bilgi ulaştırmaktır. Şahadet ve tebliğ gibi iki istikamette yürüyen bu faaliyet çerçevesinde İslâm hanımları Hz. Peygamber'le olmaya, problemlerini bizzat bir aracı ile sorup öğrenmeye çalışmışlar, savaşlarda orduya katılarak erkeklere yardımcı olurken, barış zamanları, bugünün mektep ve konferans salonları vazifesini de gören Mescid-i Nebevi'ye devam etmeye gayret göstermişlerdir.<sup>211</sup>

---

<sup>208</sup> Hatipoğlu, *a.g.e.*, 49-50.

<sup>209</sup> Abdulhalim Mahmud, *Müslüman Kadının Şahsiyeti, Kültür ve Daveti*, İstanbul, 1996, 415.

<sup>210</sup> Savaş, 107-108.

<sup>211</sup> Hatipoğlu, *a.g.e.*, 50.

Medineli Ensar kadınları Hz. Peygamber'in huzuruna çıkıp: "Erkeklerden bize fırsat kalmıyor, bizzat bize bir gün tayin et de o gün sana gelelim, Sen de Allah'ın sana öğrettiğini bize öğret,"<sup>212</sup> teklifinde bulunmakta, Hz. Peygamber de filan gün filan yerde toplanırız, diyerek bu teklifi kabul etmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bazı bilgiler elde eden kimselere, öğrendiklerini ailelerine öğretmeleri için görev verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim bir gurup genç Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelir, onun yanında yirmi gün kaldıktan sonra, Hz. Peygamber (s.a.v.) onları, öğrendiklerini ailelerine öğretmek için geri gönderir.<sup>213</sup>

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarının, Medine devrinde kızların eğitim ve öğretimi ile ilgilendikleri ve İslâm hakkında genç kızlara bildiklerini öğrettikleri anlaşılmaktadır. Allah Resulü (s.a.v.), kadının eğitimi ve alıştırması için bütün uygulanabilir ölçüleri kabul etti. Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarına Kur'ân'ın öğretilmesi şu ifadelerle hatırlatılmaktadır: "*Sizin evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmetini hatırlayın. Şüphesiz Allah latîf'tir haber alandır.*"<sup>214</sup> Bu âyetle açık bir şekilde Peygamber'in hanımlarına Peygamber'in meclisinde her ne öğrendilerse, diğer insanlara öğretmeleri gerektiği emredilmektedir. Onlar, Peygamber'le aynı evde yaşamaları sebebiyle diğer insanların bilmedikleri birçok meseleye vâkıftılar. Peygamberimiz(s.a.v.)'in çok evlilik yapmasının bir hikmeti de, onların kadınlarla ilgili birçok meseleyi mevzu etmeleri ve onların da Peygamber'den dinledikten sonra bu konuları diğer insanlara anlatmasıydı. Ayrıca bu hususun Kur'ân ve Peygamber (s.a.v.)'in sünnetinin halk arasında öğreniminin yaygınlaşmasının en etkili vasıtalarından biri olduğu ortaya çıktı. Böyle bir eğitimin uygulanması sonucunda, İslâm'ın ilk dönemlerinde kadın, İslâm'ın öğretilip yaygınlaşmasında çok etkin bir rol almıştır. Mesela Hz. Aişe, İslâmi konulara vâkıf olup hadis ve fıkıh en iyi bilen âlimler arasında yerini almıştır.<sup>215</sup>

İslâm dini, esir statüsünde olan cariyelerin öğrenimine de büyük bir önem vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'den rivâyet edilen bir hadiste; "Cariyesi olup ona ilim öğreten ve bunu iyi yapan, onu güzel terbiye eden, sonra onu hürriyete kavuşturarak onunla evlenen kimseye iki ecir vardır"<sup>216</sup> buyrulmaktadır. Bu rivâyetten anlaşıldığı üzere, Resulullah (s.a.v.), sadece hür kadınların değil, köle kadınların da ilim öğrenme konusundaki haklarını ortaya koymaktadır.

---

<sup>212</sup> Buhari, *ilim*, 35.

<sup>213</sup> Savaş, *a.g.e.*, 109.

<sup>214</sup> Ahzâb, 33/34.

<sup>215</sup> Afzalur Rahman, *a.g.e.*, II, 40.

<sup>216</sup> İbn Hacer, *a.g.e.*, V, h.no: 2544, 19.

Hız. Peygamber (s.a.v.) cemaatine genel konuşma yaptıktan sonra ayrıca kadınlara özel hitapta bulunduğu ifade edilmektedir. Hız. Peygamber'in mescidde vaaz ettikten sonra kadınlara sesini duyuramadığı endişesiyle yanında Bilal olduğu halde erkek saflarından çıktığı, kadınlara vaaz ederek onlara sadaka vermeyi emrettiği, sözlerinin tesiriyle kadınlardan kiminin kulaklarındaki küpeyi, kiminin parmağındaki yüzüğü çıkarıp atmaya başladığı, Bilal'in de onları eteğinin içine topladığı<sup>217</sup> rivâyet edilmektedir. Bu konuşmaların kadınları eğitici mahiyette olduğunu söyleyebiliriz.

Müslüman kadınların, Hız. Peygamber (s.a.v.)'in evine gidip onunla sohbet ettikleri ve böylece ondan pek çok bilgi öğrendikleri belirtilir. Ensar kadınlarının da her konuda Hız. Peygamber (s.a.v.)'e soru sorup bilgilerini arttırdıkları rivâyet edilmektedir. Hız. Aişe bu konuda "Ensar kadınları ne iyi kadınlardır. Hayâları dinlerini öğrenmeye engel olmaz"<sup>218</sup> der. İşte bu kadınlardan biri olan, Hız. Enes'in annesi Ümmü Süleym, Peygamberimiz'e gelmiş ve "Allah, hak olan bir meseleyi açıklamaktan çekinmez. Bu yüzden ben de çekinmeden soruyorum." deyip kadınların gusül abdesti alması konusunu soruvermiş. Allah Resulü de güzelce açıklamıştı. Hadisi bize rivâyet eden Ümmü Seleme validemiz merakını yenemeyerek "kadınlara da mı gusül gerekiyor?" diye sormuş, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ona aynı açıklıkla cevap vermişti.<sup>219</sup> Bu rivâyetten anlaşılıyor ki Peygamberimize kadınlar da gelip soru soruyorlar ve Peygamberimiz (s.a.v.) kadınların sordukları her soruya onların anlayabileceği şekilde cevap veriyordu.

Sonuç olarak Resulullah (s.a.v.), kadının eğitimi konusunda söz ve davranışlarıyla onu teşvik etmiş ve kadını hiçbir zaman bu hakkından mahrum bırakmamıştır. Eğer çağımızda bazı yerlerde hâla kız çocuğunu okutmama yanlışlığına düşülmüşse bu, dini yanlış veya eksik anlamadan kaynaklanmıştır. Hâlbuki müslüman bir kadın, dini bilgilerin yanında dünyevi bilgileri de öğrenerek muasır medeniyetler seviyesine çıkmalıdır. Böylece ilim ve kültürde büyük mesafeler kat etmeye devam edecektir.

#### 1.2.6. ANNE-BABAYA HÜRMET VE İYİLİK

Anne-baba, insanın var oluş sebebidir. Ebeveynin çocuğun bakımı ve korunması için katlandıkları fedakârlıklar olmasaydı, çocuğun hayatta kalabileceğini

---

<sup>217</sup> Buhari, *İlim*, 33/39.

<sup>218</sup> Buhari, *İlim*, 51.

<sup>219</sup> Buhari, *İlim*, 51/70.

düşünmek bile mümkün olmazdı. Bu nedenle anne-çocuk ilişkisi insani, ahlaki ilişkilerin en son zirvesini oluşturmaktadır.

İnsanın iyi bir eğitim alması ve iyi bir terbiye görmesi gibi konular söz konusu olduğunda, anne-babanın insanın yetişmesindeki katkıları, başka hiç bir kurumla kıyaslanamayacak kadar büyük olur. Bu nedenle her insan, anne-babasına karşı sorumluluklarını çok iyi bilmeli ve onları titizlikle yerine getirmelidir.<sup>220</sup>

İnsanın anne ve babasına karşı yerine getirmesi gereken görevlerle ilgili olarak pek çok âyet ve hadis zikredilmektedir.

*"Biz insana ana ve babasına iyi davranmasını tavsiye ettik. Annesi onu zorluk üstüne zorlukla taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl sürmüştür. Bana ve ana-babana şükret. Dönüş ancak bana'dır"* <sup>221</sup> âyetiyle Allah'a şükürden sonra, ana-babaya teşekkür emredilmiştir.

Cenab-ı Hak, anne ve babaya iyi davranma emrini birçok kere tekrarlamaktadır. Anne-babanın evladına karşı iyi davranma emri ise çok nadir olarak ve belli şartlarla ele alınır. Bunun nedeni ise, anne ve babanın, fitratında yer eden anne ve babalık duygusunun, çocuklarını koruması için yeterli bir güç olmasıdır. Bu güç başka hiç bir faktöre ihtiyaç duymaksızın, doğrudan doğruya bir içgüdü halinde bu duyguya sahip bulunmasıdır. Çoğu zaman annelik ve babalık duygusu, tereddütsüz ve karşılık beklemeden, bir teşekkür ve saygı beklemeden, kendisini ölümün kucığına atacak kadar hayret verici, yüce fedakârlık örnekleri sergiler. Ancak onların yetiştirmiş oldukları nesiller çok az arkalarına bakarlar. Uğrunda kendilerini feda eden geçmişlerini, çok az düşünürler. Zira gençlik, yapısı itibariyle hep ileri atılmaya hazırdır. Yeni bir nesil yetiştirmek ve o nesle kendini feda ederek üzerine düşen görevi yapmak ister ve hayat böyle sürüp gider.<sup>222</sup> Kur'ân'ı Kerim, annelerde gizli bulunan fedakârlık ve yüce annelik duygusunu tasvir ediyor ki bu duyguları karşısında Allah'ın anne ve babalara saygı hususundaki emirlerine, çocuklar ne kadar uysalar dahi bu fedakârlığı karşılayamazlar.<sup>223</sup>

*"Annesi onu meşakkatle taşıdı ve meşakkatle doğurdu. Sütten ayrılması da iki yıl sürmüştür."*<sup>224</sup> Yüce Allah, insana, anne ve babasına özellikle de annesine iyi davranması yolunda yaptığı uyarının sebebine dikkat çekmektedir. Bu âyette sanki çocuğu taşımaktan yorulmuş, elemlere katlanmış, uykusuz kalmış bir annenin tasviri

<sup>220</sup> Recep Kılıç, *Âyet ve Hadislerin Işığında İnsan ve Ahlak*, Ankara, 2005, 78.

<sup>221</sup> Lokmân, 31/14.

<sup>222</sup> Seyyid Kutub, *Kur'ân'ın Gölgesinde Kadın*, İstanbul, 1995, 367.

<sup>223</sup> Kutub, *Kur'ân'ın Gölgesinde*, 369; Taberi, *Tefsiri*, V, 2218-2219; Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'ân*, V, İstanbul, 1996, 350.

<sup>224</sup> Lokmân, 31/14.

yapılmaktadır. Özellikle hamileliğin son dönemlerinde anneler böyle bir sıkıntı çekerler. Doğum yapmakla da annelerin sıkıntı ve ızdırapları daha da artar. Bu nedenle evlat ne yaparsa yapsın anne ve babanın fedakârlığının karşılığını ödeyemez, o ancak çok değersiz bir şey yapar. Bu hususla ilgili olarak şu hadisi zikredebiliriz: "Annesini omuzunda tavaf ettiren bir adamın Resulullah'a "hakkını ödedim mi acaba? sorusuna "hayır" bir tek doğum sancısının hakkını dahi ödeyemedin."<sup>225</sup>

Anne-baba, insanın en başta hürmet edeceği değerli iki varlıktır. Onlara hürmette kusur eden, Allah'a karşı gelmiş sayılır. Onları hırpalayan er-geç hırpalanmaya maruz kalır. İnsan daha küçük bir canlı halinde var olmaya başladığı günden itibaren, hep, anne-babanın omuzlarında onlara yük olarak gelişir, bu hususta anne-babanın çocukları için çektikleri sıkıntıların sınırını tesbite imkân yoktur. Bu itibarla anne-babaya iyilik yapmak, çocuk için bir görevdir.<sup>226</sup> Onlara iyilikte bulunarak haklarını ödememiz mümkün değildir. Allah Resulü (s.a.v.) bu konu hakkında şöyle buyurmuştur:

"Hiçbir evlat anne ve babasına üzerindeki anne-baba hakkına eşit olabilecek bir iyilikte bulunamaz. Meğerki onu esir olmuş halde bulsun da satın alarak hürriyetine kavuştursun."<sup>227</sup>

İslâm'da, her ne kadar anne-babaya iyilikte bulunun deniliyorsa da, anneye iyilikte öncelik verilmesi üzerinde daha çok durulmuştur.

Ebu Hureyre (r.a) anlatıyor: Bir adam gelerek; "Ey Allah'ın Resulü! İyi davranıp hoş sohbette bulunmama, en ziyade kim hak sahibidir?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.v), "Annen!" diye cevap verdi. Adam; "sonra kim?" dedi, Resulullah (s.a.v) "Annen!" diye cevap verdi. Adam tekrar "sonra kim?" dedi, Resulullah (s.a.v) yine;"Annen!" diye cevap verdi. Adam tekrar sordu: "sonra kim? "Resulullah (s.a.v) bu dördüncü soruyu "Baban!" diye cevapladı.<sup>228</sup>

Öyleyse anne ve baba birlikte bir şey isteseler, önce anneye sonra babaya verilir. Yalnız birine yetecek kadar kalmış olsa, anneye verilir. Anneye iyilikte öncelik verilmesinin bir başka sebebi de çocukların ve gençlerin anneyle daha fazla samimi olmaları sonucu ona kolayca isyan etmeleri, babalarından ise daha fazla çekinmeleridir. Baba, anneye göre daha güçlüdür. Annede şefkat ağır basar. Bu nedenle anneye iyilikte öncelik verilmesi üzerinde daha fazla durulmuştur.<sup>229</sup> Ayrıca

---

<sup>225</sup> İbn Kesir, *a.g.e.*, V, 67.

<sup>226</sup> Muhittin Akgül, *İdeal Toplum Açısından İsrâ Suresi*, İstanbul, 2006, 92.

<sup>227</sup> İbn Mâce, *Kitabü'l Edeb*, h.no: 3659.

<sup>228</sup> Buhari, *Edep*, 2; Müslim, *Birr*, 1.

<sup>229</sup> Beyza Bilgin, *İslâm ve Çocuk*, Ankara, 2004, 95.

anneye öncelik tanınmasının bir başka sebebi de, çok zor geçen bir hamilelik dönemi, doğumu, çocuğu emzirmesi ve çocuğun iyi bir şekilde yetişmesi için gösterdiği yüksek fedakârlıktır.

Kur'ân-ı Kerim'de, anne ve babaya iyi davranılması hususunda pek çok âyet zikredilmiştir. Onlardan bazıları şunlardır:

*"Allah'tan başkasına ibadet etmeyin, anaya babaya güzel muamele edin."*<sup>230</sup>

Kurtubi,"ihsanen" kelimesinin anne-babaya karşı nazik ifadeler kullanmak suretiyle saygılı davranmak, onlara karşı merhamet kanatlarını germek, sevecen olmak, sabırlı davranmak, acılarını paylaşmak ve onlar için hayır duada bulunmak gibi anlamları içerdiğini belirtir. Ayrıca her mü'min anne ve babasının sevdiği insanlarla da ilişkilerini geliştirmek zorunda olduğunu söyler.<sup>231</sup>

Anne-babaya iyi davranılması hususunda zikredilen bir başka âyet-i kerime ise şöyledir:

*"... Ana-babaya, akrabalara, yetimlere, yoksullara, yakın komşularınıza ve uzak komşularınıza, yanınızdaki arkadaş'a, yolda kalmış'a, ellerinizin altında bulunanlara iyilik edin."*<sup>232</sup>

Lütuf ve ihsanda bulunan yaratıcıdan sonra, şükre, iyi davranmaya, onlara iyilik ve itaatle bağlı kalmaya, boyun eğmeye en layık olan kimseler, Allah'ın kendisine ibadet, itaat ve şükrü ile iyilikte bulunmayı zikrettiği kimselerdir. Bunlarsa anne ve babadır. Şu'be ve Huşeym'un Ya'la b. Ata'dan o, babasından o, Abdullah b.Amr b.el-As'tan naklettiğine göre: Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Rabbin rızası, anne-babanın rızasına bağlıdır. Onun gazabı da anne-babanın gazabından ötürüdür."<sup>233</sup>

Anne-babaya yapılan iyilik ve güzel muamele, kişinin işlemiş oldukları günahlara karşı bir kefarete olduğu gibi onlara hizmetin de büyük bir mükâfatı vardır.

İbn Ömer'den (r.a) rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Hz. Peygambere geldi ve "Ey Allah'ın Resulü! Ben büyük bir günah işledim, bunun tövbesi olur mu ?" diye sordu. Allah Resulü de ;"Annen var mı?" diye sordu. Adam; "Yok" dedi. .Hz. Peygamber; " Peki teyzen var mı ?" diye sorunca adam; "Var" dedi. Sonra Hz. Peygamber; "Ona iyilikte bulun dedi."<sup>234</sup>

---

<sup>230</sup> Bakara, 2/83.

<sup>231</sup> Kurtubi, a.g.e., II, 13.

<sup>232</sup> Nisâ, 4/36.

<sup>233</sup> Tirmizi, Birr, 3.

<sup>234</sup> Tirmizî, Birr, 6.

Ebeveynin duyduğu ihtiyaçların yerine getirilmesi çocuğun görevleri arasında olup bireye üstünlük sağlamaktadır. Bu hususla alakalı olarak Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

*"Verdiğimiz hayır (mal), ana-baba, yakınlar, öksüzler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir."*<sup>235</sup>

İbn Ömer'den (r.a) ise şöyle rivâyet edilmiştir:

Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Sizden önce yaşayanlardan üç kişi yola çıktılar. (Akşam olunca) geceleme ihtiyacı onları bir mağaraya sığındırdı ve içeri girdiler. Dağdan kayan bir taş yuvarlanıp, mağaranın ağzını üzerlerine kapadı. Aralarında biri "Sizi bu kayadan, salih amellerinizi şefaathî kılarak Allah'a yapacağınız dualar kurtarabilir!" dedi. Bunun üzerine içlerinden biri şöyle dedi: 'Benim ihtiyar iki ebeveynim, karım ve küçük çocuklarım vardı. Ben ebeveynlerimi çok kollar, akşam olunca onlardan önce ne çocuklarım ne de hayvanlarımdan hiç birini yedirip içirmezdim. Bir gün ağaç arama işi beni uzaklara attı. Eve döndüğümde ikisi de uyumuştı. Onlar için süt sağdım. Hâla uyumakta idiler. Onlardan önce aileme ve hayvanlarıma yiyecek vermeyi uygun bulmadım, Onları uyandırmaya da kıyamadım. Geciktiğim için çocuklar ayaklarımla arasında kıvranıyorlardı. Ben ise süt kapları elimde, onların uyanmalarını bekliyordum. Ey Allah'ım, eğer bunu senin rızan için yaptıysam, bize şu halden kurtuluş nasip et! Ve kaya biraz açıldı.'"<sup>236</sup>

Resulullah (s.a.v.), ebeveynin dini her ne olursa olsun kişinin onlara saygıda ve iyilikte imtina etmemesi gerektiğini tavsiye eder.

Hiz. Ebubekir'in kızı Esma (r.a) şöyle anlatır:

Müşrike olan anam, Resulullah zamanında bana gelmişti. Resulullah'tan sordum ve dedim ki:

— Anam geldi, bana ümit bağlamıştır. Ben onu görüp gözetebilir miyim? Resulullah (s.a.v.):

— Evet, ananı görüp gözet buyurdu.<sup>237</sup>

İslâm'da anneye verilen değer o kadar eşsizdir ki, Cenab-ı Hak, anne ve babaya itaat ve güzel muameleyi tevhidden sonra ikinci sıraya koyar ve yaşlılık çağına ulaşan anne-babaya karşı nasıl bir tutum sergilememiz gerektiğini açıklar.

---

<sup>235</sup> Bakara, 2/215.

<sup>236</sup> Buhârî, *Büyü*, 98; *Edeb*, 5; *Enbiya*, 53.

<sup>237</sup> Buhârî, *Hibe*, 28; *Edeb*, 8; *Zekât*, 50; Ebu Davud, *Zekât*, 34.

"Rabbin başkasına değil, yalnızca O'na kulluk etmenizi ve ana-babaya iyi davranmanızı buyurmuştur. Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında yaşlılık çağına ulaşırlarsa, onlara sakın "öf!" bile demeyesin; onları azarlamayasın; onlara saygılı, yüceltici sözler söyleyesin ve onlara alçak gönüllüce ve acıyıp esirgeyerek kol-kanat geresin ve *"Ey Rabbim" diyesin. 'Onların beni küçükken sevgi ve şefkatle büyüttükleri gibi sen de onlara merhamet eyle!'*"<sup>238</sup>

Râzi, Cenab-ı Hakk'ın kendisine ibadet etmesini emretmesiyle ebeveyne itaat etmesi arasındaki ilişkiyi şöyle açıklar:

İnsanın var olmasının gerçek sebebi, Allah Teala'nın onu yaratıp var etmesidir. Var oluşunun zahiri sebebi ise, onun anne ve babasıdır. Böylece Cenab-ı Hak, ilk önce pek çok sebebin tazim edilip saygı duyulmasını, bunun peşinden de zahiri sebebe tazim edilmesini emretmiştir. Kendilerine en fazla şefkat duyulması gereken mahlûk, ana-babadır. Çünkü onların, o insana karşı fedakârlık ve iyilikleri son derece fazladır. O halde, Rabbin, kendinden başkasına kulluk etmeyin... diye hükmetti" buyruğu Allah'ın emrine itaat edip tazim göstermeye; "Ana ve babaya iyi muamele edin" buyruğu da Allah'ın mahlûkatına şefkatli davranmaya bir işarettir.<sup>239</sup>

Gerçek nimet veren Allah olduğuna göre, O'na şükretmek gerekir. İnsanlardan biri de bize in'amda bulunmuş olabilir. Dolayısıyla ona da teşekkürde bulunmak gereklidir.<sup>240</sup> Çünkü Resulullah (s.a.v), "insanlara teşekkür etmeyen Allah'a da şükretmez" <sup>241</sup> buyurmuştur.

Ebeveyn çocuğuna, oldukça şefkatlidir ve onların, çocuklarına her türlü iyiliği yapmalarındaki gayretleri fitrîdir. Yine anne-babaların, çocuklarına herhangi bir zarar vermekten kaçınmaları da fitrî bir durumdur. Bunun için, her ne zaman, ona hayır ulaştırmaya vesile olan sebepler çok ve bol; engeller de o nisbette bertaraf edilmiş olursa, hiç şüphesiz, o çocuğa sayısız iyi ve güzel şeyler ulaşmış olur. Dolayısıyla, ana-babanın, çocukları üzerindeki lütuf ve ihsanlarının, insanlardan başkasına ulaşan nimetlerden daha fazla olması gerekir.<sup>242</sup>

İnsan, son derece zayıf ve aciz olduğu o çocukluk devresinde, ana-babanın iyilikleriyle kuşatılmıştır. Ana-babanın çeşitli nimet ve lütufları o çocuğa ulaşmıştır. Yine o çocuğun acıma duygusu ana-babaya ulaşmıştır. Dolayısıyla, bu tarz üzere yapılan lütuf, in'am ve ihsanın değeri çok büyük olacağı bilinmektedir.<sup>243</sup>

---

<sup>238</sup> İsrâ, 17/23-24.

<sup>239</sup> Râzi, *a.g.e.*, XIV, 444.

<sup>240</sup> *a.g.e.*,

<sup>241</sup> Tirmizî, *Birr*, 35.

<sup>242</sup> Râzi, *a.g.e.*, XIV, 1445.

<sup>243</sup> *a.g.e.*,

Bir kimsenin bir başkasına yapacağı iyilik, bazen, o kimseden göreceği iyilik kadar olur. Bu amaca, bazen başka gayeler de karışabilir. Hâlbuki çocuğa yapılan karşılık gözetilmeksizin yapıldığı için daha tam ve mükemmel olur. Böylece, hiç kimsenin, insan üzerinde, ana-babası kadar hakkının, nimetlerinin ve iyiliklerinin bulunmadığı kesin olduğu için Cenab-ı Hak sözüne, yaratanın nimetine şükretmeyi emretmekle başlamıştır ki, bu O'nun, "*Rabbin, Kendinden başkasına kulluk etmeyin...*" diye hükmetti buyruğudur. Bunun peşinden de, ana-babanın iyiliklerine teşekkürde bulunmayı getirmiştir ki, bu da O'nun, "*Ana ve babaya iyi muamele edin*" emridir.<sup>244</sup>

Cenabı Hak "*onlara öf bile deme*", yani onlara bir sıkıntı ifade edecek en ufak bir söz söyleme<sup>245</sup> emri ile ebeveyne tahammülün ölçüsünü belirlemiştir.

Ali b.Ebi Talib'den (r.a) Peygamberimiz (s.a.v.)'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

"Eğer Yüce Allah, ana-babaya kötü davranmak konusunda "öf" den daha kötü bir saygısızlık ifadesi olsaydı onu zikrederdi."<sup>246</sup>

Âlimler bu hadisi yorumlarken şu düşünceye yer vermişlerdir. Anne-babaya öf demenin en kötü ve en adi bir şey olması, onları red ve inkâr etmenin, nimete karşı nankörlük oluşundan, terbiyeyi red ediş ve Yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de ifade ettiği tavsiyeyi kabul etmeyişinden dolayıdır.<sup>247</sup> Bu nedenle İbrahim (a.s) da kavmine "*üf size ve sizin Allah'tan başka taptıklarınıza!*,"<sup>248</sup> demiştir.

Cenab-ı Hakk'ın, kullarını ana-babaları hakkında mükellef tuttuğu şeylerden ikincisi, "onları azarlama" emridir. Allah'ın önce "öf" demekten menetmesi, daha sonra "azarlamaktan" menetmesinin sebebi, Cenab-ı Hakk'ın onlara "öf" (bile) deme" hitabı ile insanın az veya çok canının sıkıldığını göstermesinden menedilmesi kastedilmiştir. Ama "onları azarlama" hitabı ile ise, reddetmek veya yalanlamak suretiyle, onların sözlerine ve görüşlerine karşı muhalefet etmekten menetme manası kastedilmiştir.<sup>249</sup>

Yüce Allah insanı, anne-babasına karşı "öf" demekten ve "azarlamaktan" nehyettikten sonra "onlara tatlı ve güzel söz söylememizi" emretmektedir. Yani onlara saygı ve hürmet dolu sözlerle hitap etmeliyiz.<sup>250</sup> Onlara yumuşak, nazik ve

---

<sup>244</sup> a.g.e.,

<sup>245</sup> Kurtubî, a.g.e., X ,370.

<sup>246</sup> Kurtubî, a.g.e., X ,371.

<sup>247</sup> a.g.e.,

<sup>248</sup> Enbiya, 21/67.

<sup>249</sup> Râzi, a.g.e., XIV, 452.

<sup>250</sup> a.g.e.,

kibar bir şekilde "anneciğim, babacığım" gibi sevgi dolu ifadelerle hitab etmeli, adlarını, soyadlarını veya künyelerini kullanarak onları çağdırmamalıyız.<sup>251</sup> Sad b. Müseyyeb'e tatlı sözün ne demek olduğu sorulduğunda o, "Suçlu bir kölenin, katı kalpli, taş yürekli efendisine karşı kullanacağı üslub" <sup>252</sup> şeklinde cevap vermiştir.

Mesela Meryem Süresi'nde Hz. İbrahim ile babası arasındaki bir diyalogu aktaran âyetler (42-47), evladın anne-babasına karşı tavrının nasıl olması gerektiğı hususu oldukça dikkat çekicidir. Burada Hz. İbrahim, babasına karşı oldukça nazik davranarak "Ey babacığım!" diye hitap eder, babası müşrik olmasına ve son derece sert ifadeler kullanmasına rağmen yine de saygısını koruyarak "Sana selam olsun, Rabbimden seni bağışlamasını isteyeceğim." der.

Kurtubi, "Kanatlarını indirmekten" kasıt, fiili olarak kanatların serilmesi değil, aksine nefislerin ruhen rahatlatılması anlamına gelmektedir. Sonra Yüce Allah kullarına ebeveynlerine karşı merhametli olmalarını ve onlar için dua etmelerini buyurmuştur ki kendisini küçüklük ve ihtiyaç sahibi olduğı günlerde uykusuz geçirdikleri geceleri, senin isteklerini yerine getirmeden kendi karınlarını doyurmadıkları, seni giydirmeden kendilerinin giymedikleri ve kendilerini sana feda ettikleri o günleri hatırlayarak onların sana karşı oldukları gibi sabırlı ve sakin, yine onların sana davrandıkları gibi arkadaş ve dostça davranarak senin, küçüklüğünde yaptıkları hizmetin karşılığında onların bu yaşlılık çağına erdikleri günlerde sen de onları mükâfatlandır, onların sana davrandıkları gibi davran, saygı ve nezakette her zaman onlara öncelik tanı.<sup>253</sup>

İbn Abbas'tan (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir:

"Kim anne-babasını razı ederek akşamlar ve öylece sabahlarsa o, cennette açılmış iki kapısı bulunduğı halde akşamlamış ve sabahlamış olur. Eğer onlardan birini razı etmişse bir kapısı bulunur. Kim de anne-babasını kızdırarak akşamlar ve sabahlarsa o da, cehennem ateşine giden açık iki kapısı bulunarak akşamlar ve sabahlar. Onlardan birini kızdırmışsa bir kapısı bulunur.

Bir adam: Ey Allah'ın Resulü! Anne-babası ona zulmederse de mi? diye sorunca, Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Anne-babası ona zulmetse dahi, anne-babası ona zulmetse dahi, anne-babası ona zulmetse dahi" diye buyurmuştur.<sup>254</sup>

---

<sup>251</sup> Kurtubî, *a.g.e.*, X, 371.

<sup>252</sup> Razi, *a.g.e.*, XIV, 453.

<sup>253</sup> Kurtubî, *a.g.e.*, X, 373.

<sup>254</sup> Kurtubî, *a.g.e.*, X, 374.

Böylece Cenab-ı Hak, çocukların kalplerine anne-babaya karşı iyilik duygusunu yerleştiriyor. Gönüllerini harekete geçiriyor ve onları görev yapmaya çağırıyor. Her yeni nesle, bir önceki nesle sahip çıkma düşüncesi aşılanıyor.<sup>255</sup>

Kur'ân-ı Kerim'de, çocuğun anne-babası hakkında duacı olması hatırlatılarak mü'minlerin de bu mükemmel örnek duaları yapmalarının ahlaki bir ödev olduğu belirtilir.

*"Ey Rabbim! Beni; bana ve anne-babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın salih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle salih kullarının arasına kat!"*<sup>256</sup>

*"Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni anne-babamı ve inananları bağışla."*<sup>257</sup>

*"Rabbim! Beni, ana-babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla."*<sup>258</sup>

Ana-babaya karşı ahlaki vazifelerle ilgili hadislerin bir bölümü de onlara asi olmanın yasaklandığına dairdir ve bu isyan genellikle "ukuk" kavramıyla ifade edilir. Ukuk, bir hadis ve ahlak terimi olarak özellikle ebeveynin gönlünü incitecek, ebeveynle evlat arasındaki sevgi ve gönül bağıını koparacak olan isyan, eziyet, hakaret gibi olumsuz duygu ve davranışları ifade eder ve genellikle "birr" in zıddı olarak kullanılır.<sup>259</sup>

Peygamberimiz (s.a.v) en büyük günahları "Allah'a ortak koşmak, ebeveyne asi olmak ve yalan şahitliği yapmak"<sup>260</sup> şeklinde sıralamıştır.

Peygamberimiz (s.a.v), Allah'ın dilediği birçok günahın cezasını kıyamet gününe kadar erteleyeceğini, ancak ana-babalarına asi olanların cezasını dünyada başlatacağını belirtmiştir.<sup>261</sup>

Rivâyet edilen bir başka hadiste de Allah'a sunulup da geri çevrilmeyecek dilekler arasında ana-babaların evlatlarına yaptıkları beddualar<sup>262</sup> olduğu bildirilir.

Özetle anne-babanın değerini bilmek, maddi manevi ihtiyaçlarını karşılamak, onlara dua etmek yaşlandıklarında hizmet etmek, vefat ettikten sonra da dostlarıyla

---

<sup>255</sup> Kutub, *Kur'ân'ın Gölgesinde*, 375.

<sup>256</sup> Neml, 27/19.

<sup>257</sup> İbrahim, 14/41.

<sup>258</sup> Nûh, 71/28.

<sup>259</sup> Mustafa Çağrı, "Ana-Baba", *DİA*, III, İstanbul, 1991, 101.

<sup>260</sup> Buharî, *Edebu'l Müfred*, 68.

<sup>261</sup> Çağrı, *a.g.m.*, 104.

<sup>262</sup> Buharî, *Edeb*, 5.

ilişkiyi devam ettirmek, evladın yerine getirmesi gereken ahlaki kurallardandır. Ayrıca din farkı gözetmeksizin onlara saygıda kusur etmemek ve iyilikte bulunmak gerekir. Ancak bunun da bir ölçüsü vardır. Çünkü Allah'a isyan olan yerde, kula itaat edilmez.

### 1.2.7. ANNE-BABA'YA GÜZEL DAVRANMAK VE BUNUN ÖLÇÜSÜ

Mü'min bir çocuk anne-babasına iyi davranmak ve saygı göstermekle sorumlu kılınmasına rağmen, Cenab-ı Hak, bir çocuğun ebeveynine karşı mutlak anlamda bir itaati öngörmemektedir.

Nitekim Cenab-ı Hak, evladın anne-babasına karşı ne derecede itaat etmesi gerektiğini şöyle açıklamaktadır:

*“Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini emrettik. Şâyet onlar seni, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, bu takdirde onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak bana olacaktır ve ben yapmakta olduklarınızı size haber vereceğim.”*<sup>263</sup>

*“Eğer, hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seninle uğraşırlarsa, onlara itaat etme. Fakat dünyada onlarla iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz ancak banadır. Ben de size yapmakta olduğunuz şeyleri haber vereceğim.”*<sup>264</sup>

Âyetlerle vurgulanmak istenen husus şudur: Allah'ın yarattıkları arasında anne-babanın hakları en üst seviyededir. Fakat anne-baba kişiyi şirke zorlarsa, onlara itaat edilmemelidir.<sup>265</sup> Veya onlar senin, kendilerinin dinine tabi olmanı arzu edip hırs gösterirlerse sakın bunu kabul etme. Ama bu davranışın seni, onlara dünyadayken iyilik yapmaktan alıkoymasın.<sup>266</sup>

*"Hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi"* ifadesi, şu demektir: Bu anne-babaya itaat etmemek için sağduyulu bir sebep oluşturur. Anne-baba, çocuklarının kendilerine hizmet etme, saygı gösterme ve helal şeylerde itaat etmeleri konusunda mutlak haklara sahiptirler. Fakat onların bir kişiyi körü körüne, gerçeklerden habersiz bir şekilde itaate zorlama hakları yoktur. Eğer çocuklar, anne-babalarının batıl bir dine tabi olduklarını fark ederlerse, o dinden yüz çevirmeli, hak dine tabi

---

<sup>263</sup> Ankebût, 29/8.

<sup>264</sup> Lokmân, 31/15.

<sup>265</sup> Mevdudî, *Tefhim 'ul Kur'ân*, (Çev. Heyet) IV, İstanbul, 229.

<sup>266</sup> İbn Kesir, *Hadislerle Kur'ân-Tefsiri*, XI, 6405.

olmalı ve anne-baba her türlü baskıyı uygulasa da bâtil olduğunu anladıkları o yolu takip etmemelidirler.<sup>267</sup>

Tefsir kitaplarında yukarıdaki âyet-i kerime'nin Sa'd b. Ebi Vakkas ve onu dininden döndürmeye çalışan annesi Hamne bint Ebi Süfyan İbn Ümeyye hakkında indiği söylenmektedir.

Ebu Davud İbn Ebi Hind'in Sa'd İbn Ebi Vakkas'tan rivâyetinde şöyle dediğini rivayet ediyor: "Eğer seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşmaya zorlayacak olurlarsa onlara itaat etme ve onlarla dünyada ma'ruf üzere birlikte ol..." âyet-i kerimesi benim hakkımda indi. Ben, anneme karşı iyi davranan birisiydim. Müslüman olunca annem bana; "Ey Sa'd, bu sonradan ihdas ettiğin din de nedir? Ya bu dini bırakacaksın ya da ölünceye kadar yemeyeceğim, içmeyeceğim de insanlar "annesinin ölümüne sebep oldu" diye seni ayıplayacaklar" dedi. Ben; "Ey anneciğim, yapma; çünkü ben asla dinimi bırakacak değilim." dedimse de yemeden içmeden bir gün ve gece geçirdi. Sabaha çıktığında açlıktan iyice bunalmıştı. Ben; "Allah'a yemin olsun; bin tane canın olsa, hepsi de birer birer çıksa ben yine bu dinimi hiçbir şey için bırakacak değilim" dedim. Benim bu kesin tavrımı görünce yedi, içti ve işte Allah Teala bu âyet-i kerime'yi indirdi."<sup>268</sup>

Kurtubi bu âyetin tefsirinde özetle şöyle der: Büyük bir günah işlemek hususunda da, farz-ı ayn olan bir emri terk etmek hususunda da anne-babaya itaat sözkonusu değildir. Mübah olan hususlarda onlara itaat etmek gerekir. Terk edilecek itaatler hususunda, hükümlerinin mendub olmasının göz önünde bulundurulması güzeldir. Farz-ı kifâye olan cihad emri, iade etme imkânı bulunması şartıyla namazda annenin çağrısını kabul etme hususu bu kabildendir. Üstelik bu, mendub amellerin en güçlü olanlarındandır. Şu kadar var ki, böyle bir çağrıyı kabul etmek için onun telef olacağından korkulması gerekçe gösterilmiştir. Namazı kesmeyi mübah kılan diğer hususların da hükümleri mendubluktan daha güçlü olamaz. Ancak el-Hasen bu görüşe muhalefet etmiş ve şöyle demiştir: Şâyet anne, ona olan şefkati dolayısıyla yatsı namazında cemaate katılmasını engelleyecek olursa, ona itaat etmez.<sup>269</sup>

Netice itibarıyla inanan bir müslümanın Allah'a isyan olan yerde kula itaat edip kendisiyle çelişkiye düşmemesi gerekir. Zira Allah'ın emri, kulun emrinden önce gelir. Ancak ebeveyn Allah'a şirk koşuyorsa da, çocukların kendilerine güzel davranmaktan ve saygı göstermekten alıkoymamalıdır.

<sup>267</sup> Mevdudi, *Tefhim 'ul Kur 'ân*, IV, 229.

<sup>268</sup> İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, XI, 6263; Bedreddin Çetiner, *Fatiha'dan Nas'a Esbab-ı Nüzul*, İstanbul, 2006, 700.

<sup>269</sup> Kurtubi, *a.g.e.*, XIII, 533.

### 1.2.8. KİTAB-I MUKADDESE GÖRE ANNE-BABAYA SAYGI

Kur'ân-ı Kerim'de olduğu gibi diğer kutsal kitaplarda da çocukların anne ve babalarına karşı görevleri önemli bir yer tutmaktadır.

Tevrat'ta on emirden beşincisinde; "Annene babana saygı göster. Öyleki, Tanrı Rabbin sana vereceği ülkede ömrün uzun olsun"<sup>270</sup> denilerek anne ve babasına saygı gösteren kişinin tanrı tarafından mükâfatlandırılacağı, bu emri dinlemeyip anne ve babasına karşı asi olan kişinin ise çok ağır cezalara çarptırılacağı belirtilmektedir.

"Kim annesini ya da babasını döverse, kesinlikle öldürülecektir."<sup>271</sup>  
"Annesine ya da babasına lanet eden kesinlikle öldürülecektir."<sup>272</sup>

Tevrat'ta anne-babaya saygı önemlidir, ancak anneliğin kadına ceza olarak verilmesi de oldukça dikkat çekicidir.<sup>273</sup>

Hristiyanlık öğretisinde de anne-babaya saygı şu sözlerle ifade edilmektedir:

"İsa'ya yaklaşan biri, "Ey öğretmen" dedi "sonsuz yaşamı sağlamak için ne iyilik yapmalıyım? O da, "Neden bana iyilik hakkında soru soruyorsun ?" dedi. "Yalnız bir tek iyilik vardır. Eğer yaşama kavuşmak istiyorsan buyrukları tut." Delikanlı; "Hangilerini?" diye sordu. İsa onu şöyle yanıtladı:"Adam öldürmeyeceksin, zina etmeyeceksin, çalmayacaksın, yalan yere tanıklık etmeyeceksin, babana ve annene saygı göstereceksin, insan kardeşini kendin gibi seveceksin."<sup>274</sup> İncil çocukların her konuda ana-babalarının buyruklarına uymasını<sup>275</sup> emretmektedir.

---

<sup>270</sup> Tevrat, *Çıkış*, 20/12.

<sup>271</sup> Tevrat, *Çıkış*, 21/15.

<sup>272</sup> Tevrat, *Çıkış*, 21/17.

<sup>273</sup> Tekvin, *Yaratılış*, 3/16.

<sup>274</sup> Matta, 19. Bölüm, 42.

<sup>275</sup> İncil, *Koloselilere Mektup*, 3. Bölüm, 405.

### 1.3. EŞ VE ANNE OLARAK KADIN

#### 1.3.1. ANNENİN BİYOLOJİK VE PSİKOLOJİK YAPISI

Annelik döneminin özel bir duygusallığı vardır. Bu duygusallığı ile annelik görevlerini bulduran, yaptıran ve sevdiren içgüdüye, "annelik içgüdü" denir. Bilinçaltında yer alan annelik içgüdüsünün bedene yansıması, fizyolojik işlevlere çevrilmesi olayında "prolaktin hormonu"nın rolü büyüktür. Kısacası, sadece süt bezlerinin süt salgılaması değil, annenin çocuğunu araması, özlemesi, onu sevmesi de bu hormonun etkisi altındadır.<sup>276</sup>

Annelik içgüdü tüm canlılarda vardır, ama insanoğlunda daha fazladır. Eğer annelik içgüdü olmasaydı, çocuğun hayatta kalmasını düşünmek bile mümkün olmazdı. Annelik duygusu şefkat, sevgi, hoşgörü, fedakârlık, sabır gibi pek çok farklı meziyetleri içinde barındırır. Bu nedenle annelik eğilimi, Cenab-ı Hakk'ın kullarına rahmetinin bir tecellisidir. Annenin içgüdüsünde insanoğlunun iyi olmasına yarayacak ve onu mutlu edecek her şey vardır.

Araştırmalar içerisinde annelik eğiliminin biyolojik olduğunu söyleyenler vardır. Mesela kırlangıçlar, yuvalarında yangın çıksa, ateşe dalıp yavrularını kurtarmaya çalışır. Tavuğun yavrularına vahşi bir hayvan saldırırsa, o yavrularını tehlikeden kurtarmak için kendini feda eder, hayvanı üzerine çekmek için ona saldırır. Bu örnekler annelik duygusunun temel bir duygu olduğunu gösterir.<sup>277</sup>

Yine başka bir araştırmaya göre "annelik içgüdü" nün kadında yoğun bir duyarlılık yarattığını gösteriyor. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, anne olan kadınlar, daha bağışlayıcı, daha hoşgörülü olmalarının yanında, aynı zamanda gelecek kaygısını, anne olmayan kadınlara oranla daha çok yaşamaktadırlar.<sup>278</sup>

---

<sup>276</sup> Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul, 1998, 85.

<sup>277</sup> Tarhan, *a.g.e.*, 299.

<sup>278</sup> İlkin Öz, *Çocuk Olmak*, Ankara, 1997, 41.

Yeni doğum yapan bir anne için yoğun "biyolojik annelik" dönemi başlar. Bu dönemde çocuğunu emzirmek, onu kollarında tutmak, bebeğin sesiyle harekete geçmek, onunla yeniden bütünleşmek annenin içindeki yoğun duygulardır.<sup>279</sup>

Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de şöyle denilmektedir: "... Annesi onu güçsüzlükten güçsüzlüğe uğrayarak karnında taşımıştı. Sütten ayrılması da iki yıl sürmüştür..."<sup>280</sup>

İnsanın fitrattan gelme çocuğuna karşı bir şefkat ve sevgisi vardır. Bu fitri duygu, fertlerin Allah'ın dilediği tarzda hayatın devamını temin etmek için gelişen nesli gözetmeye iter. Şüphesiz ki anne-babalar çocukları için vücutlarından, sinirlerinden, hayatlarından ve sahip oldukları her türlü pahalı ve değerli şeylerden hiç sıkılmaksızın, üzülmezsizin, şikâyet etmeksizin bol bol verirler. Hatta verdikleri şeyin farkına bile varmazlar. Harcarken sevinç ve neşe içerisinde sanki kendileri için yapıyormuş gibi harcarlar.<sup>281</sup>

Annelik eğilimi içinde, hem duygu hem de beyinde yazılı bir programın uygulanması vardır. Çocuk olduktan sonra annenin beyinde yazılı olan program devreye girer ve artık anne ona göre duygular yaşar. Mesela bu dönemde lohusalık depresyonu oluşur. Bu süreç bazı kadınlarda daha belirgindir ki, onların beyinlerinde serotonin azalır. Serotonin, insanın ruh halini yöneten hücrelerin kimyasalıdır. Kişilerde bu madde azalırsa, ortaya depresif bir eğilim çıkar.<sup>282</sup>

Yalnız kalan annelerde lohusalık psikozu "Çocuğuma bakamayacağım!" korkusu oluşur. Bu sebeple bizim geleneklerimizde lohusa kadın 40 gün yalnız bırakılmaz. Bu sonuca deneyerek ulaşılmıştır. Özellikle ilk çocuklarda anne, "çocuğuma bakamayacağım, ona iyi annelik yapamayacağım; çocuğun nefesi durursa ..." gibi korkular taşır. Hatta bu korkular yüzünden, uyuması gerektiği zamanlar uyuyamaz. Ama yanında biri olursa, "Çocuğuma bakan biri var" diye düşünerek rahatça uyuyabilir.<sup>283</sup>

Annelik, beyinde kodlanmış bir programı harekete geçirdiği için, çocuğu aşırı bir koruma altına alır ve korkuya dirençli bir hale gelir. Çocuğuna zarar geleceği düşüncesiyle, ufacık bir şeyden uyumaktan bile korkar, kendini uyumamak için zorlar. Uyumama halinde beyindeki serotonin daha da eksilir ve kişi kendini güvende hissedemez. Anneler bu dönemlerde yavrusu için kolayca tehlikeye atılabilir.<sup>284</sup> Bu

<sup>279</sup> Erdal Atabek, *Büyükler ve Tavşanlar*, İstanbul, trs. 23.

<sup>280</sup> Lokmân, 31/14.

<sup>281</sup> Seyyid Kutub, *Fizılâl-il-Kur'an*, (Çev. Emin Saraç ve bşk.) İstanbul, 1968.

<sup>282</sup> Tarhan, *a.g.e.*, 301.

<sup>283</sup> *a.g.e.*,

<sup>284</sup> *a.g.e.*,

duygu, beyindeki genetik programın, annelik içgüdüsünün harekete geçmesiyle ilgilidir.

Annelik duygusu içinde sevgi, şefkat, iyilik, doğruluk, fedakârlık ve acıma duygusu gibi çok farklı duyguları barındırır. Bu nedenle anne, çocuğunu kendine tercih eder, onu kendinden daha çok düşünür. Sevgi; "kendi iyilik ve menfaatini başkasından yüce görme" şeklinde tarif edilir. Bu sebeple sevginin kriteri fedakârlık yapabilmek, kendi iyiliğini ikinci plana atarak başkalarının menfaatini ön plana çıkarmaktır. "Seviyorum" diyen kimsenin, uygulamasına bakılmalıdır. Mesela, erkeklerin çoğu, "Eşimi seviyorum, ona bir hediye alayım." dediklerinde, kendilerinin de kullanabilecekleri şeyleri alırlar. Bunun adı fedakârlık değil, bencilliktir. Fakat annelik sevgisi, içinde bu duyguyu barındırmaz. Anne sevgisi karşılıksızdır, bu nedenle ona "sevgi" değil "şefkat" adı verilir. Yani annelik duygusundaki sevginin adı, şefkattir. Şefkat, kişinin kendi iyilik ve çıkarını, karşılıksız bir biçimde karşıdakinden geri tutabilmektir. Bu sevgi türü, insanlığın ulaşabileceği en yüksek duygudur. Özellikle bencil insanlar bunu yapmakta zorlanırlar.<sup>285</sup>

Erkekler anne olamadıkları için daha bencildir. Annelik duygusu içindeki özel zevki tatmadıklarından, bunun insana mutluluk şeklinde geri döndüğünün de farkında olmazlar. Annelik, biyolojik bir dürtüdür. Bu duyguda kadına zevk olarak sunulan peşin bir ücret vardır. Erkeklerde de evlat sevgisi vardır. Ancak babalık biraz da öğrenilmesi gereken bir olgudur. Erkeklerde koruma duygusu hâkimdir, onda çocuğu koruma ve ihtiyaçlarını gidermeyle ilgili bağımlılık duygusu ön plandadır. Annelik eğilimi babada bulunmakla birlikte anneye oranla daha zayıftır.<sup>286</sup> Ümmü Musa kıssasının anlatıldığı âyetlerde, Firavun ailesinden biri Musa'yı bulduğunda, Firavun onu öldürmek istedi. *Ancak Firavun'un karısı, Firavun'a "Bu çocuk hem benim hem de senin için neşe kaynağı olabilir. Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur yahut onu evlat edinebiliriz;"*<sup>287</sup> dediği zaman Firavun, senin için neşe kaynağı olabilir ama benim için asla demesi, annelik eğiliminin erkeklerde, anneye oranla daha zayıf olduğunu ve kadının hem biyolojik hem de psikolojik yönden erkekten daha farklı bir yapıda olduğunu göstermektedir.

---

<sup>285</sup> Tarhan, *a.g.e.*, 303-304.

<sup>286</sup> Tarhan, *a.g.e.*, 304-305.

<sup>287</sup> Kasas, 28/8-9.

### 1.3.2. KADINLARIN DİNE YATKIN OLUŞU

Kadının erkeğe göre güçsüzlüğü, fiziksel olarak kendilerini zayıf hissetmeleri ve olaylar karşısında korkuya dirençlerinin az olması, kontrol duygularını çabuk zayıflatır. "Karşılıksız sevgi" olarak bilinen şefkat duygusu, kadınlarda dinin önerdiği merhamet duygusuyla örtüştüğü için kadınların psikolojik doğası dindarlığa daha yatkındır. Zorluklarla mücadelede direnme güçlerinin az oluşu, onların kendilerini kolayca kontrolsüz ve güçsüz hissetmelerine sebep olur. Bunun için kadında "aşkın" bir güce, bir otoriteye sığınma duygusu oluşur. Bu duygu sebebiyle, kadınların dindarlaşma eğilimleri fazladır.<sup>288</sup>

Kadınlar din duygusunun psikolojik ihtiyacını daha fazla hissettikleri için daha dindardırlar. Dini konular daha çok kadınların ilgisini çekmektedir. Bu nedenle çaresiz kaldıklarında bir otoriteye sığınma ihtiyacı onları mutlu eder. Fakat erkeklerin egolarına fazla güvenme, sınırsız ve sorumsuz davranma eğilimleri onları hesap verme kontrol edilme açısından rahatsız ve huzursuz etmektedir.<sup>289</sup>

Bu asırda, inanç konusunda kadınların fikrini değiştiren şey, moderniteyle beraber aydınların, dini, bir afyon olarak sunmalarından kaynaklanmaktadır. Hâlbuki insanın ahlaki bütünlüğünü koruması ve olaylar karşısında teselli bulmasında dinin rolü büyüktür. Zulüm ya da haksızlığa karşı durabilmede kişiye inancı güç vermekte, inançsız insanlar haksızlığa daha çabuk teslim olmaktadır. Ancak, insanın evreni yaratan bir "dış güç" olduğunu bilerek bu güce hesap verebileceğini düşünmesi kötülük yapmasını engeller. Bu duygu insanın vicdanlı ve insaflı davranması, güçlü olanın haksızlık yapmaması için gereklidir. Yaratıcıya inanmanın insana verdiği en büyük kazanç budur.<sup>290</sup>

### 1.3.3. ANNENİN EŞ OLARAK HAKLARI

İslâm dini, eş ve anne olarak kadının konumunu yükseltmiştir ve ailenin bir ferdi olarak kocası ile beraber ona tam bir eşitlik vermiştir. O eş olarak da evinin hem hanımı hem de mürebbiyesidir. Kur'ân, kadının iyi, salih bir eş olmasını ister. Yüce Allah bu konuyla ilgili olarak şöyle buyuruyor:

*"İyi kadınlar, sadık olanlar ve kocalarına ait olanları kocalarının yokluğunda Allah'ın onlardan istediği gibi koruyanlardır."*<sup>291</sup>

---

<sup>288</sup> Tarhan, *a.g.e.*, 303.

<sup>289</sup> Tarhan, *a.g.e.*, 303.

<sup>290</sup> Tarhan, *a.g.e.*, 34.

<sup>291</sup> Nisâ, 4/34.

Kur'ân, evliliği bir "sevgi ve şefkat"<sup>292</sup> olarak nitelendirir ve kadın ile kocasının birbirlerinin "elbiseleri"<sup>293</sup> olduğunu belirtir. Bu nedenle evlilik kurumunu zedeleyecek her türlü uygulamayı yasaklar. "*Onlara, (kadınlarla) iyi geçinin. ...*"<sup>294</sup> âyeti de bunu gösteren emirlerin başında gelir.

Kocanın konumu, ailesine karşı olan şefkati ve muamelesi ile tespit edilmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) "Sizin en hayırlınız, ailesine en iyi olanınızdır. Ben de aileme en iyi olanınızım"<sup>295</sup> buyurmaktadır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in, karı-koca arasındaki münasebetlerine örnek teşkil edecek şu hadisini zikredebiliriz: Ebu Hureyre, Allah'ın Peygamberi'ne "en iyi kadın hangisidir?" diye sorduğunda, O şöyle cevap vermişti: "Kocası kendisine baktığında hoşuna giden, erkeğinin isteklerine riayet eden ve onun tasvip etmediği herhangi bir şeyi yaparak şahsı ve mülkü hakkında onun arzularına aykırı bir hareketi yapmayandır."<sup>296</sup> Böylece kadın sevgi ve şefkat verici olarak, erkeğin dünyasını daha mutlu ve yaşanabilir hale getirebilir.

Kadının erkeğe göre daha duygusal ve daha hassas olduğu bilinmektedir. Hz. Peygamber, erkeklere, kadınlarla ilişkiler konusunda öğüt verirken, çok dikkatli olmalarını ve onların hatalarını düzeltirken ölçülü davranmalarını ister. Bu hadislerin, kadınların psikolojik yapılarının dikkate alınmasını ifade ettiği açıktır.

Bir başka hadiste de Resulullah (s.a.v.)'e, kadının kocası üzerindeki haklarının neler olduğu sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: "Yediğin zaman ona da yedirmen, elbise aldığın zaman ona da almandır. Sakın yüzüne vurma, onu kötüleme, evin dışında onu terk etme."<sup>297</sup>

İnsan, sadece akıl ve mantık varlığı olmadığı için her zaman akıl ve mantığına göre hareket edemez. Belki de insan hayatına çoğu zaman hâkim olan unsurlar, akıl değil de duygu, tutku ve heyecanlarıdır. İnsanı, tutku ve duygularının yönlendirdiği durumlarda da, kıskançlık, kırgınlık ve dargınlıklar ortaya çıkabilir. Bu gibi istenmeyen durumlarda eşlere düşen, ani hareketlerden ve kararlardan kaçınmaktır.<sup>298</sup> Bu gibi durumlarda karı ile kocanın nasıl hareket etmesi gerektiğini Yüce Allah şöyle açıklar:

---

<sup>292</sup> Rûm, 30/21.

<sup>293</sup> Bakara, 2/87.

<sup>294</sup> Nisâ, 4/19.

<sup>295</sup> İbn Mâce, *Nikâh*, 1977.

<sup>296</sup> İbn Mâce, *Nikâh*, 1850.

<sup>297</sup> Ebu Davud, *Nikâh*, 40-41, 2141.

<sup>298</sup> Kılıç, *a.g.e.*, 84.

*"... Hanımlarınızla güzel bir şekilde geçinin, çünkü onlardan hoşlanmıyor olsanız bile, olabilir ki hoşlanmadığınız bir şeyi Allah büyük bir hayra vesile kalmış olabilir."*<sup>299</sup>

Dolayısıyla koca, hanımına kin gütmemelidir. Kadının herhangi bir hareketi için ona kindar davranmamalıdır, zira hiçbir erkek ve kadın kusursuz yaratılmamıştır. Resulullah (s.a.v.) ümmetini bu hususta uyarak şöyle buyurur:

"Hiçbir mü'min erkek, mü'min bir kadına buğz etmesin. Eğer onun bir huyunu beğenmiyorsa, diğer bir huyuna razı oluyor."<sup>300</sup>

Gerçekten de bir insanın bütün huy ve davranışları hoşumuza gitmeyebilir. Fakat iyi niyetli davranıp güzel görmeye çalışan bir insan, başkasında, özellikle de kendi eşinde hoşla gidecek pek çok huy ve davranış bulması mümkündür. Kişi onlarla kendini memnun ve mutlu etmelidir.

Kur'ân, erkeğe evlenirken, alacağı kadına mehir denilen bir meblağ verilmesini emrederek, kadının konumunu güçlendirmiştir. *"Kadınlarınızın mehirlerini seve seve verin. Şâyet bir kısmını gönül hoşluğuyla size bağışlarsa onu afiyetle yiyin;"*<sup>301</sup> âyetinde bu açıkça görülmektedir.

Cahiliye devrinin aksine Hz. Peygamber (s.a.v.) devrinde kadının mehir hakkına yapılan tecavüzler ortadan kaldırılmaya çalışılmış ve kadına bu hakkını istediği gibi kullanma serbestliği getirilmiştir.<sup>302</sup> Çünkü mehir kadının hakkı olup onun özel malıdır.

Erkeğin eşine iyi davranması, yumuşak dille konuşması, kaba ve sert hareket etmemesi Peygamber ahlakındandır. Ayrıca erkek evlendiği kadının ihtiyaçlarını karşılaması istenmiştir. Yani erkek, kadının yiyecek ve giyeceklerini bulundukları statü, çevre şartları ve örf'e göre yapmalıdır. Bu konuyla ilgili şöyle bir hadis rivâyet edilmiştir:

Bir adam Peygamber (s.a.v.)'e: Kadının kocası üzerindeki hakkı nedir? diye sordu. Efendimiz:

"Kocasının yemek yediği zaman ona da yedirmesi ve elbise aldığı zaman ona da giydirmesidir. Sakın yüzüne dövmesin, onu takbih etmesin ve ev içi (aynı yatakta yatmak) müstesna onu terk etmesin."<sup>303</sup>

---

<sup>299</sup> Nisâ, 4/19.

<sup>300</sup> Müslim, *Rida*, 18.

<sup>301</sup> Nisâ, 4/4.

<sup>302</sup> Savaş, *a.g.e.*, 145.

<sup>303</sup> İbn Mâce, *Nikâh*, 1850.

Bu konuda erkeğin orta bir yol izlemesi gerektiği, âyette geçen "*uygun bir şekilde*"<sup>304</sup> ifadesinden anlaşılmaktadır.

Aile meselelerinde anne ve babanın çocuklarıyla ilişkileri karşılıklı anlaşma ve dayanışma ile karara varılmalıdır. Cenab-ı Hak bu konuyla alakalı olarak şöyle buyuruyor: *"Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği örfe uygun olarak babaya aittir. Hiçbir kimseye gücünün üstünde bir yük ve sorumluluk teklif edilmez. Hiçbir anne ve hiçbir baba çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın. (Baba ölmüşse) mirasçı da aynı şeyle sorumludur. Eğer anne ve baba kendi aralarında danışıp anlaşarak (iki yıl dolmadan) çocuğu süttten kesmek isterlerse onlara günah yoktur. Eğer çocuklarınızı (bir süttanneye) emzirtmek isterseniz örfe uygun olarak vereceğiniz ücreti güzelce ödediğiniz takdirde size bir günah yoktur."*<sup>305</sup> Çocuğun emzirmesinin giderlerinin ve nafakasının çocuğun babasına ait olduğu âyetten anlaşılmaktadır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), kocanın, eşini ihmal edecek davranışlardan uzak durmasını istemiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) gecelerini namaz kılarak geçiren ve gündüzlerini oruç tutarak geçiren Abdullah b.Ömer'e "Namaz kıl sonra uyu; oruç tut, sonra oruçsuz günlerin de olsun. Çünkü vücudunun, gözünün ve eşinin senin üzerinde hakları vardır;"<sup>306</sup> buyurmuştur. Ayrıca "*Allah Resulü'nde sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.*"<sup>307</sup> şeklinde âyet de mevcuttur.

Kur'ân, kadın ve erkeğin iffetli olması ve eşi dışında hiçbir kimse ile gayri meşru ilişkiye girmemesini istemiştir: *"Evlenmeye, güçleri yetmeyenler, Allah kendilerini lûtfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar. Sahip olduğunuz kölelerden "mükâtebe" yapmak isteyenlere gelince, eğer onlarda bir hayır görürseniz onlarla "mükâtebe" yapın. Allah'ın size verdiği maldan onlara verin."*<sup>308</sup>

Sonuç olarak İslâm dini, insanların en hayırlısının, eşleri ile iyi geçinenler olduğunu temel bir ilke olarak belirlediğine göre, koca hanımını bir hayat arkadaşı olduğu bilinciyle hareket ederek ona hakaret etmemeli, ona saygı ve sevgi göstermeli, gerektiğinde ona ev işlerinde yardım etmelidir. Ayrıca koca, hanımını her türlü ahlaksızlıktan ve iffetsizlikten korumalı ve sıkıntılarında ona dert ortağı olmalı ve onu sevmelidir, Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.), "Bana dünyanızdan üç şey

---

<sup>304</sup> Nisâ, 4/6.

<sup>305</sup> Bakara, 2/233.

<sup>306</sup> İbn Hacer, *a.g.e.*, IX, 5199, 373.

<sup>307</sup> Ahzâb, 33/21.

<sup>308</sup> Nûr, 24/33.

sevdireldi. (üç şeyi severim): Kadın, güzel koku ve namaz; ama benim gönlüm namazdadır”<sup>309</sup> buyurarak hanımlarına karşı olan sevgisini ifade etmiştir.

#### 1.3.4. KADININ KOCASINA KARŞI HAKLARI VE GÖREVLERİ

Kadın, ailenin temel unsuru, kocasının yol arkadaşı, huzur ve sükun vesilesi ve evinin hanımefendisidir. Hem kadın hem de erkek yalnız başına bir yarımdır. İkisi beraber bu yarımı tamamlarlar. Koca, hanımının ve çocuklarının yiyecek, içecek, giyim, mesken vb. ihtiyaçlarını yerine getirmekle mükellef olmasına ve aile sorumluluğunu üzerine almasına karşılık, kadın üzerinde bazı hakları vardır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:

*"Erkekler, kadınları, Allah'ın kendilerine onlardan daha fazla bağışladığı nimetler ve sahip oldukları servetten yapabilecekleri harcamalarla koruyup gözetirler. Dürüst ve erdemli kadınlar, gerçekten Allah'ın korunmasını buyurduğu mahremiyeti koruyan sadık ve itaatkâr kadınlardır."*<sup>310</sup>

İnanan bir kadının özelliği, eşine karşı, saygılı, itaatkâr ve dürüst olmasıdır. Resulullah (s.a.v.), bu konuya dikkat çekerek şöyle buyurmuştur:

"Kadın beş vakit namazını kılar, yılda bir ay orucunu tutar, ırzını korur ve kocasına itaat ederse cennet kapıları ona açıktır."<sup>311</sup> Ancak buradaki itaat Allah'ın emirleri çerçevesinde olacağından kocanın bunu hiçe sayması durumunda kadının kocasına karşı itaati gerekmez. Çünkü Allah'a itaat, kocaya itaatten önce gelir.<sup>312</sup>

İnanan kadının bir başka özelliği de, eşiyile kendisi arasındaki kutsal bağın dokunulmazlığını onun yokluğunda korumasıdır. Çünkü bu bağ, bir nefsin diğer parçası olması hükmünce sadece eş için mübah kılınmıştır. Bu eş dışında kimseye kendini teslim etmemesi hükmünü ne kendisi ne de kocası tayin etmiş değildir. Onu ancak "Allah'ın korumasını emrettiği" kavliyle Yüce Allah, yasalaştırmıştır.<sup>313</sup>

Mesele, kocanın gerek kendi varlığında gerekse yokluğunda kendisinin kızmayacağı şekilde karısının nefsinin kendi isteğiyle başkasına kocasının rızasıyla teslim etmesi veya kimi mahrem yerlerini göstermesi meselesi değildir. Ya da toplum, Allah'ın sisteminden ayrılıp saptığında nefsinin ve toplumun eğiliminin belirlediği bir durum da yoktur ortada. Burada "mahrem yerleri korumanın

<sup>309</sup> Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb Nesâî, *Sünen*, İstanbul, 1981, İşaretü'n Nisa, 1.

<sup>310</sup> Nisâ, 4/34.

<sup>311</sup> Buhari, *Miskat*, 202.

<sup>312</sup> Naci Yengin, "Ailede Kadın", *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2000, 234.

<sup>313</sup> Seyyid Kutub, *Kadın ve Aile*, (Çev. Halit Yılmaz) Erzurum, 1994, 136.

sınırlarını" belirleyen yalnızca bir hüküm vardır ve müslüman kadının da "Allah'ın koruduğunu" koruması onun görevidir. Kur'ân bunu emir yollu bir söyleyişle ifadelendirmiyor. Aksine ifade şekli, buyruktan daha derin, daha etkilidir. Allah'ın koruduğunu koruma meselesi, salih kadınların bir karakteri ve onların salahının bir gereğidir. Durum böyle olunca sapkın bir toplumun baskısı karşısında yenik düşen müslüman kadın ve erkeklerin her türlü mazereti değersiz kalmakta ve salih kadınların, eşlerinin yokluğunda dahi "Allah'ın korumasını emrettiği" prensibiyle, gönül rızası ve arzusuyla itaatkâr bir şekilde koruyacakları mahremiyetin sınırları açığa çıkmaktadır.<sup>314</sup>

Peygamber Efendimiz (s.a.v) kadın-erkek bütün müslümanlara hitap ederek şöyle buyurmaktadır:

"Hepiniz çoban, yani muhafızsınız ve hepimiz de maiyetinizde bulunanların hukukundan mes'ulsünüz.

"Âmirler maiyetindekilerin muhafızdır. Aile reisi, aile efradının çobanıdır. Kadın da kocasının evi ve çocukları üzerinde muhafızdır. Hulasa, hepimiz muhafızsınız ve hepimiz de idarenizde bulunanların hukukundan mes'ulsünüz."<sup>315</sup>

Resulullah (s.a.v.) bir başka hadislerinde erkeklerin kadınlar üzerindeki haklarını "istemediğiniz kimseyi yatağınıza oturtmaması, arzu etmediğiniz kimselerin de evlerinize girmesine müsaade etmemesi"<sup>316</sup> olarak özetler.

Yukarıdaki âyet ve hadislerden anlaşıldığı üzere kadın hem ailesini hem de namusunu korumakla sorumlu tutulmuştur.

Kadın, kocasına karşı zevcelik vazifesini yapmaktan imtina edemez. Erkek de karısına karşı kocalık vazifesini yapmaktan geri duramaz. Evlilikte dikkate alınan husus ruhi, ferdi, sosyal ve iktisadi ihtiyaçların yanında, cinsi ihtiyaçların da giderilmesi meselesidir. Bu hususla alakalı olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse karısını yatağına davet edip de (mazereti olmadığı halde) gelmez ve kocası da ona dargın olarak gecelerse sabah oluncaya kadar melekler o kadına lanet ederler."<sup>317</sup>

Erkeğin hayat ortağı ve ailenin hanımefendisi olarak, kadının bütün hayatı ve kaygısı eşidir. Ailede hanımefendi, valide ve mürebbiye olduktan sonra kadın, bütün

---

<sup>314</sup> Kutub, *Kadın ve Aile*, 136-137.

<sup>315</sup> Buhari, *Cuma*, 11; *Nikâh*, 81, 90.

<sup>316</sup> Buhari, *Nikâh*, 85.

<sup>317</sup> Buhari, *Nikâh*, 85.

hayatını eşine, ailesine ve evlatlarına vakfeder. Hamilelik ve analık ne kadar büyük meşakkatli, ne kadar çok elem verici, ne kadar uzun süreli bir azab ve ne kadar ağır bir vazife olursa olsun, kadınların nazarında bu en büyük ve en tatlı mutluluktur.<sup>318</sup>

Erkeklerin rahatı, çocukların hayatı ve terbiyeleri, ailelerin saadeti, ümmetin izzeti, devletin kuvveti, insan neslinin bekası, bütün insanlığın terakki etmesi, hatunların himmeti ve kuvveti ile mümkündür.<sup>319</sup> Dolayısıyla kadın, kurulmuş olan aile düzenini bozmamalıdır ve evliliği devam ettirmeye imkân vermeyecek haller dışında, kadın kocasından boşanmamalıdır.

Peygamber Efendimiz, bir ailenin huzur ve mutluluğunun ilkelerini şöyle belirlemiştir : "En hayırlı kadınlar, baktığında eşlerini sevindirirler, kendilerine bir iş buyrulduğunda itaat ederler, eşlerinin yokluğunda gerek kendisi gerekse malı konusunda eşinin hoşlanmadığı bir şeyi yapmazlar."<sup>320</sup> Böyle davrananlar, en hayırlı hanım olanlardır. Zira Peygamber (s.a.v.) eşi kendisinden razı olarak ölmüş olan her kadının cennete gireceği<sup>321</sup> müjdesini vermiştir.

#### 1.4. ANNELİK GÖREVİ

Evlenen bir kadının, çocuk sahibi olmasıyla hayatında yeni bir devre olan annelik devri başlamış olur. Kur'ân'ın ifadesiyle "*dünya hayatının süsü*"<sup>322</sup> olan çocuk, "*emin ve sağlam bir karargâh olan anne rahminde yaratılır.*"<sup>323</sup> Belli bir müddet anne rahminde ondan beslenen çocuk, esasen dünyaya geldikten sonra da yine ona muhtaç bir şekilde hayatını sürdürür. Böylece anneler, başka hiç bir meslekte eşi görülmemiş, günde yirmi dört saat süren "annelik görev ve sorumluluğunu" üstlenmiş olurlar.

Anne kelimesi, "bir şeyin varlığı, eğitimi, ıslahı, başlangıcı için asıl olan her şeye denir."<sup>324</sup> "*Onlar kitabın anasıdır*"<sup>325</sup> "*O, katımızdaki ana kitapta mevcuttur.*"<sup>326</sup> Böylece biz sana Arapça bir Kur'ân vahyettik ki, şehirlerin anası olan Mekke'de ve çevresinde bulunanları uyarasın,"<sup>327</sup> gibi âyetlerde geçen "ana" kelimesi, "asıl, merkez" anlamlarında kullanılmıştır.

<sup>318</sup> Carullah, a.g.e., 49.

<sup>319</sup> Carullah, a.g.e., 49.

<sup>320</sup> Nesai, *Nikâh*, 14.

<sup>321</sup> İbn Mâce, *Nikâh*, 1857.

<sup>322</sup> Kehf, 18/46; Hadid, 57/20.

<sup>323</sup> Mü'minûn, 23/13; Mürselât, 77/21-22.

<sup>324</sup> İsfahânî, I, 76.

<sup>325</sup> Âl-i İmrân.3/7.

<sup>326</sup> Zuhurf, 43/4.

<sup>327</sup> Şûrâ 42/7; Bkz. En'âm, 6/92.

Kadın, insan neslinin devamında çok önemli vazifeler üstlendiği için anne, insanlığın esası, temeli ve kaynağı sayılır.<sup>328</sup> Analık "mutlu ve akli başında insanlar yetiştirmek için bilimin, çocuk psikolojisi konusundaki bütün verilerinden, şefkatli ve sevecen bir tutum içinde yararlanmaktır;"<sup>329</sup> diye tarif edilir.

Gerçek anlamda "annelik rolünü" yerine getiren anneler için, anne olmak dünyanın en güzel duygusudur ama aynı zamanda çok büyük bir sorumluluktur. Nitekim Yüce Allah, annelik rolünü yerine getirmenin çok zor ve meşakkatli olduğu hususuna dikkat çeker. "... annesi, onu (çocuğu) nice acılara katlanarak karnında taşıdı ve çocuğun annesine bağımlılığı, iki yıl sürdü."<sup>330</sup> "... annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu; annesinin onu taşıması, onun anneye bağımlılığı otuz ayı buldu. ..." <sup>331</sup> gibi âyetler çocuk doğurup yetiştirmenin zor bir durum olduğuna dikkat çeker. Bununla birlikte çocuk yetiştirmek, dünyanın en mutluluk veren, kişiyi en çok doyuma ulaştıran uğraşlarından da biridir. Bir ananın dünyaya sunacağı en önemli armağan, mutlu ve güvenli bir insan olarak yetiştirilmiş çocuklarıdır.<sup>332</sup>

İslâm'da annenin konumu, derin saygı duyulacak, önemli bir yer teşkil etmesi, annenin aile işlerindeki aktif katılımıyla alakalıdır.<sup>333</sup>

İslâm'da, bir annenin iki farklı karakteristik yönü vardır:

Biri, kendini sorumluluklara karşı hazırlaması, diğeri ise kendisine Allah tarafından verilmiş fitrî vasıflardır. Çocuk doğururken sarf ettiği fiziksel çaba dâhil, pozitif duygu ve heyecanını ortaya koymasısıdır. Bu her iki yön de birbirinden ayrı vasıflardan olmayıp bilakis birbirini tamamlayan, dolayısıyla da bir Müslüman ailenin evinde arzulanan atmosferi güçlendirecek dengeyi sağlayan vasıflardır.<sup>334</sup>

Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

"Hepiniz çoban ve muhafızsınız, maiyetinizde bulunanların hukukundan mes'ulsünüz. İş başındakiler de muhafızdır, me'murlarından mes'uldür. Erkek aile efradının çobanıdır ve onlardan mes'uldür. Kadın da çobandır, kocası ve çocuğunun evinden sorumludur. Hepiniz çobansınız ve götüğünüzden mes'ulsünüz."<sup>335</sup>

---

<sup>328</sup> Savaş, *a.g.e.*, 157.

<sup>329</sup> Fitzhugh Dodson, *Çocuk Yaşken Eğilir*, (Çev. Seçkin Selvi) İstanbul, 1997, 7.

<sup>330</sup> Lokmân, 31/14.

<sup>331</sup> Ahkâf, 46/15.

<sup>332</sup> Dodson, *a.g.e.*, 7.

<sup>333</sup> Schleifer, *a.g.e.*, 71.

<sup>334</sup> Schleifer, *a.g.e.*, 71.

<sup>335</sup> Buhari, *Cuma*, 11; *Nikâh*, 81, 90.

Yukarıdaki hadiste bir araya gelen anneye özgü iki hassas karakteristik özellik vardır. Bunlar da şefkat ve cömertliktir. Bir annenin çocuğuna karşı duyduğu şefkat, fitri bir duygu olarak düşünülür ve Cenab-ı Allah'ın bir lütfudur.<sup>336</sup>

Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

"Allah, yerleri ve gökleri yarattığı gün yüz rahmeti de beraberinde yarattı. Her rahmet arası yeryüzü ve gökyüzü arasındaki mesafe gibidir. Ondan bir rahmeti, lütfederek yeryüzüne indirdi. İşte bu yüzden anne çocuğuna karşı şefkat duyar."<sup>337</sup>

Bu hadiste, annenin çocuğa duyduğu şefkatin fitrî olduğu anlaşılmaktadır. Eğer anne, çocuğuna gereken ilgi ve şefkati göstermiyorsa, fitratına aykırı davrandığı anlamına gelir. Ayrıca, annenin çocuğuna karşı şefkat, merhamet ve cömertlik sergilemesi aile bağlarını sağlamlaştırır.

Anneye özgü ikinci karakteristik özellik cömertliktir. Cömertlik, isteyerek bir başkasının çocuğuna zamanını vermek ya da bilgisini onunla paylaşmak, ya da ihtiyaç halinde ona yardımcı olmaktır. Bu yardıma, babanın maddi durumunun iyi olmaması ve annenin varlıklı ya da kendi kazancının olması halinde maddi yardım bile eklenebilir. Bu cömertliğe karşı hemen verilecek mükâfatların yanında Allah'ın bu dünyadan sonra vermeyi vaat ettiği mükâfatlar da vardır.<sup>338</sup>

Ümmü Seleme (r.a.) anlatıyor:

— Ya Resulallah! Ebu Seleme'nin çocuklarına ettiğim infak hakkında benim için bir ecir var mıdır? Hâlbuki ben onları şöyle böyle ihmal etmiyorum, onlar benim evladımdır dedim. Resul-i Ekrem (s.a.v.);

— Evet, onlara sarf ettiğin paraların eciri verilecektir, buyurdu.<sup>339</sup>

Annelik, yaşamda farklı bir statü ve yaşama farklı bir bakış açısıdır.<sup>340</sup> Analık etmek, anne sevecenliği ile bilimsel verileri kaynaştırmayı gerektirir. Kendisini, çocuğun kafasının içindekiler hakkında bilimin getirdiği verilerle donatmış sevecen ve düşünceli bir anne, çocuğunu mutlu ve akıllı başında bir insan olarak nasıl yetiştireceğini kolayca öğrenir. Ama bu işte aksayan bir yan vardır. Çağdaş toplum, kadına analık etme konusunda hemen hiçbir eğitim sağlamaz,<sup>341</sup> fakat anne-baba hep suçlanır. Her yıl milyonlarca genç çift, en zor meslek sayılan ana-babalığı üstlenir.

---

<sup>336</sup> Schleifer, *a.g.e.*, 72.

<sup>337</sup> Müslim, *Kitabu't-Tevbe*, h.no:21.

<sup>338</sup> Schleifer, *a.g.e.*, 73.

<sup>339</sup> Buhari, *Nifakat*, 14.

<sup>340</sup> Öz, *a.g.e.*, 43.

<sup>341</sup> Dodson, *a.g.e.*, 7.

Tümüyle çaresiz küçük bir çocuktan, katılımcı, üretici, işbirliğini seven bir yurttaş yaratmanın tüm sorumluluğunu yüklenirler, ama eğitilmezler.<sup>342</sup>

Analık etmek, özel bir tür psikolog olmak ve özel bir tür öğretmen olmak demektir. Anne, çocuklarının psikolojisini anlayabilmek için çocuk psikologu olur. Bunu yaparken iyi, orta derecede veya başarısız bir psikolog olabilir.<sup>343</sup> Çünkü toplumdaki gençler, anneliği sadece kendi araştırmalarıyla öğrenmektedir. Buradaki ihmal, "annelik duygusu temel bir duygudur, insanda zaten vardır, öğretilmesine gerek yok" anlayışından kaynaklanır. Hâlbuki annelik öğrenilebilir. Gençler, annelikle ilgili bilgileri, hayata atılmadan önce, klasik eğitim sistemi içinde kazanmalıdır. Çünkü bilgi, korkuları azaltır. Kadın bilgiyle anne olursa çocuğunu daha kolay ve rahat büyütecektir.<sup>344</sup> Ayrıca çocukların ilk öğretmenleri anne ve babalarıdır. Çocukların aileden aldıkları eğitim, okulda öğrenecekleri bütün derslerden önemli olduğu için çocukların eğitimi tesadüflere bırakılmamalıdır.

Müslüman anne günün değişen olayları karşısında aile fertleri içerisinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Onun aile fertleri arasındaki atmosfere uygun bir şekilde rolünü oynaması gereklidir. Genel kültür ve dini bilgilerin yanı sıra sorumluluklarını yerine getirebilmesi için de sağlığa ihtiyaç duymaktadır. Her şeyin ötesinde ideal müslüman bir anne, çocuğuna karşı nazik ve şefkat doludur. Daima kendi ihtiyaçlarından önce onun ihtiyaçlarını giderir. Dolayısıyla bu cömertliği ile de Allah'ın rızasını elde eder.<sup>345</sup>

#### 1.4.1. HAMİLELİK VE DOĞUM

Doğum, evlilik sürecinin doğal bir gelişimi olarak kabul edilmektedir. Müslüman kadınlar, hamilelik, doğum, çocuk emzirme ve çocuk yetiştirilmesini kutsal bir görev olarak görürler. Allah'ın (c.c) sadece kadınlara has kılmış olduğu hamilelik, doğum, çocuk emzirme ve onların yetiştirilmesinin zorlukları, kadınların Allah'ın rızasını kazanmalarına vesile olacak çok büyük bir fırsattır. Kadınlar, bir taraftan, bu tür işlere hazırlanmış ve uygun bir şekilde donatılmışken, diğer taraftan, çocuklar için katlandığı sıkıntılardan dolayı ayrıca mükâfatlandırılmaktadırlar. Dolayısıyla, anne çocuğunu dünyaya getirmekten başka bir şey yapmamış olsa dahi, bir müslüman olarak, ona saygıda kusur etmemek ve özen göstermek gerekir.<sup>346</sup>

<sup>342</sup> Thomas Gordon, *Etkili Anababa Eğitimi*, (Çev. Emel Aksoy) İstanbul, 2000, 3.

<sup>343</sup> Dodson, *a.g.e.*, 8.

<sup>344</sup> Tarhan, *a.g.e.*, 304-305.

<sup>345</sup> Schleifer, *a.g.e.*, 74.

<sup>346</sup> Schleifer, *a.g.e.*, 75-76.

Yüce Allah, annenin çocuğunu taşımasından dolayı ona iyilik yapmayı ve teşekkür etmeyi bir müslüman için büyük bir görev olarak açıklamaktadır:

*"Biz insana, anne-babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun süttten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İşte onun için) insana şöyle emrettik: Bana ve anne-babana şükret. Dönüş banadır."*<sup>347</sup>

*"Biz insana anne-babasına iyi davranmayı emrettik. Annesi onu ne zahmetle karnında taşıdı ve ne zahmetle doğurdu. Onun (anne karnında) taşınması ve süttten kesilme süresi (toplam olarak) otuz aydır. Nihâyet olgunluk çağına gelip, kırk yaşına varınca şöyle der: Bana ve anne-babama verdiği nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et. Neslimi de salih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım."*<sup>348</sup>

*"Annesi onu güçlükle taşıdı ve zorluk içinde doğurdu"*<sup>349</sup> âyetini müfessirler şöyle yorumlamışlardır: Bununla hamileliğin başlangıcı kastedilmiştir. Çünkü hamileliğin başlangıcı bir güç sayılmaz. Nitekim Cenab-ı Hak da "Vaktaki o (Âdem eşini) örtüp bürüdü, o da hafif bir yük yüklendi," buyurmuş ve bununla hamileliğin başlangıcını kastetmiştir. Çünkü hamileliğin başlangıcı bir meşakkat değildir. Binaenaleyh hamilelik, önce nutfе (meni), sonra aleka, sonra mudğa (bir çiğnem et) tir. Bu mudğa büyüyüp ağırlaşınca, onu taşıyan, zorla zahmetle taşımış ve doğum sancısının şiddetiyle de, onu zahmetle doğurmuştur.<sup>350</sup>

İbn Kesir de Yüce Allah'ın bu ifadeyi annenin hamilelik sırasında çocuğu için çektiği yorgunluk ve zahmetlerle beraber, bayılma, ağırlık, üzüntü ve başka sıkıntılara da katlandığı çocuğa hatırlatılmaktadır.<sup>351</sup>

#### 1.4.2. EMZİRMENİN ANNE VE ÇOCUK AÇISINDAN ÖNEMİ

Küçük çocukların bakımı, gözetimi ve terbiyesi gibi hususlar, annenin birincil (asli) görevlerindendir. Çünkü annenin çocuğuna olan şefkati, başkalarıyla kıyaslanamayacak bir nitelik taşır. Ayrıca fitraten çocuğun bakım ve terbiyesine anne ehliyetlidir.<sup>352</sup>

<sup>347</sup> Lokmân, 31/14.

<sup>348</sup> Ahkâf, 46/15.

<sup>349</sup> A'raf, 7/189.

<sup>350</sup> Razi, a.g.e., XX, 26.

<sup>351</sup> İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-i Kerim*, XIII, 7234.

<sup>352</sup> Ali Bardakoğlu, "Hidane", *DİA*, XVII, İstanbul, 1998, 468.

Yüce Allah anneyi, nesli sürdürmeye uygun cihazlarla donatmış olarak yarattığı gibi anneye, doğumdan sonra çocuğa bakabilmesi, ona yardım edebilmesi ve kendi işlerini kendisi görecektür duruma gelinceye dek onun çıkarlarını koruyabilmesi için gerekli gücü de vermiştir ve annenin fitratına, çocuklarına karşı şefkat ve merhamet duygularını yerleştirmiştir.<sup>353</sup> Yüce Allah şöyle buyuruyor:

*"İnsana emrettiğimiz (fiillerin en güzellerinden biri) anne-babasına karşı iyi davranmasıdır. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu; annesinin onu taşıması, onun anneye bağımlılığı otuz ayı buldu."*<sup>354</sup>

*"Biz, insana, anne ve babasına karşı iyi davranmasını emrettik; annesi onu nice acılara katlanarak karnında taşıdı ve çocuğun annesine bağımlılığı iki yıl sürdü..."*<sup>355</sup>

*"(Musa doğduğu zaman) annesine :''Onu (bir süre) emzir'' diye ilham ettik."*<sup>356</sup> *"Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler. ..."*<sup>357</sup>

Yukarıdaki âyetler, annenin nice zahmetlere katlanarak çocuğunu karnında taşımasına ve anne-çocuk arasındaki bağımlılığa dikkat çekmektedir. Ayrıca anne, çocuğuna en bağlı, en şefkatli en merhametli insan olduğuna göre, çocuğunu emzirmesini engelleyen birşey bulunmadığı sürece çocuğunu emzirmesi aslı görevlerindendir.

Seyyid Kutub, karı-koca arasındaki anlaşmazlık yüzünden çocuğun emzirilmeden mahrum bırakılmaması gerektiğini söyler. Ayrıca çocuğun hakkı Yüce Allah tarafından garanti altına alınmıştır. Karı-koca karşılıklı olarak zorluk çıkarıp emzirme ve ücreti konusunda anlaşmazlarsa o zaman çocuğu başka bir kadın emzirir. Emzirme, anneye karşılıksız olarak verilmemiştir. Mademki çocuk ikisininindir ve mademki ikisinin çocuğu emzirilmektedir, kadına çocuğunu emzirmesinin mukabilinde yaşamasında yardımcı olacak ve küçük yavrusunun sütünü temin edecek bir ücret verilmesi gerekir. Bu da İslâm şeriatında anneye verilen değer en üst noktasıdır. Aynı zamanda anne ve babanın çocukları konusunda iyilik üzerine anlaşmaları, çocuğun işleri ve yararına olan konularda istişare etmeleri kendilerine yöneltilen ilahi bir emirdir. Çünkü bu yavru ikisine emanettir. Kendilerinin ayrılmaları yüzünden onların kabahatinden uzak olan yavrunun olumsuz olarak etkilenmemesi gerekir.<sup>358</sup>

<sup>353</sup> Muhammed Seyyid, *Kur'an ve Sünette Annelik*, (Çev. Yusuf Ertuğrul) Konya, 1992, 172.

<sup>354</sup> Ahkâf, 46/15.

<sup>355</sup> Lokmân, 31/14.

<sup>356</sup> Kasas, 28/7.

<sup>357</sup> Bakara, 2/233.

<sup>358</sup> Kutub, *Fizilâl-il Kur'an*, XV, 33; Kutub, *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*, 208.

Son yapılan araştırmalar çocuğun, doğal emzirilmesinin onemine dikkat çekmektedir. Çünkü anne sütünün bileşimleri diğer sütlerde yeterince bulunmamaktadır.

Hamileliğin sonunda ve doğumun başında meme, sarıya alan ve oldukça beyaz bir sıvı salgılar. Yüce Allah'ın sanat harikalarından biri de bu sıvının çocuğu hastalıklara karşı koruyan kimyasal eriyiklerden oluşmuş bulunması ve doğumun ertesini günü de sütün oluşmaya başlamasıdır. En büyük yöneticinin önlemlerinden biri de memenin salgıladığı sütün miktarını bir yıl sonra iki buçuk litre civarına ulaşıncaya kadar günden güne artmasıdır. Sütün miktarını hemen ilk günlerde birden bire kilolarca arttırmıyor. Akılları durduran olay, çocuğun büyümesiyle orantılı olarak artan sütün miktarıyla kalmaz, aksine sütün bileşimi de öyledir. Elemanlar sabit kaldığı halde oranları değişmektedir. Önceleri içinde birazcık karbonhidrat ve çeker cinsinden maddeler bulunan bir su iken daha sonra elemanlar sabit kalır fakat nişastalı, şekerli ve yağlı maddelerin oranı sürekli gelişmekte olan çocuğun doku ve organlarına uygun olarak zamanla ve hatta günden güne artar.<sup>359</sup>

Bu nedenle müslüman anne çocuğunu emzirir. Çünkü emzirme, fiziki ve psikolojik bir ameliye olup bebeğin sosyal, duygusal ve bedensel gelişiminde çok önemli etkiye sahiptir. Bundan dolayı Yüce Allah, anneye bebeğini iki tam yıl emzirmesini emretmiştir.

Doğumdan itibaren bir yıl süren ilk dönemde, özellikle ilk aylarda bebeği oyalayan en önemli şey emmektir. Emmenin nemi, emme işleminin her gün birkaç defa tekrarlanmasına bağlıdır. Emme işi aynı zamanda bebeğin annesine ulaşmasına onun göğsünde, onun kuşağında ve onun kolları arasında güven ve huzur duymasına yol açar. Emzirmek, yalnızca çocuğu beslemekle ve onun biyolojik açlığını gidermekle kalmaz, bunun yanında onun sevgiye susayan ruhunu, muhabbet, şefkat ve korunma arayan gönlünü de doyurur. İşte bu nedenle emzirmek, çocuğun en büyük zevk kaynağı olur.<sup>360</sup> Böylece, Darwin'in "anne ocuk arasındaki savaşı anne kazanmalıdır; ocuk ağladığında kuağınıza almayınız" tezinin de yanlışlığı ortaya çıkmıştır.<sup>361</sup>

---

<sup>359</sup> Kutub, *Fizilâl-il Kur'an*, Ayrıca bkz. Halid Ahmed Eşşentut, *İslâm'da Kız ocuklarının Eğitimi*, (ev. Dursun Kkbaltacıoğlu) İstanbul, 1996, 104.

<sup>360</sup> Seyyid, *a.g.e.*, 181.

<sup>361</sup> Tarhan, *a.g.e.*, 84.

### 1.4.3. ANNENİN ÇOCUK YETİŞTİRMEDEKİ ROLÜ

Çocuğun iyi, ahlaklı bir insan ve samimi bir müslüman olarak yetişmesi için anne ve babalar hiçbir fedakârlıktan kaçınmamalıdır.

*“Ey iman edenler kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun”*<sup>362</sup> âyetini yorumlayan müfessirler, müslümanın hem kendisini hem ailesini terbiye edip, böylece ailesine hem hayrı emredip, hem de onları kötü şeylerden yasaklaması ile kendisini koruması gerektiğini belirtirler.<sup>363</sup>

Bir başka âyette de şöyle buyrulmaktadır: *“Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır. Onlardan sakının... Mallarınız ve çocuklarınız ancak birer imtihandır.”*<sup>364</sup> Burada Yüce Allah, çocuğun imtihan vesilesi olduğunu belirterek bu imtihanı kazanmanın tek yolu, onlara karşı sorumluluklarını yerine getirmek, ahlaklarını güzel kılmak ve onları hayata en iyi şekilde hazırlamak olduğunu belirtmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)’de “Hepiniz çobansınız ve göttüklerinizden sorumlusunuz”<sup>365</sup> hadisinde çocukların bakımının ve yetiştirilmesinin anne-babanın sorumluluk alanına girdiğini vurgulamaktadır.

Anne-babanın ve aile içindeki diğer bireylerin çocukla olan etkileşimi, çocuğun aile içindeki yerini belirler. Aile çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yerdir. Çocuğa yöneltilen davranış ve ona takınılan tavır, bu ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşır. Yine okul öncesi dönemde çocuğun sosyalleşmesi yolunda kendisine tanınan deneyim fırsatlarının değeri büyüktür. Bu dönemde çocuk sosyal bir birey olmayı öğrenirken, aynı zamanda en küçük ayrıntısına kadar kopya edeceği bir modele ihtiyaç duyar. Kişiliğin oluşumu için gerekli olan bu özelleştirme, aile içindeki yakın üyelerle gerçekleştirilebilir. Genellikle anne-baba, amca ya da dayı gibi aile içinde bir yetişkin olan bu üyenin bozuk bir kişilik yapısına sahip olması halinde, bu kötü davranış örneğinin çocuğa da yansıma olasılığı vardır.<sup>366</sup>

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.)’de “Her insanı, annesi fitrat üzere doğurur. Sonra annesi babası Yahudileştirir, Hristiyanlaştırır ve Mecusileştirir. Eğer annesi babası Müslüman iseler çocuk da Müslüman olur;”<sup>367</sup> gerçeğini vurgulamaktadır.

---

<sup>362</sup> Tahrîm, 66/6.

<sup>363</sup> Razi, *a.g.e.*, XXI, 559.

<sup>364</sup> Teğâbun, 64/13-14.

<sup>365</sup> Buharî, Cum’a, 11.

<sup>366</sup> Yavuzer, *a.g.e.*, 135-136.

<sup>367</sup> Müslim, *Kader*, 25 (2568).

Aile kurumu, çocuğun alacağı kavramları seçerek vermekte, onları yorumlamakta ve sonucu değerlendirmektedir. Bu seçici ve değerlendirici süreç, çocukta kişisel ve sosyal davranışlarla ilgili değer duygusunun gelişmesiyle sonuçlanmaktadır. Hiç kuşkusuz çocuğun bulunduğu kültür çevresi içinde yer alan ve onu etkileyecek olan gelenek ve kurallar da vardır. Ancak yargıların oluştuğu, tercihlerin yapıldığı ya da en azından etkilendiği yer ailedir. Kişiliğin gelişmesi bir dizi tercihin geliştirilmesiyle olanaklıdır. Bu tercihler bireyin değerlerini temsil eder ve geniş ölçüde ailenin koşullandırılmasının bir sonucudur.<sup>368</sup> Bu nedenle çocuğu sağlıklı, ahlaklı ve dindar yetiştirmek, ancak çok erken yaşlardan başlayarak, onun eğitimini ciddiye alarak mümkün olur. Bebeklik döneminden itibaren uygulanmaya başlanan alıştırmalarla çocukta sağlam bir ahlaki yapının oluşması hedef alınmalıdır. Bunda davranış eğitimi her şeyden önce gelir. Küçük yaşlarda çocuktaki yanlış davranışların önüne geçilmediği takdirde ileri yaşlarda bunların telafisinin mümkün olmadığı kabul edilir.<sup>369</sup>

Anne-babalar, çocukların bağımsızlık uğruna giriştikleri çabaları destekledikleri ve zor durumda onlara yardımcı oldukları takdirde, çocuklarda bağımsızlık duygusunun kolayca geliştiği görülür. Hor gören, cezalandıran ya da hem sevip hem soğuk davranan anne ve babaların çocukları bağımlı bir kişilik yapısına sahip olmaktadır.<sup>370</sup>

Dengeli, duygusal ve toplumsal etkileşimin güçlü olduğu aile ortamında, yeterli güven, sevgi ve sevecenlik içinde büyüyen çocuklar, gelişimleri için gerekli deneyimleri elde edebilirler. Bu tür aile ortamlarında, aile üyelerinin kendine düşen sorumluluklarının bilincinde olması ve çocuğa bağımsızlık yolunda yeterli olanakların hazırlanması, onun sağlam bir kişilik yapısına sahip olmasını sağlar.<sup>371</sup>

Çocuğun mükemmel bir şekilde yetişmesi, insani ve ahlaki faziletlerle donanması, sosyal kural ve davranışları, dini inanç ve değerleri öğrenmesi ve yaşaması, hem ruhen hem de bedenen sağlıklı olabilmesi için anne-babaların gayret göstermeleri gerekir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.): “Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha güzel bir miras vermiş olamaz”<sup>372</sup> buyurarak çocuğun dünya ve ahiret mutluluğunu hedef alan böyle bir terbiyenin anne-babanın çocuğuna bırakacağı en güzel miras olduğunu vurgulamıştır.

---

<sup>368</sup> Yavuzer, *a.g.e.*, 136.

<sup>369</sup> Hayati Hökelekli, “Çocuk”, *DİA*, VIII, İstanbul, 1993, 357.

<sup>370</sup> Yavuzer, *a.g.e.*, 137.

<sup>371</sup> Yavuzer, *a.g.e.*, 137.

<sup>372</sup> Tirmizî, *Birr*, 33.

#### 1.4.4. ÇOCUK-ANNE İLİŞKİSİ

İnsan yaratılış açısından bakıldığında zayıf ve yetersiz bir yaratıktır.<sup>373</sup> Yetersizlik, insan için sürekli uyarı kaynağı olduğundan insanı, sürekli eksikliklerini gidermek için bir yol aramaya itmiştir.<sup>374</sup> Örneğin; iki ile beş yaş arasındaki çocuğun, zor durumlarda kaldığında, "başı sıkıştığında" ilk başvuracağı ve yardıma çağıracağı kişinin annesi olması bundandır.<sup>375</sup>

Anne-çocuk ilişkisi, çok yönlü ve psikolojik açıdan farklı sonuçlar doğuran fitrî bir ilişkidir.<sup>376</sup>

Psikologların ifadesine göre canlılarda dokunma, rahatlık vermekte ve dolayısıyla bir çocuk, annesinin vücuduna değdiği zaman kaygısı azalmaktadır. Çünkü çocuğun biyolojik sistemi, annesinin biyolojik sistemine doğru uzayıp genişlemektedir. O anda iki canlı varlığın biyolojik enerji alanları, birbirine değmekte ve kan damarlarının genişlemesine sebep olmaktadır. Kaygıyı azaltan ve vücudu rahatlatan da budur. Çünkü sevilen insanın bedenine dokunma, kaygıyı yok ettiği gibi, aynı kişiyle dokusal ilintinin, onu yüzüstü bırakma korkusundan uzaklaştırdığı da ileri sürülür.<sup>377</sup> Bu sebeple annelere, "çocuğunuzu emzirmiyorsanız bile kucağınıza alın" denilir.<sup>378</sup>

Yeni doğan çocuk anneden, anne rahminden ayrılmanın korkusunu duymaktan talihin bir lütfu olarak kurtulmasaydı, doğum anında korkudan ölürdü. Çocuk doğduktan sonra da doğumdan önceki durumundan pek değişik bir konumda değildir, nesneleri göremez; kendisinin, dış evrenin bilincinde değildir. Yalnız sıcaklıkla yiyeceğin olumlu etkisini duyar; bu sıcaklıkla yiyeceği, geldikleri kaynaktan, anneden ayıramaz daha. Anne sıcaktır, anne yiyecektir ve güven sağlayan rahatlık durumudur.<sup>379</sup>

Bebeklik döneminde, annenin çocuğu eğitme biçimi, çocuğu yetiştirme şekli ve onunla kurulan duygusal iletişimi, çocukta güven ya da güvensizlik duygularının oluşumuna neden olur. Bu evrede anne tarafından verilen duygusal beslenme ve etkileşim büyük önem taşır.<sup>380</sup> Hayatın ilk yılında bebeğin psiko-sosyal görevi, güvenmeyi

---

<sup>373</sup> Nisâ, 4/28.

<sup>374</sup> Kara, *Kur'an'da Beden*, 114.

<sup>375</sup> Cüceloğlu, *a.g.e.*, 357.

<sup>376</sup> Hökelekli, *a.g.m.*, 356.

<sup>377</sup> Kara, *Kur'an'da Beden*, 114.

<sup>378</sup> Tarhan, *a.g.e.*, 308.

<sup>379</sup> Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, (Çev. Yurdanur Salman) İstanbul, trs, 43.

<sup>380</sup> Yavuzer, *a.g.e.*, 80.

öğrenmektir. Bebekle annesi arasındaki ilişkiden doğan güven duygusu, insanın ilerde kuracağı kişiler arası ilişkilerin temelini oluşturur.<sup>381</sup>

Bebek için anne dünyanın tamamıdır. Anne gülümsedikçe bebek de gülümser ve karşılıklı sıcak bir ilişki başlar. Bebek, ihtiyaçlarının karşılanacağından emindir. Bebekler, annelerinin zaman zaman gideceğini, ama yeniden görünebileceğini öğrenirler. Bu dönemde, bebeğin paniğe kapılmadan annesinden uzaklaşabilmesi için anneyle kurduğu ilişkiye güvenmesi gerekir. Çocuk annesiyle beraber olduğu sürece rahatlık ve huzur duyar. Bebeğin ihtiyaçlarına annenin yerinde ve zamanında yönelebilmesi, onun sıkıntılarını giderebilmesi, sözsüz dilini anlayabilmesi, anneyle bebek arasında kurulan karşılıklı anlayış ve güvenin temelini oluşturur. Annesi onu anlayıp acısını giderdiğine göre, bebek sevilirdi ve bakılacaktı. Bu temel duygunun gelişmiş biçimleri, ileriki yıllarda kişilerle kurduğu ilişkilerde görülür. Güvenen kişi, kendisinin ve başkalarının gözünde bir değer taşıdığını bilir, dolayısıyla başkalarıyla rahattır, sever ve sevilir.<sup>382</sup>

Bebekte bu duyguyu doyurmayan anneler, kendine güveni olmayan kişiler yetiştirecekleri<sup>383</sup> gibi anne ile çocuk arasında tatsızlıkların çıkmasına ve çocukta kendisine karşı olan bir dirençle karşılaşmasına sebep olur. Bu durumu yaşamamak için bir annenin çocuğu, yatağa yatırılışından banyoya götürüşüne kadar bütün eylemlerde çıkaracağı seslerde ve göstereceği davranışlarda bir beceri ve şefkat havasının esmesi gerekir. Bu işlerden her biri, çocuğun annesini sevip sevmemesi, annesiyle işbirliğine yanaşıp yanaşmaması için bir neden oluşturacaktır.<sup>384</sup> Bu nedenle anne, çocuğuyla iyi iletişim kurup, onun sevgiye olan ihtiyacını gidermelidir. Aksi takdirde çocukta intikam duyguları gelişir ve mutsuzlaşır.

Kur'ân-ı Kerim, annenin çocuğunu “*tam iki yıl emzirmesini*”<sup>385</sup> tavsiye eder. Nitekim en son tıbbi araştırmalarda çocuğun beden ve ruh sağlığı hususunda anne sütünün yerini başka hiçbir gıdanın ve anne kucağının yerini başka hiçbir ortamın tutamayacağını göstermiştir. Hayata gözlerini açan çocuk, etrafında güvenli ve rahat bir dünyanın mevcut olduğu hissini yaşadığı ölçüde ruhen gelişip olgunlaşır. Anne ile çocuk arasındaki hissi ilişkilerin canlılığı, fitrî bir duygu olan anne sevgisi ve şefkati, çocuğun ruhsal yönünün sağlıklı gelişmesinde temel etkidir. Bu nedenle İslâm dini, çocuğun belli bir yaşa kadar annenin bakım ve terbiyesinde kalmasını öngörür. Çocuğun anne şefkatine ve sevgisine en çok muhtaç olduğu çağ "temyiz

---

<sup>381</sup> Yavuzer, *a.g.e.*, 81.

<sup>382</sup> *a.g.e.*

<sup>383</sup> *a.g.e.*

<sup>384</sup> *a.g.e.*

<sup>385</sup> Bakara, 2/233; Lokmân, 31/14.

yaşı" denilen devredir. Herhangi bir sebeple anne ve baba arasında çocuğun terbiyesini üstlenmede anlaşmazlık çıkması halinde, hukukçular genellikle erkek çocuğun yedi-dokuz, kız çocuğunun ise dokuz-onbir yaşına kadar anne tarafından bakılmasının uygun olacağını hükme bağlamışlardır.<sup>386</sup> Ancak onların yiyeceği, giyeceği örfe uygun olarak babaya aittir.<sup>387</sup> Yüce Allah, insana anne-babasına iyi davranmasını emredip özellikle annesi onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımasına dikkat çekerek ona karşı hassas olmasına işaret eder.<sup>388</sup> Anne-babanın bu fedakârlıklarına karşılık çocukların da hem Allah'a hem de anne-babalarına şükretmelerini emreder.<sup>389</sup> Ancak eğer, hakkında bilgi sahibi olunmayan bir şeyi Allah'a ortak koşmak için çocuklarıyla uğraşırlarsa, onlara itaat etmemelerini fakat dünyada onlarla iyi geçinmelerini emreder.<sup>390</sup> Yine Yüce Allah anaya-babaya iyi davranılmasını kesin olarak emrettikten sonra eğer, onlardan biri ya da her ikisi çocuğun yanında ihtiyarlık çağına ulaşırlarsa onlara kesinlikle "öf" bile dememelerini, onları azarlamamalarını, onlara tatlı ve güzel söz söylemelerini, onlara merhamet ederek tevazu kanatlarını indirmelerini ve "*Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı*"<sup>391</sup> şeklinde dua etmelerini emreder. Böylece Allah'ın istediği doğrultuda aile yuvası kurulmuş olup; işlevlik kazanır. Buna göre artık ne çocuk kreşlere ne de anne-baba huzur evlerine terk edilerek perişan duruma getirilecektir.<sup>392</sup>

#### 1.4.5. ÇALIŞMA HAYATINDA KADININ ROLÜ

İslâm, kendi geçimini sağlamak ya da aile bütçesine katkıda bulunmak ve çocuklarını beslemek için erkekler gibi kendisini tamamen işlere vermesini anne üzerine farz kılmamıştır.<sup>393</sup> Böylece anneyi, kendisi ve çocuklarını geçindirmek için bazı işleri yapmak zorunda kalmaktan kurtarmıştır. Örneğin kocada, ailenin ihtiyacını karşılayacak çalışmayı yürütmekten alıkoyan bir hastalığın bulunması, kocasının ölüp de çocukların ya da içlerinden birinin kendi başına ailenin ihtiyaçlarını karşılayacak bir iş yapar hale gelmesine kadar çocuklarına yetecek mal bırakmaması ya da annenin çalışmasına zorunlu olarak ihtiyaç duyulması gibi durumlarda İslâm, kadına kız, kız kardeş, cariyeye ya da eş olarak kendini ya da

---

<sup>386</sup> Hökelekli, *a.g.m.*, 356.

<sup>387</sup> Bakara, 2/233.

<sup>388</sup> Lokmân, 31/14.

<sup>389</sup> Lokmân, 31/14; Ahkâf, 46/15.

<sup>390</sup> Lokmân, 31/14; Ankebût, 29/8.

<sup>391</sup> İsrâ, 17/23-24 .

<sup>392</sup> Kara, *Kur'ân'da Beden*, 117.

<sup>393</sup> Seyyid. *a.g.e.*, 195; Sibai, *a.g.e.*, 199

başkasını geçindirmek için çalışma görevi yüklemes.<sup>394</sup> Kadının her halinde onu geçindirme görevini baba, oğlan kardeş ve koca olarak yalnız erkeğe yükler.<sup>395</sup> Buna karşılık Resulullah (s.a.v.) erkeğe cennete gireceği müjdesini verir.

“Kim ki üç tane kız çocuğu olur da buna sabreder (Yani çocuklarının kız olduğundan şikayetçi olmaz) varlığından onları yedirir, içirir ve giydirirse kıyamet günü o kız çocukları onun için cehennem ateşine perde (engel) olurlar.”<sup>396</sup>

Erkeğin, kadının ihtiyaçlarını gereği gibi karşılaması Yüce Allah’ın erkeklerle ilgili bir yasasıdır. Çünkü erkeği bu sorumluluğu yerine getirebilecek bir güç ve yetenekle donatmıştır. Bu sorumlulukla erkek, sevginin, yardımın ve yakınlığın garantisi olması bakımından Yüce Allah’a yaklaşır.<sup>397</sup>

Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

“Allah yolunda harcadığın para, bir köle azad için verilen para, bir biçare fakire tasadduk ettiğin para ve ehl’ü iyaline sarf ettiğin paralar yok mu? İşte bunların ecir bakımından en büyüğü ailene sarf ettiğin paralardır.”<sup>398</sup>

İslâm, kadının geçimini sağlayacak kocası veya bir akrabası olmadığı zorunlu durumlarda kadın için belirlediği İslâmi prensiplerden ayrılmamak şartıyla kadının çalışmasına izin verir.<sup>399</sup> Şuayb Peygamber’in kızlarında hanımlar için örnek bir davranış vardır. İki kız kardeş koyunlarını sularken erkeklerle didişmemeye büyük bir özen göstermiş ve çobanlar koyunlarını sulayıp çekilinceye kadar, iki kız kardeş koyunlarını sulamamışlardır. Kur’ân-ı Kerim’de bu olay şöyle geçmektedir:

*“Medyen’in su kuyularına varınca orada (hayvanlarını) savuran kalabalık bir gurup insanla karşılaştı ve onlardan biraz ötede kendi hayvanlarını uzakta tutmaya çalışan iki kadın gördü. Onlara; “Arzunuz nedir?” diye sordu. “Bu çobanlar işlerini bitirip uzaklaşmadıkça biz (hayvanlarımızı) savuramıyoruz; çünkü biz kadınız ve babamız da pek yaşlı” diye cevap verdiler.”*<sup>400</sup>

Kızların “çünkü biz kadınız ve babamız pek yaşlı” sözünden niçin iş yapmak için çıktıklarının açıklaması vardır.

---

<sup>394</sup> Seyyid, *a.g.e.*, 195.

<sup>395</sup> Seyyid, *a.g.e.*, 195; Sıbai, *a.g.e.*, 199.

<sup>396</sup> İbn Mâce, Kitabu’l Edeb, h.no:3669.

<sup>397</sup> Seyyid, *a.g.e.*, 196.

<sup>398</sup> Muhyiddin Nevevi, Riyazü’s Salihin Tercemesi, , (Çev. Kıvamüddin Burslan ve bşk.) I, Ankara, 1993, 328.

<sup>399</sup> Seyyid, *a.g.e.*, 198; Sıbai, *a.g.e.*, 198.

<sup>400</sup> Kasas, 28/23.

Yukarıdaki âyetten açıkça anlaşıldığı gibi kızlar yeterince zorda kalmışlar, buna rağmen suyu alırken dini hassasiyeti olmayan bir kadının yaptığı gibi çobanların arasına karışmak ve onları sıkıştırmak için durumlarını bahane etmemişlerdir. Dini hassasiyeti olmayan kadın günlük hayatın birçok alanında erkeklerin arasına sıkışmaktadır.<sup>401</sup>

*“O iki kadından biri dedi ki: “Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle tuttuklarının en iyisi bu güçlü ve emin kişidir.”*<sup>402</sup> Bu sözler iffetli bir ruh yapısına, temiz bir kalbe, selin bir fitrata sahip olan kadının erkeklerle düşüp kalkmayacağına<sup>403</sup> işaret eder.

Kadın, kocasının evinde sorumluluğunu yerine getirirken kesinlikle işsiz güçsüz sayılmaz, o, aile ve topluma sunulması mümkün olan en değerli, en az ve en zor bulunan salih erkekler ve anneliğin yükleyeceği sorumluluğu yerine getirebilecek şekilde hazırlanan salih kadınlar sunuyor.

Kız, babasının ya da oğlan kardeşinin evinde işe yaramaz bir kimse olarak kabul edilemez, o, bir süre sonra kendisine yüklenecek annelik görevine hazırlanma durumundadır.<sup>404</sup>

Ev hanımının en büyük sıkıntısı, yaptığı üretimin gözükmeşiştir. Bu durum, ev hanımlığının ağır bir işçilik olduğunu gösterir. Çünkü evde zaman kavramı yoktur. Bu hizmet yirmi dört saat süren bir faaliyettir. Erkekler çoğu zaman bunu anlayamaz ve eşlerine “Ne yapıyorsun ki? Bütün gün evdesin!” derler. Hâlbuki işlerin önemi, yerine getirilmediği zaman anlaşılır. Bazı görüşler, ev hanımlığının bir meslek olarak kabul edilip sigortalanmasını öngörmektedir. Bunun amacı, evdeki kadının da “çalışıyor” kabul edilmesini sağlamaktır. Bu tarzdaki görüşler, ideal görüşlerdir. Çünkü ev hanımlığı da bir meslektir; aynen işyerinde olduğu gibi ev hanımı da sigortalanmalı, onun da sosyal ihtiyaçları karşılanmalıdır. Bu hususta yasal olarak düşünülmesi gereken pek çok şey vardır. Ev hanımlığı meslek olarak özendirilmelidir. Her kadın evde iyi çocuk yetiştirmenin, iyi bir sekreter ya da iyi bir iş kadını olmaktan daha basit olmadığını bilmelidir. İyi ev hanımlığı, asla küçümsenmemesi ve yıpratılmaması gereken bir kavramdır. Çünkü insanlığın geleceğini, iyi yetiştirilen çocuklar belirleyecektir. Bu unsuru zayıflatmak insanlığın geleceğine hiçbir kazanç sağlamaz.<sup>405</sup>

---

<sup>401</sup> Seyyid, *a.g.e.*, 198.

<sup>402</sup> Kasas, 28/26.

<sup>403</sup> Kutub, *Fizılâl-il Kur'an*, XI, 245.

<sup>404</sup> Seyyid, *a.g.e.*, 199.

<sup>405</sup> Tarhan, *a.g.e.*, 173-174.

Bir toplumda kadının aile içinde oynadığı kadınlık ve annelik rolüne gereken önem verilmiyorsa, evlilik hayatındaki bir uyumdan söz edilemez. Bir aileden, özellikle de bir kadından, çocuk yetiştirmeye önemsiz bir iş, bir uğraş gözüyle bakılıyorsa, çocuklarını ileride kendilerini bekleyen hayata verimli bir hazırlıkla donatabilmek için gereken sabrı, gayret ve titizliği, anlayış ve paylaşımı göstermesi kendisinden beklenemez. Çünkü yanlış oluşmuş toplum karakteri yüzünden kadınlık rolünden hoşnut olmayan bir kadının hayattan beklentisi, kendi kişisel üstünlüğünü kanıtlamakla ilgili uğraşları, kendisiyle çocukları arasında olumlu bir ilişki kurup bu ilişkiyi sürdürmekten onu alıkoymaktadır. Böylece çocuğun amacının gösterdiği doğrultunun izlenmesi, akla bile gelmediği gibi; çocuk kişisel amaçlar için uğraşmaya bir engel gibi görülmeye başlanır.<sup>406</sup>

Batıda kadına şunlar telkin edildi: Kadını yalnızca annelik ve yetişen nesle bakım görevini çerçevesine hapsedmek, onu küçümsemektir; Onun şerefini ayaklar altına almak ve bütün enerjisini kullanmamaktır. Kadın, duvarlar arasına hapsedilirse toplum ilerleyemez. Kadını yalnızca bu görevler çerçevesine hapsedme bencilliğine kapılan kişi erkeğin kendisidir. Çünkü o, kadının kendisine hizmet etmesini, toplumun işlerini de yalnız kendisinin üstlenmesini ister. O bakımdan şu andan itibaren kadının bu küçültücü duruma karşı devrimci bir tavırla hareket etmesi ve erkeğe haddini bildirmesi gerekir. Bütün bunların gerçekleşmesinin yolu, kadının çalışmasıdır. Çünkü kadın, ancak çalışmakla her alanda tümüyle erkek gibi olur. O zaman erkek bencilliğinden ve gururundan vazgeçer ve kadına saygı duymaya başlar.<sup>407</sup>

Batıda kadın, kocasına hizmet ediyor düşüncesiyle, kadınlık ve annelik rolünden uzaklaştırıldı. Kadın, aslî görevlerinden olan, evde çocukları yetiştirme yerine fabrikalarda ve çeşitli işyerlerinde çalıştırıldı. Böylece batıda annelik ve aile eğitimi ihmal edildiğinden ailevi çöküş hızlandı. Ancak batıda son yıllarda annelik ve aile kavramını güçlendirmeye yönelik düşünce hâkim olmaya başlamıştır.<sup>408</sup>

#### 1.4.6. ÇALIŞAN ANNE VE ÇOCUKLARIN İLİŞKİSİ

Anne, çocuğunun hayatı üzerinde aktif bir etkiye sahiptir. Çocuk, huy ve davranışlarda anneyi izler. Anne, çocuğa göre mutluluğun, rahat ve güven duygusunun kaynağı, beden ve ruhun gıdasıdır. Bu nedenle çocuğun, annesini

---

<sup>406</sup> Kara, *Kur'ân'da Beden*, 104.

<sup>407</sup> Muhammed Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları*, (Çev. M. Beşir Eryarsoy) İstanbul, 1989, 237-238.

<sup>408</sup> Tarhan, *a.g.e.*, 174.

kaybettiği ve annesi onu bir yakınına ya da bir bakıcıya bıraktığı zaman, annesini bulur bulmaz ona kuvvetle sarıldığını, annesi memesini uzattığı zaman da annesinin sütünü hırsıyla yuttuğunu, annesine olan ihtiyacını derhal gidermeye çalıştığı gözlenir. Annenin dışarıya çıkması ve birkaç saatliğine çocuktan uzaklaşması, çocuğun gönlünde sürekli korku ve kendisini doyurana karşı güvensizlik yaratır. Zaman zaman da çocuğun, lokmaları yutmaya yetişemediği ve lokmaları yutmakta güçlük çektiği gözlenir. Sütün hızlı akması nedeniyle bebek, nefessiz kalarak yüzü kızarır ve anında durumu fenalaşır. Çoğunlukla çalışırken katlandığı aşırı zahmetten sonra yıpranan, yorulan ve dinlenmeye ihtiyaç duyan annenin durumu da pek iç açıcı değildir. Bu pozisyonun çocuğun annesiyle olan ilişkisinde önemli bir etkisi vardır.<sup>409</sup>

Bakıcılar çalışan kadının en önemli yardımcısıdır. Fakat ideal olan, ilk üç yıl çocuğu, annenin büyütmesidir. Çünkü çocuğun kişilik gelişiminde ilk üç yıl, altın standarttır. Bu sürede beynin korku ve güven duygularını düzenleyen alanları gelişir. Bu dönem bir nevi çocuğun kişilik çatısının belirdiği, kolon ve kirişlerin atıldığı, şahsiyetin kaba çizgilerinin oluştuğu dönemdir. Bu aşamada çocukla birebir, kararlı ve tutarlı ilişki çok önemlidir.<sup>410</sup> Annenin yerini alan bakıcı ne kadar güzel huylu, eğitim alanında ve çocuğa gerekli olan güveni verme konusunda becerikli olsa da çocuğun hayatında annenin bıraktığı boşluğu dolduramaz. Bir bakıcının, annenin kalbinde çocuğa karşı hissettiği sevgi ve şefkat duygularını hissetmesi mümkün değildir.<sup>411</sup> Çünkü annelik karakteri fitrî ve hormonal faktörlerden beslenmektedir. Yapılan araştırmalar, bebeklik depresyonu geçiren çocuklarda anne yoksunluğu olduğunu göstermektedir. Bu çocukların beyinde mutlulukla ilgili kimyasallar salgılanmadığı için, beyin büyüme hormonu üretmez ve çocuğun büyümesi yavaşlar.<sup>412</sup> Hatta anneden yoksunluk, bunalım ya da ölüm gibi kötü sonuçlar doğurabilir. Çünkü annesini kaybeden çocuk, annesi yerine geçen kişiyle yeterli iletişim kuramaz.<sup>413</sup>

Çocuk yetiştirme yurtlarında büyüyen çocukların beslenip bakılmalarına karşın, ana sevgisi ve şefkatinden yoksun kalıplarından ve bakıcıların çocuklarla fazla ilgilenilecek zamanları olmadığı için bu tür yurtlarda büyüyen çocuklarda az ya da çok bir ruhsal bozukluk görülmektedir.<sup>414</sup> Bu durum annelerinden uzun süre ayrı kalan çocuklar için de geçerlidir. Gün boyu çalışan anne yorgunluk ve gerginlik

---

<sup>409</sup> Seyyid, *a.g.e.*, 220.

<sup>410</sup> Tarhan, *a.g.e.*, 314.

<sup>411</sup> Seyyid, *a.g.e.*, 220.

<sup>412</sup> Tarhan, *a.g.e.*, 315.

<sup>413</sup> Yavuzer, *a.g.e.*, 81.

<sup>414</sup> Dodson, *a.g.e.*, 35.

içinde eve döndüğü için çocuğun temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve çocuğun normal gelişimi aksamaktadır.

Kadın evdeki fonksiyonunu yeteri derecede geliştiremediği zaman suçluluk ve pişmanlık duyar. Bu duygular kadının kendisini özgür hissetmesini engeller. Hâlbuki önemli, olan kadının kendini evinde özgür hissetmesi ve aile bağlarının kuvvetlenmesidir.<sup>415</sup>

Genetik ve moleküler biyolojideki gelişmeler, kadın beynindeki genetik eğiliminde duygusal boyutunun, erkeklerde ise analitik boyutun ön planda bulunduğunu ortaya çıkardı. Kadının korkuya daha az dirençli olduğu ve hatta iyi annelik yapabilmesi için bu şekilde yaratıldığı ileri sürüldü. Çünkü o, çocuklarını koruyabilmesi için, yumuşak ve korkuya daha duyarlı olmak zorundadır, beynindeki modüler eğilim bunu önerir. Bu nedenle kadının genlerine uygun davranması kendi yararınadır. Kadın, duygusal açıdan kendisini rahat hissedeceği alanlara girmelidir. O, eğer duygularını incitecek iş alanlarına girerse, duygusal olarak zedelenir. Hislerinin örselendiği işler psikolojik sağlığını bozar. “*Anneler çocuklarını emzirirler,*<sup>416</sup> âyeti de kadın için en uygun olanın, çocuğuna şefkat göstermesi ve onu emzirmesidir.

---

<sup>415</sup> Tarhan, *a.g.e.*, 176-177.

<sup>416</sup> Bakara, 2/233.

## 2.BÖLÜM

---

### KUR'ÂN KISSALARI VE ÜMMÜ MUSA ÖRNEĞİ

#### 2.1. KISSALARIN MAHİYETİ

Kur'ân'ın önceki insanlarla ilgili anlattığı kıssalar sembolik kimi kurgular değil, gerçek ve yaşanmış hayat hikâyeleridir. Çünkü bunları bize anlatan her şeye muttali olan Yüce Allah'tır. Bu olaylar O'nun iradesi ve ilmi çerçevesinde meydana gelmiş gerçeklerdir.<sup>417</sup> Nitekim Yüce Allah anlattığı kıssaların gerçek olduğunu şöyle vurgulamaktadır:

*“Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz: Şüphesiz onlar Rablerine inanmış birkaç genç yiğitti. Bizde onların hidâyetlerini arttırmıştık.”*<sup>418</sup>

Âyette geçen gerçek/hak kelimesi, bir şeye gerçekte olduğu şekilde uygun biçimde inanmak anlamına gelip<sup>419</sup>, Kur'ân'da anlatılan kıssaların gerçek olduğunu vurgulamaktadır.

Kur'ân kıssaları önemsiz ayrıntılardan, zaman ve mekân kayıtlarından uzak olarak, sırf iş ve olay açısından, insanlara hükmeden kanunlara ışık tutan ve muhataplarını, mükemmel insan tasavvuruna yükselten bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle kıssa, din mertebesine yükselmiştir. Kur'ân kıssası, doğruluğunda, amacında ve metodunda dinden sayılır.<sup>420</sup>

Kur'ân'daki kıssalar, konu, sunuluş tarzı, hadiselerin sevki itibariyle başlı başına bir sanatsal dal değil, Kur'ân'ın gerçek amacına ulaşma vasıtalarından bir tanesidir. Kıssa, her şeyden önce bir dini mesaj kitabı olan Kur'ân'ın gerçek amacına ulaşma araçlarından bir tanesidir. Kıssa bir dini mesaj kitabı olan Kur'ân'ın bu mesajı tebliğ etme ve insanların zihinlerine/kalpplerine yerleştirme araçlarından birini

---

<sup>417</sup> Abdülbaki Güneş, *Kur'ân Kıssaları ve Medeniyetlerin İnşası*, İstanbul, 2005, 31.

<sup>418</sup> Kehf, 18/13.

<sup>419</sup> İsfahâni, *a.g.e.*, I, 327.

<sup>420</sup> Suat Yıldırım, “Kur'ân-ı Kerim'de Kıssalar”, *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 5.sayı, Ankara, 1979, 49.

oluşturmaktadır. Kıssalar bu hususta Kur'ân'da kıyamet hallerinin sunulduğu sahneleri, nimet azap tabloları, Allah'ın kudreti ve ölümden sonra diriliş ile ilgili olarak getirilen deliller, açıklanan şer'î mevzular, verilen örnekler Kur'ân'daki diğer konular gibidir.<sup>421</sup> Dolayısıyla Kur'ân'daki kıssalar hem üslup hem konu hem de anlatım yönünden dini amaca hizmet eder.

Kur'ân kıssaları, her ne kadar geçmiş konuları ele alıyorsa da onlarla kastedilen hedef, geçmiş hakkında sadece bilgi edinmek değil bu olaylardan ibret ve öğüt almaktır. Bu nedenle onlar iyilik ve kötülüğün çatışmasını konu edinirler. Bu çatışmada iyilerin duygu ve düşüncelerinin yanı sıra kötülerin de duygu ve düşüncelerini yansıtır.<sup>422</sup>

Kur'ân kıssalarının büyük bölümü, Peygamber kıssalarıdır. Peygamberlerin ilk görevleri ise tebliğdir. O halde Kur'ân kıssalarının temel konusu tebliğ ve tebliğin metotlarıdır. İbret alınacak hususların başında bu mesele gelmektedir.<sup>423</sup>

Toplumu oluşturan fertler, değişik toplumsal konumlara sahiptirler. Karakter olarak da birbirlerinden farklılık arz ederler. Her fert Kur'ân kıssalarında kendi konumuna ve karakterine uygun bir iyilik örneğini müşahade edebilme imkânına sahiptir. Bir Peygamberin şahsında kendi konum ve karakterine uygun bir örnek bulabilir onu kendine rehber eder.<sup>424</sup>

Kur'ân kıssaları, Peygamberle karşıtları arasındaki mücadeleden bahsederken genel geçer toplumsal kurallara da değinir. Bir topluluğa gönderilen Peygamberin, o topluluktan biri olduğu, onların dilini konuştuğu, her toplumun ecelinin bulunduğu gibi özelliklerinden bahseder.<sup>425</sup>

Kıssaların kahramanları belirli şahsiyetler olmaktan çıkarılıp birer insan tipi haline getirilmiştir.

### 2.1.1. KISSANIN TANIMI

“Kassa” ve “el-kasas”, bir kimsenin izini sürüp ardınca gitmek manasına gelir<sup>426</sup> *فارتدا على آثارهما قصصا* “*Tekrar izlerini takip ederek gerisin geri döndüler.*”<sup>427</sup>

<sup>421</sup> Seyyid Kutub, *Kur'ân'da Edebi Tasvir*, (Çev. Kamil M. Çetiner) İstanbul, 1997, 203.

<sup>422</sup> M. Sait Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, İstanbul, 1993, 80.

<sup>423</sup> Şimşek, *a.g.e.*, 82.

<sup>424</sup> Şimşek, *a.g.e.*, 83.

<sup>425</sup> *a.g.e.*

<sup>426</sup> İbn Manzûr, *a.g.e.*, VII, 73; Rağîb İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l Kur'an*, (Thk.Safvan Adnan Dâvud) II, Dimeşk, 1992, 671.

<sup>427</sup> Kehf, 18/64.

Ve وقالت لاخته قصيه : “Musa’nın kız kardeşine, ‘onu takip et’ dedi.”<sup>428</sup> âyetlerinde “kıssa” izlemek, takip etmek anlamlarında kullanılmıştır. Bu kelimenin diğer bir manası da birisine bir haber veya sözü beyan edip bildirmektir.<sup>429</sup> Kur’ân-ı Kerim’de geçen احسن القصص “Biz sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz”<sup>430</sup> ve كذلك نقص عليك من انباء ما قد سبق “(Ey Muhammed) sana geçmişin haberlerinden bir kısmını böylece anlatıyoruz”<sup>431</sup> âyetleri bu anlamdadır.

Buna göre Kur’ân’da kıssa denilince, geçmiş eserleri, izleri açığa çıkarmak, bu suretle insanların unutmış bulundukları veya gafil oldukları olayları dikkatleri üzerlerinde yoğunlaştırmak, olayları doğru bir biçimde bildirerek, ders almaları için insanları o zamanda yaşatmaktır.<sup>432</sup> Kıssa ile ilgili bir diğer tanımlama ise şöyledir:

Yalan ihtimali ve hayalin karışması mümkün olmayacak bir tarzda tarihin derinliklerinde kaybolmuş, unutulmuş veya bazı izleri insanlığın hafızalarında varlığını koruyabilmiş ibret yüklü olayların adeta olaylara yeniden bir canlılık vererek muhataplara anlatılması ve bu olaylarla ilgili bilgilerin verilmesidir.<sup>433</sup>

Kıssalar bu yönüyle hikâyeden büyük ölçüde farklılık arz etmektedir. Zira hikâye, gerçekte meydana gelmemiş durumlar için kullanılabileceği halde, kıssa, geçmişte gerçekleşmiş olayları dile getirmektedir.<sup>434</sup>

Kıssa, izi takip etmeye değer hal, hareket, şan ve şöhret anlamındadır. Bu nedenle şehnameler gibi kaleme alınan, dillerde dolaşan destan ve hikâyelere de kıssa adı verilir ki, buna Farsçada destan veya efsane denilir. Dilimizde destan deyimi şöhreti yaygın olmak bakımından, efsane inanılmayacak gibi acayıplığı bakımından, kıssa da ibretli özelliği bakımından kullanılır. Demek ki, bir haber veya hikâyenin kıssa adını alabilmesi hem izlenmeye hem de yazılmaya değer bir özelliği taşımasına bağlıdır. Bu nedenle, edebiyatta kıssanın özel bir yeri ve önemi vardır. Bir hikâyenin dillerde dolaşacak bir destan veya efsane adını alabilmesi, daimi bir güzelliğe işaret eden bir olağanüstülükle ilgilidir. Güzellik ise çok yaygın bir şey olmadığından, kıssa denilebilecek hikâyeler pek az bulunur.<sup>435</sup>

<sup>428</sup> Kasas, 28/11.

<sup>429</sup> İbn Manzur, *a.g.e.*, VII, 73.

<sup>430</sup> Yûsuf, 12/3.

<sup>431</sup> Tâhâ, 20/99.

<sup>432</sup> Yıldırım, *a.g.m.*, 38.

<sup>433</sup> Güneş, *a.g.e.*, 12; İdris Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, İzmir, 1994, 46.

<sup>434</sup> Yıldırım, *a.g.m.*, 38, Güneş, *a.g.e.*, 12.

<sup>435</sup> Yazır, *a.g.e.*, V, 32.

Yazır'a göre kıssaların gerçeği de, hayalisi de vardır. Şüphesiz en güzel kıssalar, hakiki olanlardır. Zira gerçek güzellik, daima hayallerin ötesindedir. Ve ideal güzellik, ancak gerçek güzelliğe bir sembol olması bakımından önem taşır.<sup>436</sup>

Kur'ân'ın anlattığı kıssalar, bazı müsteşriklerin iddia ettiği gibi, tarihi hakikatlerle ilgisi olmayan, sırf öğüt vermek amacıyla söylenmiş hikâyeler değildir. Kur'ân'ın anlattığı kıssalar, tarihi hakikatler, geçmişlerin haberleridir.<sup>437</sup>

### 2.1.2. KUR'ÂN KISSALARININ ÖZELLİKLERİ

Kur'ân kıssalarının hemen hepsinde tevhide, ilme, güzel ahlaka, hidâyete götürecek akli delillere ait unsurlar, insanın uyanık olmasını sağlayacak hususiyetler ve hikmetli diyaloglar yer alır.

Kur'ân kıssaları dini gayeyi gerçekleştirmek için bahsedildiklerinden kıssalarda aranması gereken “şahsiyet, olay, konuşma, zaman ve mekân” gibi temel unsurların görülmesi ve bunların diziliş şekilleri, kıssaların zikredildikleri siyak ve sibakta verilmek istenen dini gayeye göre belirlenmiştir. Hangi unsur siyak ve sibakta verilen gayeyi muhataba anlatacaksa daha açık ve seçik bir tarzda zikredilir, diğerleri gizli tutulur.<sup>438</sup>

Kur'ân kıssalarının, bilinen kıssa ve hikâye usullerinden hiçbirine benzemeyen, kendine has bir usulü vardır. Kur'ân kıssaları, aslında insanlara hükmeden ilahi kanunların icraatından olan hareketler, görüntüler ve sesler halindeki tarih manzaralarıdır. Bilinen hikâye ve romanlarda eserin kahramanı, zaman ve mekân unsurları büyük önemi haizdir. Oysa Kur'ân kıssalarının gerçek kahramanı; anlatılan olayların çerçevesinde döndüğü insanın bizzat kendisi değildir. Gerçek kahraman; insanın inancına, ahlak ve davranışlarına sıkı bir şekilde bağlı olan tarihi kanundur. Neticeleri müzmin veya kâfir insanın sözlerinde veya işlerinde ortaya çıkan bu kanundur gerçek kahraman. Kıssa kahramanı, mesela Hz. İbrahim ve onun muhatapları değil, tevhit ile şirktir; Hz Yusuf ile ev sahibesi değil, Yusuf'taki iffet ve emanet ile kadındaki şehvet ve hıyanettir.<sup>439</sup> Yine Hz. Musa'nın annesine “Ümmü Musa” denilmesinin hikmeti, özellikle kadının kendisi değil, anneliğin niteliklerinin, rolünün ve görevlerinin çok önemli olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla “Ümmü Musa” da isimsiz olan gerçek kahramanlığı sembolize etmektedir.

<sup>436</sup> Yazır, *a.g.e.*, V, 32.

<sup>437</sup> Halit Ünal, “Kıssa”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, IV, İstanbul, 2000, 336.

<sup>438</sup> Şengül, *a.g.e.*, 204; Mehmet Nuri Güler, “Kıssa ve Hukuk”, Kur'ân Kıssalarının Anlam ve Değeri, 4. Kur'ân Haftası Kur'ân Sempozyumu, Ankara, 1998, 117.

<sup>439</sup> Yıldırım, *a.g.m.*, 48.

Gerçi Kur'ân'da hayat unutamayacağımız bazı şahsiyetlerde hareket eder; fakat Kur'ân üslubu kahramanlarının değerini, olayın mihveri yapmaya layık bulmamıştır. Kıssa kahramanları kendi duygu ve düşüncelerini dile getirmezler. Kur'ân olaya ve işe dikkati çektiğinden bir yandan zaman, öbür yandan mekân unsurlarına alınmaya değer bir yer vermez. Zira olayların ibret gayesine hizmet etmeyen ayrıntılarına girmek, zaman ve mekân unsurlarına fazlaca yer vermek kıssaların delaletlerine gölge düşürebilir. Bir defa daha hatırlamakta fayda vardır ki Kur'ân kıssaları önemsiz ayrıntılardan zaman ve mekân kayıtlarına uzak olarak sırf iş ve olay açısından insanlığa hükmeden konulara ışık tutan ve muhataplarını mükemmel insan tasavvuruna yükselten bir niteliğe sahiptir.<sup>440</sup>

Muhammed İkbâl bu konuda şunları söyler: Kur'ân-ı Kerim'de bir olay veya kıssa anlatıldığı zaman amacı, tarihi bir olayı dile getirmek değildir. Bununla genellikle bir evrensel ahlak dersi vermek ya da cihanşümûl bir felsefe gerçeği açıklamak amacı güdülüyor. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerim ne kişi adlarını, ne de yer isimlerini titizlikle belirtir. Çünkü belli şahıs ve yer isimlerini taşıyan kıssalar, serüvenler, olaylar, tarihi hüviyete bürünmüş oluyor. Dolayısıyla anlamları da sınırlandırılmış oluyor.<sup>441</sup>

Kur'ân kıssalarında birçok özellik mevcut olup bu özelliklerin önemlilerinden bir kaçı şunlardır:

#### 2.1.2.1.Kıssalarda Tekrar

Kur'âni kıssalarda önemli olan özelliklerden biri, kıssa manalarının çeşitli sûrelerde tekrar edilmesidir. Bu tekrar kıssanın tamamını değil, bazı bölümlerini içine almaktadır. Çünkü Kur'âni kıssaların amacı edebî ve fennî manalardır. Bu edebî ve fennî manalar bir tek olayı çeşitli şekillerde tasvir etmekte ve bu olayı farklı yerlerde farklı üsluplarla anlatmaktadır.<sup>442</sup>

Kıssalardan amaç tarihi bilgi vermek değil, bilakis ibret, nasihat, Allah'a isyandan sakındırmak ve O'nun rızasını müjdelemektir. Bunlar ise her yerde aynı seviyede bulunmazlar. Kur'ân'ın aynı hadiseyi farklı yerlerde farklı üsluplarla

---

<sup>440</sup> Yıldırım, *a.g.m.*, 48-49.

<sup>441</sup> Muhammed İkbâl, *İslamda Dini Düşüncelerin Yeniden Doğuşu*, (Çev. Ahmet Asrar) İstanbul, trs., 115.

<sup>442</sup> Arif Abdulfettah Tabbara, *Maa'l-Enbiya fi'l Kur'ân'il Kerim*, Beyrut, 1085, 26; Seyyid Kutub, *Kur'ân'da Edebi Tasvir*, 224; Şimşek, *Kur'ân Kıssaları*, 11.

anlatmasının sebebi budur. Maksatların değişik olması edebi/sanatsal özelliklerin değişik olmasına engel teşkil etmemektedir.<sup>443</sup>

Tekrarın insan psikolojisi üzerindeki etkisi büyüktür. Zira günümüz ticaret şirketleri bu etkinin bilinciyle, bir malın reklâmını radyo, televizyon ve gazetelerde belli aralıklarla tekrar tekrar yayınlatıyorlar. Böylece insanlar aynı reklâmı görerek veya duyarak içselleştiriyor ve reklâm hayatının bir parçası haline geliyor.<sup>444</sup>

Seyyid Kutub, tekrar konusunda şu açıklamayı yapmaktadır: “Genellikle kıssanın tamamı değil, bazı bölümleri tekrar edilir. Bu tekrarlar çoğu kez kıssanın içerdiği ibrete yapılan hızlı, kısa bir işaretten oluşur. Kıssanın tüm çatısı pek nadir olarak ve anlatılan konuyla özel ilişkisinden dolayı tekrarlanır. Kıssanın tekerrür eden bazı parçalarının anlatımında, sabit bir kanun olabilecek bir husus var ki, kıssanın nüzul sırasına göre okunduğu zaman tamamen ortaya çıkar. Kıssaların ekserisi kesik bir işaretle başlar. Sonra bu işaretler azar azar uzanır, sonra büyük halkalar gelir. Bunların mecmuu, kıssanın cismini teşkil eder. Büyük halkalar verilirken, münasebet düştükçe kesik işaretler devam eder. Kıssa halkalarını tamamlayınca sanki bütün anlatılanlar bu işaretlerden ibaret kalır.”<sup>445</sup>

Kur’ân’da mutlak tekrar bulunmamaktadır. Tekrar gibi görünen unsurların her biri değişik gayeler için ve değişiklik şekillerde kullanıldığını dikkatli bir şekilde okuyan herkesin anlaması mümkündür.

Kur’ân aynı kıssayı her seferinde değişik ayrıntılar ekleyerek yeniden ele alır. Söz konusu kıssa veya ondaki ilave edilen taraf çeşitli ibretler içermektedir. Bundan dolayı dini gaye, onun tekrar ele alınmasını gerektirir. Dolayısıyla duruma göre kıssanın başı, ortası ya da sonu arz edilir. Bazı yerlerde tamamıyla sunulur, bazı yerlerde de bir kısmıyla yetinilir. Bazı durumlarda bu ikisi arasında bir yol tutulduğu da olur.<sup>446</sup> O halde kıssaların uzunluk veya kısalığı, kıssanın bölümlerinin içerdiği ibret, nasihat ve öneme göre takdir edilmiş olup kıssanın sadece mesajın muhataba ulaşmasına yardımcı olan bölümlerine yer verilir.

#### 2.1.2.2. Dini Gayeyi İfade Edecek Kadarının Anlatılması

Kur’ân kıssaları dini gayeye yönelik olduklarından kıssanın sadece hedefi gerçekleştirecek kadarını anlatır. Bu nedenle bazen kıssanın başından, ortasından

---

<sup>443</sup> Tabbara, *a.g.e.*, 26-27.

<sup>444</sup> Şimşek, *Kur’ân Kıssaları*, 112.

<sup>445</sup> Kutub, *Kur’ânda Edebi Tasvir*, 224.

<sup>446</sup> Kutub, *Kur’ân’da Edebi Tasvir*, 234.

veya sonundan anlatılır, bazen de tamamı verilir. Kur'ân'da tarihi bilgi vermek amaçlanmadığından olaylar kronolojik bir sıraya tabi tutulmadan anlatılmaktadır. Şayet Kur'ân'da tarihi anlatım olsaydı, dini gaye gölgede kalırdı.<sup>447</sup>

Kur'ân-ı Kerim bazı Peygamberlerden bahsederken, onlarla ilgili bazı haberleri gizli tutar, ancak İslam davasının durumuna, Hz. Peygamber'in kavmi içindeki pozisyonuna uygun olanları seçer. Bundan dolayı Kur'ân geçmişe ait haberleri Tevrat ve tarih kitaplarının ele aldığı tarzda ayrıntılara girmez, sadece kıssanın ibret alınacak bölümünü sunar.<sup>448</sup>

### **2.1.2.3. Kıssanın Arasına Birtakım Dini İrşad Ve Tevcihlerin Serpiştirilmesi**

Kıssanın başında, ortasında veya sonunda birtakım dini irşad ve tevcihlerin yerleştirildiğini görmek mümkündür. Kur'ân muhatabının bütün düşüncesiyle kıssadaki hadiselerin içine dalıp gitmesine müsaade etmez. Arada bir kıssadan maksadın ne olduğuna dikkati çeker, kişinin bizzat kendisinin de ilgili olduğunu, Allah'ın gözetimi altında olduğunu hatırlatır.<sup>449</sup> Kıssanın bu özelliği ile ilgili bir misal verecek olursak; Taha suresinin 44. âyetinden 52. âyetine kadar Hz. Musa ile Firavun arasındaki diyalog, 53-55. âyetlerde genel olarak insana yönelen Kur'ân'i bir hitaba yer vermek üzere geçici olarak burada kesilmektedir. Kıssa, Kur'ân'ın hitap şekillerinden biri olup insanların unuttukları olayları hafızalarında canlı tutup ibret almalarını sağlama metotlarından biridir. Zira tevhide, ibadete yönlendiren, Allah'a şirk koştuktan sakındıran vb. âyetlerle verilmek istenen mesaj ne ise, kıssalarla verilmek istenen mesaj da aynıdır. Kur'ân kıssaları incelendiği zaman görülür ki, “en güzel nasihat ve en güzel yol göstericilik onlardır. Onlar, ibret alabilene ve söz dinleyene basiret ve ibreti, düşünebilene ve nasihat kabul edebilene öğüdü, İslamı yaşamak için örnek arayana en iyi teselliye veren; hâsılı bütün Kur'ân'î gayeleri içinde taşıyan yaşanmış gerçek hayat tablolarıdır.”<sup>450</sup>

### **2.1.3. KISSALARDAKİ GAYELER**

Kur'ân-ı Kerim'de kıssaların nakledilmesindeki gaye, “Kur'ân'ın indiriliş maksatlarını gerçekleştirmektir.”<sup>451</sup>

<sup>447</sup> Reşid Rıza, *Tefsiru'l-Menar*, III, 327.

<sup>448</sup> Kara, *Kur'ân'a Göre Hz. Musa*, 40.

<sup>449</sup> Yıldırım, *a.g.m.*, 59.

<sup>450</sup> Kara, *Kur'ân'a Göre Hz. Musa*, 41.

<sup>451</sup> Yıldırım, *a.g.m.*, 40.

Kıssanın karakteri, Cenab-ı Hakk'ın vahdaniyetini ispata, şirkten sakınmaya, ibadete, meselelerin öğrenilmesine ve yapılmasına çağıran diğer âyetlerin karakteri gibidir. Dolayısıyla kıssalar neredeyse bütün Kur'ân'î gayeleri ihtiva etmektedir.<sup>452</sup>

Kur'ân kıssalarında işaret edilen muhteva ile tarih boyunca insanlığın vahiy kaynaklı ilahi davetler karşısında gösterdiği müspet veya menfi olaylardan ibarettir ki ibret alınması sağlansın.<sup>453</sup>

Kur'ân kıssalarıyla güdülen gayelerin bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

1- Kur'ân'daki kıssaların gayelerinden biri, vahiy ve risaletin ispat edilmesidir.

Çünkü Hz. Muhammed ümmî idi, yani okuma ve yazma bilmiyordu. İçinde bulunduğu ortamda, geçmiş milletlerin durumunu araştırıp doğru bir biçimde bildirmesi de mümkün değildi.<sup>454</sup>

Kur'ân, Hz. Muhammed'in okuma yazma bilmediği gerçeğini şöyle ifade etmektedir:

*“Sen şu Kur'ân'dan önce hiçbir kitap okumuyor onu sağ elinle yazmıyordun. Okuyup yazsaydın o takdirde batıl peşinde koşanlar, şüpheye düşerlerdi.”*<sup>455</sup> Hz. Peygamber'in okuma yazma bilmediği gerçeğinin delili şudur: “Bizzat Kur'ân bazı kıssaların başında ve özellikle sonunda anlatılanların Peygamber ve kavmi tarafından bilinmediğini defalarca tasrih etmektedir. Bu tasrihlere, muarızlar tarafından herhangi bir itiraz da gelmemiştir. Durum böyle olmamış olsaydı, yani onlar bu kıssaları bilse idiler muarızların eline aleyhteki en büyük delil ve dava baştan kaybedilmiş olurdu.”<sup>456</sup> Muarızlar tarafından hiçbir itirazın gelmemesi bunların vahiy mahsulü olduğuna delildir.

2- Bütün Peygamberlerin islamı tebliğ ettiklerini göstermek ve davet metotlarının bir ve kavimlerinin başına gelen olayların birbirine benzediğini açıklamaktır.

Kur'ân kıssalarının hedeflerinden biri de Hz. Nuh (a.s.)'dan Hz. Peygamber (s.a.v.)'e kadar gelen semavi dinlerin Allah Teala tarafından gönderildiğinin, tek bir ümmet olan tüm insanların Rabbi'nin kendisinden başka ilah olmayan Allah

<sup>452</sup> Kara, *Kur'ân'a göre Hz. Musa.*, 26.

<sup>453</sup> Kara, *Kur'ân'a göre Hz. Musa.*, 26; Şengül, *a.g.e.*, 278.

<sup>454</sup> Kasas,28/44-46; Ayrıca bkz. Â-lî İmrân, 3/44; Hüd,11/49.

<sup>455</sup> Ankebût, 29/48; Yûsuf, 12/3.

<sup>456</sup> Yıldırım, *a.g.e.*, 41.

olduğunun açıklanmasıdır. Bu gerçeği pekiştirmek için Kur’ân, Peygamberlerin kıssalarını birçok defa peş peşe ve aynı yöntemle sunmaktadır. Bu durum, tebliğin, davetin ve İslam düşüncesinin esas amacı olduğundan kıssalar, Kur’ân’da az bir değişikliklerle bu üslup dâhilinde tekrarlanmaktadır.<sup>457</sup> Bununla bütün Peygamberlerin davet ettikleri tevhid dininin bir olduğunu ve davet metotlarının aynı olduğunu açıklamaktır.<sup>458</sup>

### 3- İbrete Vesile Olmak:

Kıssaların hedeflerinden biri de insanların bu kıssalar üzerinde düşünüp olaylardan ibret almalarını sağlamaktır. İnsanın var olması ve hayatının anlam kazanması düşünmekle mümkündür. Dolayısıyla Cenab-ı Hak kıssalardan ibret almamızı emretmektedir. Yüce Allah bu hususu şöyle ifade etmektedir:

*“Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, düşünecek kalpleri, işitecek kulakları olsun? (Dolaştılar ama ibret almadılar) Çünkü gerçekte gözler değil, göğüslerdeki kalpler (kalp gözleri) kör olur.”*<sup>459</sup>

*“Şüphesiz onların hayat hikâyesinde akıl sahipleri için ibret vardır.”*<sup>460</sup>

Kıssa geçmiş milletlerin başına gelen çeşitli felaketleri bildirerek, onlar gibi davranan, inkâr eden veya büyüklenenlerin de benzeri akibetlere uğrayacakları dersini verir. “Alınacak ibret, terbiyevi cihette bulunabilir. İnsan, kıssalarda durumu bildirilen iyi kişilerin huylarıyla ahlaklanmak, kötülerin huyundan ise sakınmak lüzumunu hisseder. Çünkü tarihte gerçekleşmiş olayların, her iki gurubun da sonlarını, açıkça ortaya serdiğini anlar. Doğruluk, adalet, sabır, şefkat ve merhamet, müsamaha, hilim, şükür, sadakat vb. iyi huylar ile yalancılık, hıyanet, zulüm, nankörlük, büyüklenmek vb. kötü huyların sonuçlarını tarihi toplumlarda ve kişilerde seyretmek, insanları eğitmek bakımından büyük bir önemi vardır.”<sup>461</sup>

Nitekim Kur’ân’daki kıssa ve haberler yalnızca olayı anlatmak için gelmemiştir. Bilakis bu kıssalar ibret almak, örnek göstermek, hatırlatmak, susturmak, teselli etmek, gönül doygunluğunu vermek için gelmiştir.<sup>462</sup>

### 4- Hz. Peygamber Ve Mü’minlerin Gönüllerini Pekiştirmek:

Kur’ân kıssalarının gayelerinden biri de Resulullah’ın ve mü’minlerin gönüllerini pekiştirmek, tebliğ vazifesinde karşılaştıkları her türlü sıkıntı ve

<sup>457</sup> Kutub, *Kur’ân’da Edebi Tasvir*, 207; Yıldırım, *a.g.m.*, 42.

<sup>458</sup> Nahl, 16/36, Ayrıca, bkz. Mâide, 5/72, A’râf, 7/59-85, Hûd, 11/25-82.

<sup>459</sup> Hac, 22/46.

<sup>460</sup> Yûsuf, 12/111.

<sup>461</sup> Yıldırım, *a.g.m.*, 43. Ayrıca bkz. Şimşek, *Kur’ân Kıssaları*, 109.

<sup>462</sup> İzzet Derveze, *Kur’ân Cevap Veriyor*, (Çev. Abdullah Baykal) İstanbul, 1988, 208.

meşakkatler karşısında sabretmelerini kolaylaştırmak, Allah'ın yardımının ve zaferinin sonunda kendilerine ulaşacağını bildirmektir. Kur'ân'da bu husus şöyle beyan edilmektedir:

*“(Ey Muhammed!) Peygamberlerin haberlerinden, kendileriyle senin kalbini pekiştirdiğimiz her bir haberi sana aktarıyoruz. Bunlarda, sana hak, mü'minlere de bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir.”*<sup>463</sup>

Âyetten de anlaşıldığı gibi, kıssalar yalnızca Hz. Peygamberin kalbini teskin etmek için değil, her dönemde mü'minlerin karşılaştıkları sıkıntılara da güç ve ümit vesilesi olmuştur.

#### 5- Nimeti Bildirip Hatırlatmak:

Kur'ân kıssalarının gayelerinden biri de, Yüce Allah'ın Peygamberlerine İbrahim, İsa, Zekeriyya, Süleyman vs. ve seçkin kullarına lûtfettiği nimetlerin hatırlatılmasıdır. Böylece Allah'ın, kendisine olan bağlılığı ve itaati mükâfatsız bırakmayacağı bildirilmiş ve insanlar da onlara özendirilmiş oluyor.<sup>464</sup>

#### 6- İnsanoğlunu Şeytandan Sakındırmak:

Kıssaların gayelerinden biri de, kıyamete kadar her an kendisini doğru yoldan çıkarma eylemi içinde olacak şeytana karşı insanları uyarmak, onun tuzağına düşmemeleri için, insana gerekli uyarıları yapmaktır.<sup>465</sup>

Hız. Âdem'le başlayan, şeytanla insan arasındaki düşmanlık, kıssalar diliyle en güzel ve ibretli bir şekilde Kur'ân muhataplarının dikkatine sunulmaktadır. Yaratılışın ilk günlerinde ortaya çıkan bu düşmanlık Kur'ân'ın çeşitli yerlerinde tekrar tekrar anlatılmıştır.<sup>466</sup>

#### 7- Yüce Allah'ın Kudretini Göstermek:

Hız. Âdem'in yaratılması, Hız. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelmesi ve vefatı üzerinde yüz yıl geçtikten sonra dirilen kişinin kıssaları, Bakara kıssası, Yüce Allah'ın kudretinin sonsuzluğunu göstermeye örnek teşkil etmektedir.<sup>467</sup>

Özetle kıssalardaki amaç, Kur'ân kıssalarıyla verilmek istenen mesajları mükemmel bir şekilde insanlara sunarak Kur'ân'ın indiriliş amaçlarını gerçekleştirmektir.

---

<sup>463</sup> Hûd, 11/120.

<sup>464</sup> Kutub, *Kur'ânda Edebi.*, 221; Yıldırım, *a.g.m.*, 46.

<sup>465</sup> Güneş, *a.g.e.*, 48; Şengül, *a.g.e.*, 309.

<sup>466</sup> Yıldırım, *a.g.m.*, 46; Şengül, *a.g.m.*, 309.

<sup>467</sup> Güneş, *a.g.e.*, 48; Kara, *Kur'ân'a Göre Hz. Musa.*, 37.

## 2.2. ÜMMÜ MUSA ÖRNEĞİ

Musa'nın annesinin kıssası sadece Tâhâ ve Kasas Sûrelerinde ele alınmıştır. Yüce Allah'ın *"İman eden her kavim için Musa ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını sana gerçek olarak anlatacağız,"*<sup>468</sup> âyetinden hareketle kıssaya bakış açısındaki metodumuz, kıssada gerçekleşen olayları ele alıp, gerçekleşmemiş, doğruluğu tespit edilmemiş olayları işlememektir. Zira israiliyattan ve masallardan faydalanmamız, âyetlerin işaret ettiği gerçekler ışığında konunun işlenmesini olumsuz etkileyecektir.

Ümmü Musa, İsrailoğulları peygamberlerinden Hz. Musa'nın annesidir. İsmi, bazı kitapların beyanlarına göre Yuhabez veya Yuhanez'dir.<sup>469</sup> Kurtubi, Musa'nın annesinin adının Ayariha olduğunu söylemektedir. es-Süheyli'nin naklettiğine göre Eyarihat da denilmiştir. es-Salebi ise Musa'nın annesinin adının Luha olduğunu, babasından itibaren de Haned b.Lavi b.Yakub olduğunu söylemektedir.<sup>470</sup>

Musa bir kâhinin verdiği haber üzerine canını, malını ve tahtını kurtarma endişesine düşen Firavun'un<sup>471</sup> İsrailoğulları'na zulmünü artırdığı çok zor bir ortamda doğmuştur. Doğan her erkek çocuk öldürüldüğü için, Musa'nın annesi de doğacak bebeğinin erkek olmasından endişe duymaktaydı. Sonunda bir erkek çocuğu oldu. Ancak Musa'nın annesi, Yüce Allah'tan aldığı vahye uyarak bebeğini emzirdi. Sonra onu nehre bıraktı. Sarayın hizmetçileri tarafından bulunan sandık, Firavun'un hanımının yanına getirildi. Bebek, Firavun'un karısına çok sevimli geldiği için, Firavun'dan bebeğin saraya alınmasını istedi. Firavun, bebeğin sarayda kalmasını pek istememesine rağmen bebeği saraya aldı.<sup>472</sup> Böylece Allah'ın hikmeti gereği, Firavun, ileride tahtını elinden alacak düşmanını hiç farkında olmadan besleyip büyötmeye başladı. Annesi de Allah'ın lütfu ile kendi bebeğinin sütannesi seçildi.

### 2.2.1. TEVRAT'A GÖRE ÜMMÜ MUSA KISSASI

Tevrat'a göre Hz.Musa, Levi aşiretinden Amram ve Yokebed'in oğludur. Mısır'da doğmuştur. Şeceresi Ya'kub oğlu Levi oğlu Kohat oğlu Amran oğlu Musa'dır. Amram babasının kız kardeşi Yokebed ile evlenmiştir. Bu evlilikten

---

<sup>468</sup> Kasas, 28/3.

<sup>469</sup> M. Zihni Efendi, *Tarihte İz Bırakan Meşhur Kadınlar*, II, İstanbul, 1982, 122.

<sup>470</sup> Firavun: Azgın kişilere denir. İsfahâni, *a.g.e.*, II, 323.

<sup>471</sup> Kurtubi, *a.g.e.*, XIII, 258.

<sup>472</sup> Kasas, 28/7.

Miryam, Harun ve Musa dünyaya gelmiştir.<sup>473</sup> Bu üç kardeşin en büyüğü Miryam en küçüğü de Musa'dır. Çünkü Musa, Harun'dan üç yıl sonra doğmuştur.<sup>474</sup>

Musa, İsrailoğulları'nın ağır işkencelerine maruz kaldığı ve erkek çocukların öldürülme emri verildiği yılda doğmuştur.<sup>475</sup> Annesi çok güzel olan oğlunu öldürülmekten kurtarmak için üç ay gizlemiştir.<sup>476</sup> Talmud bir rivâyete şunu ilave eder: Firavun hükümeti birtakım Mısırlı kadınları yanlarına çocuk alıp İsrailoğulları'nın evine girmek üzere görevlendirmişti. Yanlarındaki bebeği ağlatan kadınlar, evde bir başka bebeğin ağlamasını duyunca gizlenen bebeği keşfetmiş oluyorlardı. Bu yeni tip casusluk Musa'nın annesini çok endişelendirdi <sup>477</sup> ve çocuğun hayatını korumak için doğumundan üç ay sonra sazdan bir sepet alıp harç ve ziftle sıvamış ve içine çocuğu koyup ırmağın kenarında sazlığın içine bırakmış ve kız kardeşi Miryam, ona ne olacağını bilmek için onu uzaktan gözlemiştir. Firavun'un kızı yıkanmak için nehre indiğinde çocuğun içinde bulunduğu sepeti görüp aldırış, İbranilerin çocuklarından biri olduğunu bildiği halde onu sevmiş ve himaye etmiştir.<sup>478</sup>

Josephus'a göre Firavun'un Musa'yı evlatlık olarak alan kızı Thermuthistir, fakat onu kral II. Thoutmes'in karısı meşhur kraliçe Hatshepsut olup olmadığı tartışılmaktadır. Philon'un naklettiğine göre Firavun'un kızı evli fakat çocuksuzdu. Bu sebeple çocuğu evlat edinmeye karar vermiş, ancak hemen saraya götürmeyip başka bir yerde belli bir yaşa gelinceye kadar kalmasının uygun olacağını düşünmüştür. Philon'a göre Firavun'un kızı, onu kendi çocuğu olarak göstermek için hamile gibi davranmıştır.<sup>479</sup>

Firavun'un kızı, çocuğu emzirmek için birçok Mısırlı kadın çağırmış, fakat Musa, onların sütünü emmemiştir. Kardeşini uzaktan gözlemleyen Miryam, uygun bir vakitte saraya girmiş ve Firavun'un kızına çocuk için İbrani bir kadın bulabileceğini söylemiş, Musa'nın annesini getirmiş ve Firavun'un kızının hesabına oğlunu emzirmiştir. Musa tekrar annesine kavuşmuştur. Çocuk büyüyünce onu, Firavun'un kızına götürmüş, o da çocuğu evlat edinmiş ve sudan çıkardığı için adını Musa koymuştur.<sup>480</sup> Böylece öldürülmesi emredilen çocuk, bu emri verenin sarayında prens olmuştur. Talmud'a göre, Musa'ya Mısırlı kadınların sütünü kabul

<sup>473</sup> Sayılar, 26/59; Çıkış, 2/1; Çıkış, 6/16-20; Tarihler, 23/12-14.

<sup>474</sup> Çıkış, 7/7.

<sup>475</sup> Çıkış, 1/8-22.

<sup>476</sup> Habercilerin İşleri, 7/20.

<sup>477</sup> Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, IV,160-161.

<sup>478</sup> Çıkış, 2/2-6.

<sup>479</sup> Ömer Faruk Harman, "Musa", *DİA*, XXXI, 2006, 208.

<sup>480</sup> Çıkış, 2/7-10.

etmeme emri verilmiştir; Çünkü Allah'ın kelamının çıkacağı bir ağzın helal olmayan bir şeyi içmemesi gerekirdi. Musa, yaşıtlarından daha büyük görünüyordu ve onlardan daha güzeldi. Josephus'a göre kız, Musa'yı Firavun'a götürerek tahtın varisi olmasını önermiş ve kralın kucağına oturtmuştur. Kral onu kucaklamış, tacını başına koymuş, ancak çocuk krallık tacını atıp çiğnemiş, bu da Mısır için müstakbel bir kötülüğün işareti sayılmıştır.<sup>481</sup>

### 2.2.2. HZ. MUSA'NIN DOĞDUĞU ORTAM

Kur'ân-ı Kerim, Musa'nın dünyaya geldiği dönemde, Mısır'ın ve İsrailoğulları'nın içinde bulunduğu durumu naklederken, Firavun'un, ülkesinde büyüklük tasladığını, Mısır halkını sınıflara ayırdığını, onların bir kısmını işkencenin en ağırına uğrattığını, oğullarını boğazlayıp, kadınlarını ise sağ bıraktığını ve bozgunculardan olduğunu haber vermektedir.<sup>482</sup>

İslami kaynaklara göre, Musa'nın dünyaya geldiği sırada, Mısır halkını Velid b. Mus'ab b. Muaviye b. Ebu Numeyr adlı Firavun yönetiyordu.<sup>483</sup>

Firavun Velid b.Mus'ab, İsrailoğulları'na köle, Kıptilere de efendi nazarıyla bakıyordu. Bu nedenle İsrailoğulları'nı, Kıptilere köle ve hizmetçi olarak çalıştırıyordu. Hizmete gücü yetmeyeni ise haraca bağlıyordu. Haraç vermediklerinde ise İsrailoğulları'nı işkencelerin en ağırına maruz bırakıyordu.<sup>484</sup> Zira İsrailoğulları Firavun'un ve kavminin dininden başka bir dine bağlı olup ataları İbrahim Peygamberle babaları Yakub Peygamberin dinine bağlı idiler. Her ne kadar inançları bozulmuş olsa da tek Tanrı inançları vardı. Firavun'un Tanrılığını ve Firavun'a tapınmayı reddediyorlardı. Bu nedenle Firavun, kendileri gibi düşünmeyen ve inanmayan güçlü gurubun Mısır'da bulunmasını, kendi tahtı için bir tehlike olarak görüp onları zayıf düşürmeye çalışıyordu.<sup>485</sup> Bu husus Kur'ân-ı Kerim'de şöyle açıklanmaktadır:

“Şüphesiz o bozgunculardandı.”<sup>486</sup>

<sup>481</sup> Harman, *a.g.m.*, 208.

<sup>482</sup> Bakara, 2/49; A'râf, 7/141; İbrahim, 14/6; Kasas, 28/4.

<sup>483</sup> Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Tarih-i Taberi Tercemesi*, (Mehmet Eminoglu) I, Konya, trs., 307.

<sup>484</sup> Taberi, *Tarih-i Taberi*, 307, Kara, *Kur'ân'a Göre Hz. Musa*, 171.

<sup>485</sup> Kara, *Kur'ân'a Göre Hz.Musa*, 170.

<sup>486</sup> Kasas, 28/4.

Âyette de ifade edildiği gibi Firavun, zorbalığa kalkmış, İsrailoğulları'nı sınıflara ayırmış ve en ağır işlerde çalıştırmıştır. Böylece toplum bir araya gelip de inançları doğrultusunda toplumun asıl meselelerini düşünmeye ne zaman ne de fırsat bulabildi.

Firavun, idare ettiği memleketin halkını, istediği şeyde, kendisine yardım eden ve itaatte bulunan, içlerinden hiçbirisinin kendisine muhalefet edemeyeceği guruplar haline getirince kavmine şöyle seslendi:

*“Soylular! Ben sizin için benden başka Tanrı tanımıyorum”*<sup>487</sup> *“Ben sizin en yüce Rabbinizim!”*<sup>488</sup> diyerek kendisini bütün tanrısallık nitelikleri kişiliğinde toplayan “En büyük Tanrı” olarak görmekte ve halkı tarafından da öyle görülüp tapınma derecesinde yüceltilmek istedi.<sup>489</sup> Firavun İsrailoğulları'na: “Eğer bana taparsanız, âzâd olursunuz, aksi takdirde, en ağır işkencelere uğratılırsınız!” demişti. Fakat İsrailoğulları, Firavun'un teklifini kabul etmeyerek atalarının millet ve şeriatından dönmemişlerdir.<sup>490</sup>

Musa'nın doğumunun yaklaştığı sıralarda Firavun'un erkek çocukları boğazlatmasının sebepleri konusunda şu izahlar yapılmıştır:

1. Müfessirlerin ekserisi bir kâhinin Firavun'a, İsrailoğulları arasında doğacak ve yetişecek bir çocuğun onun mülkünü ve devletini yok edeceğini söylemesinden ötürü çocukların kesildiği rivâyetini<sup>491</sup> nakletseler de ilgili âyetlerde<sup>492</sup> bu rivâyeti doğrulayacak bir işaret görülüyor. Zira çocukların kesilme sebebine bakılırsa, erkek çocukların öldürülmesiyle İsrailoğulları'nın zayıf düşürülmesinin söz konusu olduğu görülür.<sup>493</sup> Şöyle ki *“... Onlardan bir kesimi eziyor, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını ise sağ bırakıyordu.”*<sup>494</sup>

Erkek çocukların öldürülmesi, neslin kesilmesine sebep olduğu gibi, işlerin kadınların boynuna bırakılmasıyla, ikinci bir işkence yolu açılıyordu. Oğlanlar kesilirken tabii olarak yaşlılar da ölüyordu. Kadınların sayısının artıp, erkeklerin sayısı azaldığı için o gurubun gücü bütünüyle zayıflıyor ve azalıyordu. Bazıları Firavun'un İsrailoğulları'na tatbik ettiği bu cezayı, bazı ülkelerde uygulanan doğum kontrolüne benzetirler. Aradaki fark kadınların sağ bırakılmasıydı. Neslin devam

<sup>487</sup> Kasas, 28/38.

<sup>488</sup> Nâzi'ât, 79/24.

<sup>489</sup> Esed, a.g.e., 789.

<sup>490</sup> Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, II, Ankara, 2004, 7-8.

<sup>491</sup> Râzi, a.g.e., XVII, 475.

<sup>492</sup> Bkz. Bakara, 2/49; İbrahim, 14/6; Kasas, 28/4.

<sup>493</sup> Kara, *Kur'ân'a Göre Hz. Musa.*, 172.

<sup>494</sup> Kasas, 28/4.

etmesi erkeğe bağlı olduğundan erkeklerin öldürülmesi amaç için yeterli oluyordu. Kadınların erkeksiz bırakılması, yataklarının düşmanlarına açılmasına sebep olacağından, zillet ve işkencenin en çirkini böylece onlara tattırılmış oluyordu.<sup>495</sup>

2. Hz.Musa (a.s)’dan önce gelen Peygamberler, Hz. Musa (a.s)’ın Peygamber olacağı müjdesini vermişler. Bu nedenle Firavun, İsrailoğulları’nın erkek çocuklarını katlettirmiştir. Râzi bu izahın kabule daha uygun olduğunu söylemiştir.<sup>496</sup>

3. Süddi’ye göre Firavun, Kudüs tarafından büyük bir ateşin çıkıp Mısır’a gelerek Kıptileri yaktığını, İsrailoğulları’nı bıraktığını görmüş, rüyasını falcı ve kâhinlere sormuş. Kâhinler de İsrailoğulları arasında doğacak ve yetişecek bir çocuğun, saltanatını elinden alacağını söylemişlerdir. Bu nedenle, Firavun, İsrailoğulları’nın doğan bütün erkek çocuklarının öldürülmesini emretmiştir.<sup>497</sup>

Musa’nın annesinin de doğum yapacağı gün yaklaşıyordu. O, Firavun ve askerlerinden korkuyordu. Eğer bir erkek çocuğu olursa yaşamayacaktı. Firavun’un askerleri çocuğu öldürmek için ondan alacaklardı. Hangi insanın bu çocuğu alıp himaye etmesi, Firavun ve askerlerinin önüne dikilmesi mümkündür? Şâyet, annesi onu, evinde saklamak istese, Musa’nın hayatını garanti altına alabilir miydi? O, ağlamayan, hareket etmeyen ev eşyalarından değildi. O, bir çocuk olduğu için, ağlamaması ve kımıldamaması da imkânsızdı. Belki onun ağlaması, çığlıkları, askerlerin onu görmesini sağlayacaktı. Annesi onu, Firavun’un tehlikesine karşı korkutup uyardığında, küçük çocuk onu anlayıp ağlamayı kesecek miydi? Ömrünün ilk saatlerini yaşayan bir çocuk, tehlikenin, korkunun ne demek olduğunu bilebilir miydi?<sup>498</sup>

Firavun, hâkimiyet alanının genişliğine, gücünün fazlalığına, askerlerinin çokluğuna aldanıyordu. Kaderine muhalefet edilemeyen, gücüne karşı direnilemeyen, kuvvetine karşı konulamayan Yüce Allah ise şöyle hüküm verdi: Kendisinden sakınmakta olduğun, ona karşı duyduğun korku nedeniyle sayılamayacak kadar erkek çocuk öldürdüğün yeni doğmuş çocuk (Musa), mutlaka senin konağında, senin yatağında gelişip büyüyecek, evindeki yiyecek ve içeceklerle beslenecektir. Onu evlat edinip yetiştirecek ve esirgeyecek olan da sen olacaksın. Ama onun var oluşunun sırrını ve manasını kavrayamayacaksın. Senin dünya ve ahiretteki helâkin, onun eliyle olacaktır. Çünkü sen, onun sana getireceği Hakk’a muhalefet edeceksin. Ona vahyedilen şeyleri yalanlayacaksın. Sen ve diğer

<sup>495</sup> Kara, *Kur’ân’a Göre Hz. Musa*, 173.

<sup>496</sup> Râzi, *a.g.e.*, XVII, 476.

<sup>497</sup> İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n Nihaye*, (Çev.Mehmet Keskin) I, İstanbul, 1994, 354-355; Köksal, *a.g.e.*, II, 10.

<sup>498</sup> Salah Abdulfettah el-Halidî, *Maa Kısasi’s- Sabikine fi’l-Kur’ân*, V, Beyrut, 1998, 68.

insanlar, göklerle yerin Rabbinin; dilediğini yapan, güçlü, kuvvetli, büyük azab sahibi ve karşı konulamayan bir iradenin sahibi olduğunu bilesin diye, senin helâkin onun eliyle olacaktır.<sup>499</sup>

Görüldüğü gibi Firavun, kaderi ilahinin önüne set çekmek istiyor ama Allah'ın iradesi tam bunun aksine tecelli ediyor. Cenab-ı Hakk'ın inançlarından dolayı ezilenleri zafere; kibir ve gurura kapılan Firavun, Haman ve onlara destek olan ordularını ise zillete düşürmek istediğini şu âyetten öğreniyoruz:

*“Nihâyet Firavun ailesi kendilerine düşman ve üzüntü kaynağı olacak olan o çocuğu bulup aldı. Şüphesiz Firavun, (veziri) Haman ve onların askerleri hata yapıyorlardı.”*<sup>500</sup>

Cenab-ı Hak güçsüz ve kimsesizlere yardım edilmediği, acıları giderilmediği takdirde, ilahi yasasıyla tarihe müdahale eder, güçsüz ve kimsesizleri istenen düzeye çıkaracak güçleri yaratır. Zira Firavunlar tarafından güçsüz bırakılan İsrailoğulları'na da böyle olmuştur. Nihâyetinde Cenab-ı Hak, İsrailoğulları'nı kölelikten kurtaracak bir Peygamber göndermiştir.

Firavun taraftarları, İsrailoğulları'nın çocuklarının kesilmesi ve ihtiyarların da zamanla ölmesi sonucunda işlerin kendi boyunlarında kalacağı endişesine kapıldılar ve bu endişelerini Firavun'a iletiler. Bunun üzerine Firavun, çocukların bir sene öldürülmesini, bir sene de sağ bırakılmasını emretti. Hz. Harun (a.s) çocukların sağ bırakıldığı sene dünyaya geldi. Hz. Musa (a.s.) ise, çocukların öldürüldüğü senede doğdu. Annesi onu doğurunca gözlerden sakladı, doğum haberi kimseye ulaşmadı.<sup>501</sup>

Zalim, azgın ve bozguncu bir hükümdar olan Firavun, Musa (a.s.)'ı öldürmek istedi. Cenab-ı Hak ise, Musa'nın yaşamasını istedi. Hem de Firavun'un evinde ve Firavun'un onun bakımını üstlenmesiyle. Böylece Yüce Allah, ilahi yasasıyla Firavun'ların tarihine müdahale etmiştir.

### 2.2.3. YÜCE ALLAH'IN, MUSA'NIN ANNESİNE VAHYETMESİ

Yüce Allah (c.c) şöyle buyurdu: *“Biz Musa'nın annesine çocuğunu emzirmesini vahyettik. ...”*<sup>502</sup>

---

<sup>499</sup> el-Halidî, a.g.e., 68.

<sup>500</sup> Kasas, 28/8.

<sup>501</sup> Taberi, *Tarih-i Taberi*, I, 315-316; İbn Kesir, *el-Bidaye*, II, 355-356; Tabbara, a.g.e., 218.

<sup>502</sup> Kasas, 28/7.

Allah (c.c) Musa'nın annesine, Firavun tehlikesini ondan giderecek, Musa'nın korunmasını sağlayacak gizli ve Rabbani bir yolla vahyetti.<sup>503</sup> Ancak, Allah'ın Musa'nın annesine vahyetmesi, Peygamberlerine ulaştırılan hakiki vahiy anlamında değildir.<sup>504</sup>

Ulemanın çoğu, Hz. Musa'nın annesinin, nebi ve peygamber olmadığı görüşündedirler.<sup>505</sup> Bu husus Kur'ân'da da açıkça belirtilmiştir: “Senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz bir takım erkekleri peygamber gönderdik. Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun.”<sup>506</sup> Üstelik Kur'ân'da “vahy” kelimesi, hep “peygamberlik” manasını da ifade etmez. Nitekim Yüce Allah “Rabbin bal arısına vahyetti. ...”<sup>507</sup> Yine “Hani, “Bana ve Peygamberime iman edin” diye havarilere vahyedyordun. ...”<sup>508</sup> Burada geçen vahy kelimesinin manası ilham ve irşattır.<sup>509</sup> Dolayısıyla Yüce Allah'ın Musa'nın annesine vahyetmesi fitrî ilham (inspiration) veya rüya (vision) yoluylaadır.<sup>510</sup>

Allah (c.c) şöyle buyurdu: “(Musa doğduğu zaman) annesine: O’nu (bir süre) emzir” diye ilhâm ettik, ama onun başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman o’nu nehrin sularına bırak ve onun için korkma, üzülme; çünkü biz onu sana geri getireceğiz ve kendisini elçilerimizden bir elçi yapacağız.”<sup>511</sup>

Yukarıdaki kıssanın birinci bölümünde, yüreği korkulu, kararsız, sıkıntı içerisinde yanan şaşkın bir anne yer alıyor. Ve o zavallı anneye güven verici, rahatlatıcı, direnç verici müjde haberi fısıldanıyor. Bu tatlı ses, titrek gönlün, yanan yüreğin üstüne bir selâmet ve serinlik serpiyor. Musa'nın annesinin bu haberi nasıl aldığını ve nasıl tatbik ettiğini âyeti kerime bize bildirmiyor.<sup>512</sup> Fakat bilinen şu ki, bu tek âyet, iki emir, iki nehiy, iki haber ve iki müjdeyi bir arada toplamaktadır.

İki emir: Çocuğu emzir ve çocuğu denize at emirleridir.

İki nehiy: Korkma ve üzülme nehiyleridir.

İki haber: Onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız.

---

<sup>503</sup> Halidî, *a.g.e.*, 68.

<sup>504</sup> İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, Ankara, 1995, 39.

<sup>505</sup> Razi, *a.g.e.*, XV, 504.

<sup>506</sup> Enbiyâ, 21/7.

<sup>507</sup> Nahl, 16/68.

<sup>508</sup> Mâide, 5/111.

<sup>509</sup> İbn Kesir, *el-Bidaye*, I, 356.

<sup>510</sup> Râzi, *a.g.e.*, XV, 504-505; İbn Kesir, *el-Bidaye*, I, 356; Cerrahoğlu, *a.g.e.*, 39.

<sup>511</sup> Kasas, 28/7.

<sup>512</sup> Kutub, *a.g.e.*, XI, 227.

İki müjde: Bu iki haber muhtevastındadır. Bu da Musa'yı (küçük yavruyu) geri döndürme ve peygamberlerden kılma müjdeleridir.<sup>513</sup>

Tâhâ sûresinde de aynı olay anlatılırken şu ilaveler yapılır:

*“Hani annene ilham edilmesi gereken şeyleri ilham etmiştik. Onu (bebek Musa'yı) sandığın içine koy ve denize (Nil'e) bırak ki, deniz onu kıyıya atsın da kendisini, hem bana düşman hem de ona düşman olan birisi (Firavun) alsın. ...”*<sup>514</sup>

Yukarıdaki âyette Cenab-ı Hakk'ın, Musa'nın annesine çocuğunun durumu ile ilgili ilham etmesi ele alınmış ve çocuğunu koruma yolu gösterilmiştir. “Onu sandığın içine koy ve denize (Nil'e) bırak. ...” Aynı zamanda Cenab-ı Hak, Musa'nın annesine, çocuğunun yaşayacağını, ona döneceğinin, büyüyünceye kadar yaşayacağını ve peygamber olacağını garantisini de vahy yoluyla bildiriyor.

Bu durum hamile olan mü'mine hanımlara, örnek kadın olarak gösteriliyor. Zira Musa'nın anasına yapılan yardım, sıkıntıya düşen diğer mü'mine annelere yapılacaktır. Yeter ki böyle bir imtihanla karşılaşıldığında Allah'a sığınarak sabredilsin.<sup>515</sup>

#### 2.2.4. MUSA'NIN NEHRE ATILMASI

Musa, doğumundan sonra üç ay annesinin himayesinde kaldı. Annesi onun hayatından endişe etmeye başladı. Yüce Allah, ona Musa'yı sandığa koymasını ve nil nehrine atmasını ilham etti. Allah (c.c), Musa'nın annesinin korkularını giderip, Musa'nın kendisine döneceğini ve onu Peygamber yapacağını müjdeledi.<sup>516</sup> Böylece Yüce Allah, Musa'nın annesinin korkularından ve çocuğunu nehre atmasından sonraki yeni endişelerden dolayı annesine güven vermiştir ve kalbini teskin etmiştir.

Gelen ilahi ilhamla, Musa'nın annesi çocuğunu emzirdi. Sonra da onu bir sandığa koyup Nil nehrine bıraktı. Su dalgaları sandığı Firavun'un sarayının önüne kadar götürdü<sup>517</sup>.

<sup>513</sup> Halidi, *a.g.e.*, 69; Vehbe Zuhayli, *Tefsirü'l Münir*, (Çev. Hamdi Arslan) X, İstanbul, 2005, 354.

<sup>514</sup> Tâhâ, 20/38-39.

<sup>515</sup> Kara, *Kur'an'a Göre Hz. Musa*, 180.

<sup>516</sup> Celaleddin-i Suyuti, *Celaleyn Tefsiri Kur'an-ı Kerim Tefsiri ve Meali*, (Çev. Ali Rıza Koşeli) II, İstanbul, 398; Zuhayli, *a.g.e.*, X, 354; Tabbara, *a.g.e.*, 219; Mevdudi, *a.g.e.*, IV, 164-165; Hicazî, *a.g.e.*, IV, 27.

<sup>517</sup> Bkz. Râzi, *a.g.e.*, XVII, 479, Kurtubi, *a.g.e.*, XIII, 259; İbn Kesir, *a.g.e.*, XI, 6194-6195; Zuhayli, *a.g.e.*, X, 354; Köksal, *a.g.e.*, II, 11; Bünyamin Ateş-Mehmet Dikmen, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, 1981, 373; Hicazî, *a.g.e.*, IV, 27.

Şüphesiz ki insan bu kıssada okuduğu âyetler karşısında hayretler içerisinde kalıyor. Zira Yüce Allah Firavun’a tuzak kurup onun ne kadar aciz olduğunu gösteriyor.

Hâlbuki Allah dileyseydi onu annesinin evinde de büyütürdü. Ama asıl gaye sadece onu büyütmek, peygamber yapmak değil, ayrıca kendi kudretini ve zalimlerin buna karşı aczini ve kendini ilah edecek kadar zulümde aşırıya giden Firavun’un ne kadar güçsüz olduğunu göstermektir.<sup>518</sup>

Yüce Allah bu durumu şöyle beyan ediyor: “*Nihâyet Firavun ailesi kendilerine düşman ve üzüntü kaynağı olacak olan o çocuğu bulup aldı. Şüphesiz Firavun, (veziri) Haman ve onların askerleri hata yapıyorlardı.*”<sup>519</sup>

Yukarıdaki âyette Yüce Allah, sanki Firavun’a şunu demek istiyor: “Sen İsrailoğulları’nın yeni doğmuş erkek çocuklarını öldürmek için arıyorsun. Kendini onları aramakla yorma. Biz sana onlardan birini, kendi çaban ve araman olmadan sana takdim edeceğiz. İşte o sana geldi. O küçük, güçsüz ve kendini korumaktan acizdir. Gücün yetiyorsa onu öldürsene. O senin evinde ve ellerinin arasında olduğu halde sen ona eziyet edip kötülükle dokunmaktan aciz kalacaksın. Dahası, seni büyüdüğü zaman öldürmesi için kendin onu terbiye edecek ve ona hizmet edeceksin”.<sup>520</sup>

Böylece hem Allah’ın hem de Musa’nın azılı düşmanı olan, kendinin ilah olduğunu ilan eden Firavun, kibirli azgınlığı, küfrü ve zulmü sebebiyle ilahi yasa gereğince helâk olacağını bilmiyordu.

### 2.2.5. SANDIĞIN SARAYA ULAŞMASI

Yüce Allah, Musa’nın içinde bulunduğu sandığı, Firavun ve karısının bulunduğu kıyıya ulaştırdı. Firavun ve karısı Asiye, su üstünde yüzmekte olan bir sandık gördüler. Firavun, adamlarına sandığı çıkarmalarını emretti. Kapağını açtırdı. İçindeki çocuğu gördüğünde Allah’ın düşmanı onu çok sevdi. Firavun ve karısı Asiye artık onsuz duramıyorlardı.<sup>521</sup> Dolayısıyla Yüce Allah Musa’ya bahşetmiş olduğu nimeti hatırlatıyordu: “*Ey Musa, sevilesin ve gözetimimizde yetiştirilesin diye tarafımızdan bir sevgi bırakmıştım.*”<sup>522</sup>

<sup>518</sup> Kara, *Kur’ân’a Göre Hz.Musa*, 181.

<sup>519</sup> Kasas, 28/8.

<sup>520</sup> Halidî, *a.g.e.*, V, 71; Ayrıca bkz., Kutub, *Fizilâl*, XI, 228; Vehbe Zuhayli, *Tefsir’ul-Münir*, (Çev. Hamdi Arslan) X, 354-355; İbn Kesir, *el-Bidaye*, I, 55; Kara, *Kur’ân’a Göre Hz. Musa*, 182.

<sup>521</sup> Hicazî, *a.g.e.*, IV, 28; Zuhayli, *a.g.e.*, VIII, 439-440.

<sup>522</sup> Tâhâ, 20/39.

Böylece Hz. Musa, Yüce Allah'ın koruması altında olup Firavun sarayının kültürel ortamında yetişmiştir.<sup>523</sup> Zira Allah Musa'yı sevdiği gibi Firavun ve karısı Asiye'ye de sevdirmişti ki ona iyice bakılsın güzelce eğitilsin ve kötülükle Firavun ona el uzatmasın. Şüphesiz, Yüce Allah, bir kulunu koruyup gözetirse şartlar ne kadar zor olsa da kulu için bütün korkuları güvenliğe dönüştürür. Yeter ki kul, Cenab-ı Hakk'ın lütuf ve inâyetine sığınmasını bilebilsin.

Firavun, saltanatının sona ermesine sebep olacak çocuğu sarayında büyütmeğe başlamıştır. Böylece Firavun bu konuda kimseyi suçlayamayacaktır. Ancak tuhaf olan durum, bir taraftan Firavun, İsrailoğulları'nın nüfusunu kontrol altına almak için binlerce çocuğun canına kıyıyor diğer taraftan da kendisi için asıl tehlike olacak çocuğu tanımıyor ve kendi elinde besleyip büyütüyordu. Gerçekten de kendini tanrı olarak gören birisi için bundan daha gülünç bir durum düşünülemezdi.<sup>524</sup>

#### **2.2.6. MUSA'NIN ANNESİNİN ENDİŞELENMESİ VE SAKİNLEŞMESİ**

Yüce Allah, Musa'nın annesine, oğlunu koruyup gözettiğini müjdelemişti. Fakat Musa'nın annesi, nehrin, Musa'yı, Firavun'un evine götürceğine ihtimal vermemekteydi. Ayrıca Yüce Allah, bir taraftan Firavun'un hanımı Asiye'ye ferahlık verirken, diğer taraftan vesveseler, endişeler ve kaygılar Musa'nın annesine acı ve sıkıntı veriyordu. Kur'ân bu durumu şöyle ifade eder:

*"Musa'nın anasının kalbi, bomboş kaldı. Eğer biz (çocuğu ile ilgili sözümüze) inancını koruması için kalbine güç vermeseydik, neredeyse bunu açıklayacaktı."*<sup>525</sup>

Yani çocuğu nehirde kaybolunca Musa'nın annesinin kalbi Musa'dan başka bütün dünya işlerinden kopmuştu.<sup>526</sup> Annesi sadece Musa'nın durumunu düşünüyordu ve onun için endişelenmekten kendini alamıyordu. Zira insan bir işi kontrol altına aldığı anda o işi düşünmekten kendini alıkoyamaz.<sup>527</sup>

Musa'nın annesi, kendisini suçlayarak vicdanıyla hesaplaşmış ve kendine kızmıştır. Pişmanlık içinde, ne yaptım? Bunu oğluma niçin reva gördüm? Kim bana

---

<sup>523</sup> Esed, *a.g.e.*, 629.

<sup>524</sup> Kara, *Kur'ân'a Göre Hz. Musa*, 183.

<sup>525</sup> Kasas, 28/10.

<sup>526</sup> Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, *Kasasu'l Enbiya*, Cidde, h. 774; İbn Kesir, *Hadislerle Kur'ân'ı Kerim*, XI, 6196; Kutub, *Fizilâl*, XI, 230; Zuhayli, *a.g.e.*, X, 356.

<sup>527</sup> Halidî, *a.g.e.*, V, 72; Kutub, *Fizilâl*, XI, 230.

bu ilhamın Allah tarafından geldiğini garantileyebilir? Nasıl olur da oğlumu, onu öldürmek isteyen Firavun’a teslim ettim? Bunu yapacak kadar delirdim mi? <sup>528</sup> diye düşünerek bütün annelerin böyle bir olayla karşılaştıkları zaman nasıl psikolojik bir duygu yaşayabileceklerini gözler önüne sermektedir. Zira bir annenin, fitratındaki aşırı şefkat ve merhametten dolayı, evladına olan özlemini ve üzüntüsünü gizlemesi, çok zor bir iştir. Fakat Yüce Allah, Musa’nın annesinin kalbini, Allah’a imanla doldurdu ve oğlunu kendisine döndüreceğine dair vaadini hatırlatarak annesinin kalbini sakinleştirdi. Böylece, Musa’nın annesi, sessizce ve inanarak çocuğunun durumunu takip etmesi için Musa’nın kız kardeşini görevlendirdi.

### 2.2.7. MUSA’NIN YAŞAMASINDA HZ. ASİYE’NİN ROLÜ

Kur’ân-ı Kerim’de Asiye’den, Hz. Musa dünyaya geldikten sonra Firavun’un sarayında büyütülmesinde onun oynadığı rol ve Tevhid dinini kabul etmesi dolayısıyla bahsedilmektedir.

Firavun, Musa’yı gördüğünde onun İsrailoğulları’ndan olmasından endişe ettiği için öldürmek istemişti. Fakat Firavun’un karısı buna şiddetli tepki göstermiş ve Musa’yı ondan korumaya ve onu Firavun’a sevdirmeye çalışmıştır. Bu hususu şu âyet-i kerime’den öğreniyoruz:

*“Firavun’un karısı şöyle dedi: “Bana da sana da göz aydınlığı (bir çocuk)! Sakın onu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur, ya da onu evlat ediniriz. “Oysaki onlar (olacak şeylerin) farkında değillerdi.”<sup>529</sup>*

İbn Abbas şöyle der: “Firavun’un hanımı, “benim için de senin için de göz aydınlığı...” deyince Firavun, “Bu senin için böyle; bana gelince, benim buna ihtiyacım yok” dedi.

İşte bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Kendisine yemin olunan Allah’a yemin ederim ki, şâyet Firavun da, hanımı gibi, onun kendisi için bir göz aydınlığı olacağını ifade etseydi (Allah) hanımını hidâyete erdirdiği gibi onu da hidâyete erdirirdi. ...”<sup>530</sup>

Görüldüğü gibi, “Firavun’un hanımı, bu yavru benim için de senin için de göz nurudur. O’nu öldürmeyin” diyerek Musa’nın öldürülmesine engel olduğu gibi

---

<sup>528</sup> Halidî, *a.g.e.*, V, 72.

<sup>529</sup> Kasas, 28/9.

<sup>530</sup> Râzi, *a.g.e.*, XVII, 481.

sarayda da büyümesini sağlamıştır. Zira Cenab-ı Hak, Firavun ve taraftarlarına Musa'nın sevgisini ihsan etmişti. Onu gören herkes onu seviyordu.

Böylece Musa, Allah katında bir sevgiyle kuşatılıyordu. Allah, Musa'nın, annesinin sevgisinden ayrılması karşısında onu başka bir sevgiyle avutuyor, anne terbiyesinden, yardımından, kendisi için sereceği sıcak yatağından, onun üstüne atacağı güven örtüsüyle yetişmesinden ayrı kalışını telafi etmek için onu başka bir sevgiyle teselli ediyordu.<sup>531</sup>

Çok geçmeden Firavun'un karısı, Musa'yı emzirmek için pek çok sütanneleri getirtti. Musa, onlardan hiç birinin memesini kabul etmedi. Annesi de Yüce Allah'ın kendisine olan vaadi sebebiyle Musa'yı Nil'e bıraktıktan sonra arkasından Musa'nın kızkardeşini gözcü olarak gönderdi. Musa'nın Firavun'un sarayına alındığını ve sütanne arandığını öğrendiğinden kendini sütanneliğe kabul ettirdi. Firavun'un karısı, onu getirtince Musa da hemen onun sütünü emdi.<sup>532</sup>

*“Onu almakla hata ediyorlardı”* âyetinde şu kastedilmektedir: Cenab-ı hak, Firavun ve taraftarları için düşman ve tasa kaynağı olacak çocuğu, onlardan bizzat intikam almak için saraya yerleştirmişti. Fakat Firavun ve taraftarları helâk olmalarının o çocuk sebebiyle olacağını bilmiyorlardı. Ancak, ilahi yasa gereği Cenab-ı Hak, peygamberlerine yardım eder, düşmanlarını da perişan eder ve durum mü'min ve kâfir için ibret olur.<sup>533</sup>

Yukarıdaki âyette, ayrıca Firavun'un çocukları öldürtürken amacının nüfus planlaması olduğu anlaşılmaktadır. Eğer kâhinin haberine dayanarak kendisini helâk edecek çocuğa rastlamamak için çocukları öldürseydi, Asiy'e'nin “onu öldürmemin” şeklindeki teklifini reddeder ve çocuğu hemen öldürtürdü. Hem de nehre atılan çocuğun öldürülmesin diye suya atıldığını kesin olarak hissediyorlardı.<sup>534</sup>

## 2.2.8. MUSA'NIN ANNESİNİN PLANI

Yüce Allah şöyle buyuruyor: *“Annesi, Musa'nın kız kardeşine, “Onu takip et” dedi. O da Musa'yı, onlar farkına varmadan uzaktan gözledi.”*<sup>535</sup>

Musa'nın annesi büyük kızına: onun izini sür, onu ara, haberini almaya çalış. Çocuğum yaşıyor mu, yoksa onu deniz hayvanları mı yemiş? dedi.<sup>536</sup> Musa'nın

<sup>531</sup> Halidî, *a.g.e.*, V, 74.

<sup>532</sup> İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an'ı Kerim*, XI, 6197; Zuhayli, *a.g.e.*, X, 357; Zihni Efendi, *a.g.e.*, I, 14.

<sup>533</sup> Zuhayli, *a.g.e.*, X, 356.

<sup>534</sup> Kara, *Kur'an'a Göre Hz. Musa*, 184.

<sup>535</sup> Kasas, 28/11.

<sup>536</sup> İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an'ı Kerim*, X, 5228.

annesi, annelik sevgisi ve şefkati nedeniyle Cenab-ı Hakk'ın Hz. Musa hakkında kendine olan vaadini unutmuştu.

Kızkardeşi, dikkatli ve tedbirli bir şekilde annesinin isteğini yerine getirdi, sokakta-bucakta Musa'dan bir haber almak için araştırmaya koyuldu ve Yüce Allah'ın o yavruyu nereye sürüklediğini öğrendi. Kız kardeşi Musa'yı uzaktan gördü. Onlar, bu kızın, çocuğu izlediğini, onun durumunu araştırdığını ve kız kardeşi olduğunu hissetmemişlerdi.<sup>537</sup>

Yukarıdaki âyette Musa'nın kız kardeşinin saray ahalisine fark ettirmeden ve kendini ele vermeden Musa'yı takip etmesi, bu durumla ilgilenmiyormuş gibi kalabalığın arasına karışması, onun ne kadar akıllı, zeki, becerikli ve uyanık olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Allah'ın gözetiminin, korumasının ve yardımının Musa'yı takip ettiğini ve Musa'nın annesinin kucağına bıraktığını göstermektedir.

### 2.2.9. MUSA'NIN SÜTANNELERİ REDDETMESİ

Yüce Allah, insan zekâsının akledemeyeceği mucizevî bir yolla Musa'yı annesine iade ediyor. Allah (c.c) önce Firavun'un adamlarının çocuğu saraya götürmelerini sağlıyor, Musa'nın sevgisini kalplerine bırakıyor; fakat çocuğa emzirici kadınların sütünü emmeyi haram ediyor. Zira Allah, Musa'nın annesine, oğlunu kendisine geri çevireceğini ve Firavun'un şerrinden koruyacağını vadetmişti. Allah'ın vaadi ise muhakkakki haktır.<sup>538</sup> Onu da şu âyetten öğreniyoruz:

*“Biz, daha önce onun, sütanalarının sütünü emmeyi haram kılmıştık ...”*<sup>539</sup>

İbn Abbas, âyette geçen “haram kılmıştık” ifadesinin şer’î anlamıyla bir tahrim olmadığını ancak “engel olmuştuk” anlamında bir tahrim olduğunu söyler. Zira bir şey bir kimseye haram kılınmışsa ona engel olunmuştur demektir.<sup>540</sup> Böylece Yüce Allah onu şerefli kılmış ve annesinin dışında bir başkasının sütünü emmekten onu korumuştur.

Ancak, süt emen Musa açtı. Süt çocuğu da acıktığı zaman her göğsü emmeyi kabul eder ve her sütü içer. Sütanneler, Firavun'un yanında derece ve para kazanmak için Musa'yı emzirmeye çalıştılar, fakat o, bütün sütanneleri ve göğüsleri reddetti. Belki de o kendisine süt veren kişinin yüzüne bakıp göğsünü kokladıktan sonra süt içmekten men ediliyordu. Onlarda anne göğsü bulamıyordu ve anne kokusunu

<sup>537</sup> Bkz. Zuhayli, *a.g.e.*, X, 356; Kutub, *a.g.e.*, XI, 230.

<sup>538</sup> Kasas, 28/13.

<sup>539</sup> Kasas, 28/12.

<sup>540</sup> Kurtubi, *a.g.e.*, XIII, 267-268. Ayrıca Bkz. Râzi *a.g.e.*, XVII, 484-485; Zuhayli *a.g.e.*, X, 356-357.

alamıyordu. Sanki Yüce Allah, Musa'nın iki dudağına hangi göğüs olursa olsun kabul etme, hiçbir sütü emme diye emretmişti.<sup>541</sup> Zira Allah bunu annesi korku içine düştükten sonra güven içinde emzirsin diye annesine dönüşüne bir sebep kılmıştı. Nitekim saray halkı küçük Musa'yı doyurmak için seferber oldu, ama nafile. Musa açlıktan ağlamasına rağmen her sütü ve göğsü reddediyordu. Sanki kokusu ve tadı güzel olan güzel bir sütü özel bir kadının özel göğsünü arıyordu. Saray halkı ise hiç süt emmeyen Musa'nın açlıktan ölmesinden endişeleniyordu. Sonunda Musa'nın kız kardeşi onların Musa'yı emzirecek birini bulmada çaresizliğe düştüklerini görünce yanlarına sokuldu ve *"Size onun bakımını sizin adınıza üstlenecek ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?"*<sup>542</sup> dedi.

---

#### **2.2.10. MUSA'NIN SÜT EMMEKTEN ALIKONULMASININ HİKMETİ**

Musa'nın süt emmekten alıkonulmasının bazı hikmetleri vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz.

1- Musa'nın süt emmesinin engellenmesi, Musa'nın annesine dönmesini sağlayacak ilahi bir tedbirdir. Cenab'ı Hak şöyle buyuruyor:

*"Böylece biz, annesi sevinsin üzülmesin ve Allah'ın vaadinin hak olduğunu bilsin diye Musa'yı annesine geri verdik."*<sup>543</sup> Musa'nın annesine geri verilmesiyle onun peygamberlerden bir peygamber olacağına artık kesin olarak inanılmıştır. Böylece gerek tabiat olarak gerekse şer'i olarak Musa'nın annesi Musa için gerekli olan terbiyeyi vermiştir.<sup>544</sup>

2- Eğer Musa Firavun'un sarayında herhangi bir kadının sütünü emseydi gerçek annesinin şefkatinden, sıcaklığından mahrum kalacaktı. Anne kendi çocuğuna süt verdiği zaman, ona daha çok düşkün olur ve ona daha çok özen gösterir.<sup>545</sup> Çünkü Yüce Allah, annesinin fitratına çocuklarına karşı şefkat ve merhamet duygularını yerleştirmiştir.

3- Eğer Musa diğer kadınların sütünü içmeden annesi ona sütünü vermiş olsaydı, itham edilmiş olacak, şüpheleri üzerine çekecekti. Dolayısıyla Musa ile annesi arasındaki bağ ortaya çıkacaktı. Hâlbuki bir annenin çocuğuna gösterdiği

---

<sup>541</sup> Halidî, *a.g.e.*, V, 76.

<sup>542</sup> Kasas, 28/12.

<sup>543</sup> Kasas, 28/13.

<sup>544</sup> İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an'ı Kerim*, XI, 6198.

<sup>545</sup> Halidî, *a.g.e.*, V, 77.

yakınlık gören gözlerden kaçmaz.<sup>546</sup> Çünkü anne çocuğuna olan sevgisini onu öperek, kucağına alarak, sarılarak ve ona göğsünü vererek ortaya koyar.

Ayrıca Musa'nın annesi sarayda kalmayı tercih etseydi muhtemelen şu iki durumdan biriyle karşılaşacaktı:

a) Ya etrafındakiler fark etmesin diye annelik isteğini ve aşırı sevgisini bastıracaktı ki, bu bir annenin dayanabileceği bir şey değildir.

b) Veya kendisini içinden gelen duygularına, annenin sevgisine bırakıverecekti ki, bu da çocuğunu kendi eliyle boğazlamaya terk etmek demektir.<sup>547</sup>

Musa'nın annesi, Musa kendisinden başkasının göğsünü almadığı sürece duruma hâkim olanın kendisi olacağını bilincindeydi. Bu sebeple sarayın havasında, gözcülerinden, casuslarından uzak, annelik içgüdüsünü doya doya gidermek için evine dönme hususunda bir tavır takınmıştır.

4-Musa'nın süt emmesinin engellenmesi Allah'ın Firavun ve kavmine kurduğu bir tuzaktı. Onlar, özenle ve hırsla Musa'ya bir sütanne aramaları Musa'nın annesinin göğsünü kabul etmesinde şüphe kalmaması içindi. Ve sanki Allah, Firavun'a şöyle diyordu: Sen bir çocuğu annesinin kucağından ayırmak istiyorsun, biz ise senin ve kavminin onu anne kucağına geri döndürmenizi istiyoruz. Sizin kesenizden annesinin onu emzirmekle görevlendirilmesini diliyoruz. Emzirmesi karşılığında ücretinizi ona vermenizi diledik. Bizim dilediğimiz dışında bir şey olmaz. Ve siz kendinizi bizim dilememizden kurtaracağınızı sandınız.<sup>548</sup>

## 2.2.11. MUSA'NIN ANNESİNE GERİ VERİLMESİ

Musa'nın kız kardeşi, uygun bir vakitte saraya girdi. Saraydakilerin çocuğun emzirilmesine önem verdiklerini ama çaresiz kaldıklarını görünce, şüpheleri kendi üzerine çekmeksizin müdahale etti. Bu onun temkinli ve dikkatli oluşuna, yetenekli ve zamanlamayı iyi ayarlayışına, zekâsına ve düşüncelerinin isabetli oluşuna delildir.<sup>549</sup>

---

<sup>546</sup> Halidî, *a.g.e.*, V, 77.

<sup>547</sup> Aîşe Abdurrahman Bintü's-Şati, *Rasulullahın Annesi ve Hanımları*, (Çev. İsmail Kaya) I, Konya, 1987, 39.

<sup>548</sup> Halidî, *a.g.e.*, V, 78.

<sup>549</sup> Halidî, *a.g.e.*, V, 78.

Musa'nın kız kardeşi, saraydakilerin çocuğun emzirilmesine önem verdiklerini ama çaresiz kaldıklarını görünce, “*Size onun bakımını sizin adınıza üstlenecek ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?*”<sup>550</sup> dedi.

Yani “ Onu emzirmesi ve faydasına bulunan şeyleri üstüne alacak, onun iyiliğini isteyecek, onu terbiye etmek, büyütmek ve yemesi hususunda faydalı şeyleri ondan esirgemeyecek, onun hakkında size hiyanet etmeyecek bir ev ahalisine götüreyim mi?”<sup>551</sup> Nasihat ” işi, fesat şaibesinden kurtarmak demektir.”<sup>552</sup>

Süddi şöyle der: Hz Musa'nın kız kardeşi “ Onlar onun için nasihat edicidirler” deyince, Bunun zahiri, bahsedilen o ev halkının onu tanıdığına delalet eder. İşte bu sebeple Firavun'un veziri Hâmân, Hz Musa'nın kız kardeşine: “Bu çocuğu tanıdın. Öyleyse ailesini bize göster.” deyince, O,”Ben onu tanımıyorum. Fakat onların kralın kalbindeki sıkıntı son bulsun diye kral halkında hayırhah olduklarını kastediyorum ” demiştir.<sup>553</sup> Bu konuda rivâyet edilenlerin tamamı, bu sevginin sadece Firavun'un karısı Asiye'ye has olmadığını Firavun'un da Asiye'nin yanında, Musa'yı çok sevdiğine işaret eder.<sup>554</sup>

Firavun ailesi, Musa'nın kız kardeşinin teklifini kabul etti. Ancak, hiç kimsenin aklına, onun bu çocuğun kız kardeşi olabileceği düşüncesi gelmedi. Ve bu süt çocuğunun, annesinin kucağına döneceğini düşünmedi.<sup>555</sup>

“İşte böylece onu annesine geri döndürdük Ta ki gözü aydın olsun, endişelenmesin ve Allah'ın vaadini şüphesiz bir hak olduğunu bilsin diye. Fakat onların çoğu bunu bilmezler.”<sup>556</sup>

Andolsun ki annesi de bunu biliyordu. Fakat haber hiçbir zaman görme gibi değildir. Dolayısıyla Hz.Musa'nın annesi vaat edilen şeyin bizzat gerçekleşmesi ile ve oğlunu bizzat görmesi ile kalbi sükunete ermiştir.<sup>557</sup>

Cenab-ı Hak, yüreği hüznle dolu olan anneye çocuğunu doya doya emzirsin ve kucaklasın, oğlu ferahlanıp sevin sin, oğlundan ayrı kalmasından dolayı üzü lüp helâk olmasın ve Allah'ın kendisine çocuğunu geri vermesiyle ilgili vaadin hak

---

<sup>550</sup> Kasas, 28/13.

<sup>551</sup> Taberi, *a.g.e.*; I, 321; Râzi, *a.g.e.*, XVII, 85; Hicazî, *a.g.e.*, IV, 144-145.

<sup>552</sup> Râzi, *a.g.e.*, XVII, 485.

<sup>553</sup> Taberi, *a.g.e.*, I, 321; Râzi, *a.g.e.*, XVII, 485; İbn Kesir, *el-Bidaye.*, I, 358; İbn Kesir, *Hadislerle Kuran-i Kerim*, XI, 6197; Zuhayli, *a.g.e.*, X, 357.

<sup>554</sup> Râzi, *a.g.e.*, XVII, 485.

<sup>555</sup> Halidi, *a.g.e.*, V, 79.

<sup>556</sup> Kasas, 28/13.

<sup>557</sup> Râzi, *a.g.e.*, XVII, 485.

olduğunu daha iyi anlasın diye kaybolan çocuğu, sağlığı güvence altına alınmış bir şekilde döndürüyor.

#### 2.2.1.2. MUSA’NIN ANNESİNİN, OĞLUNU FİRAVUN HESABINA EMZİRMESİ

Sarayda bulunanlar, Musa’nın kız kardeşinin sözünden, çocuğu tanıdığından şüphelenerek: “Çocuğa iyi davranacaklarını ve ona iyi bakacaklarını nereden biliyorsun?” dediler, kız kardeşi: “Ona iyilikle davranmaları ve şefkat etmelerinin sebebi kralı sevindirmek ve onun ödülünü almak arzularıdır.”<sup>558</sup> dedi.

Kız bunu söyleyip onların baskılarından kurtulunca birlikte dediği eve gittiler.

Çocuğu annesine verdiler. Annesi çocuğuna göğsünü verir vermez çocuk hemen memeyi aldı. Firavun’un adamları buna çok sevindiler ve kralın karısına müjdeyi verdiler. Kralın karısı Musa’nın annesini çağırttı ve ona iyilikte bulundu, bol bol hediyeler verdi. Ancak hiç kimse bu kadının, çocuğun annesi olabileceğini düşünmedi. Kralın karısı sadece çocuk onun memesini aldığı için ona iyilikte bulunup hediyeler verdi. Daha sonra Firavun’un karısı bu kadının sarayda kalarak çocuğu emzirmesini istedi. Ancak, kadın eşini ve çocuklarının bakımını bahane ederek “Eğer bu çocuğu evimde emzirmeme razı olursanız bunu kabul ederim” dedi. Firavun’un hanımı bunu kabul etti. Kadına nafaka, ikram, elbise ve bol ihsanda bulundu. Annesi oğluyla beraber evine döndü. Allah onu izzet, makam ve bol rızık içinde, korkudan sonra emniyet içinde kıldı.<sup>559</sup>

Bir hadisi şerifte şöyle buyrulmaktadır: “Çalışan ve sanatında Allah’ın rızası için hayır gözeten kimse Musa’nın annesi gibidir. Musa’nın annesi hem evladını emziriyor, hem de ücretini alıyordu.”<sup>560</sup>

Yüce Allah, Musa’nın annesine dönüşünü şu âyetle anlatıyor:

*“Böylece biz, anasının gözü aydın olsun ve üzülmesin, Allah’ın vaadinin hak olduğunu bilsin diye onu anasına geri döndürdük. Fakat onların pek çoğu bunu bilmezler.”*<sup>561</sup>

<sup>558</sup> Râzi, a.g.e., XVII, 485; İbn Kesir, *Hadislerle Kuran-i Kerim*, XI, 6197; İbn Kesir, *Kıyasü’-Enbiya*, 302; Kurtubi, a.g.e., XIII, 268; Halidî, a.g.e., V, 79; Kara, *Kur’ân’a Göre Hz Musa*, 187; Abdullah Aydemir, *İslami Kaynaklarına Göre Peygamberler*, Ankara, 1996, 116-117; Zuhayli, a.g.e., X, 357; Hicazî, a.g.e., IV, 445.

<sup>559</sup> İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân-ı Kerim*, XI, 6197; İbn Kesir, *Kıyasü’-Enbiya*, 302; Zuhayli, a.g.e., X, 357; Kara, *Kur’ân’a Göre Hz.Musa*, 187; Aydemir, a.g.e., 117.

<sup>560</sup> İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân-i Kerim*, XI, 6198.

<sup>561</sup> Kasas, 28/13.

Görüldüğü gibi Yüce Allah'ın Musa'yı emzirip beslemesi ve büyütmesi için tekrar annesine iade etmesi O'nun mucizevî tedbirlerindendir. Zira annesi ona ücretle süt emziren kadın pozisyonuna giriyor. Çocuğu emzirmesine karşılık Firavun ailesinden ücret alıyor. Böylece Musa, anne sevgisinden ve şefkatinden mahrum kalmadan, Firavun ve adamlarının tuzaklarından emin biçimde büyüyor.

Ayrıca bütün bu işlerde Allah'ın dileği, ilahlık taslayan Firavun'un iradesini boşa çıkarmak ve Firavun'un yolunda firavunlaşanların Yüce Allah'ın iradesi karşısında ne kadar aciz ve güçsüz olduklarını göstermektir.

Ümmü Musa Kıssası'ndan şu dersleri çıkarabiliriz:

1. Yüce Allah'ın Hz Musa'yı bir sandık içinde denize bırakması şeklindeki annesine vahiy ya bir ilham (inspiration) veya rüya (vision) yoluyladır.<sup>562</sup> İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre Hz Musa'nın annesi peygamber ya da resul değildir.<sup>563</sup> Bu nedenle buradaki vahiy, peygamberlere gelen vahiy anlamında değildir. Bu husus Kur'an'da da açıkça belirtilmiştir: “Senden önce resul olarak gönderdiklerimiz de ancak kendilerine vahyettiğimiz erkekler idi.”<sup>564</sup> ”Kuran'da “vahiy” peygamberlik dışında da başka bir anlam ifade eder ve *Rabbin ariya vahyetti. ...*”<sup>565</sup> “*Hani Havarilere şöyle vahyetmişim...*”<sup>566</sup>

2. İnsan bazen bir şeye niyet eder. Bir şeyleri yazar, çizer, düzenler ama başka bir şey meydana gelebilir. Ve yaptığı her şey boşa çıkabilir. Nitekim Firavun'un ailesi Musa'yı kendileri için göz aydınlığı olsun diye aldılar. Fakat sonunda Musa, kendilerine düşman ve üzüntü kaynağı oldu<sup>567</sup>

3. Rablik, İlahlık iddiasında bulunan Firavun'un evi içten yıkılmıştır. Görünürde kendisine insanların en yakını olmasına karşın Firavun'un karısı, Firavun'u inkâr etmiştir ve hiçbir ortağı olmayan Allah'a iman etmiştir. Yüce Allah Firavun'un karısının kalbine o süt çocuğunu sevmesi, koruması ve sorumluluğunu alması için emretmiştir.<sup>568</sup>

4. İnsanların, Allah'ın tedbirini ve planını hissetmedikleri âyetlerde açıkça belirtilmiştir.

<sup>562</sup> Razi, *a.g.e.*, XV, 504-505; Kurtubi, *a.g.e.*, XIII, 258; Ibn Kesir, *el Bidaye*, I, 356.; Halidî, *a.g.e.*, V, 69.; Cerrahoğlu, *a.g.e.*, 39., Zuhayli, *a.g.e.*, XIII, 441.

<sup>563</sup> Razi, *a.g.e.*, XV, 504.

<sup>564</sup> Enbiyâ, 21 / 7

<sup>565</sup> Nahl, 16/68.

<sup>566</sup> Mâide, 5/111.

<sup>567</sup> Zuhayli, *a.g.e.*, X, 358; Halidî, *a.g.e.*, V, 88.

<sup>568</sup> Zuhayli, *a.g.e.*, X, 359; Halidî, *a.g.e.*, V, 89.

Yüce Allah “Onlar bunun farkında değildirler;<sup>569</sup>yani onlar kendi helâklerinin Hz. Musa (a.s.) sebebiyle ve onun elinde olacağının farkında değildirler.<sup>570</sup> Cenab-ı Hak, bunu daha sonra yine tekrar etmiştir: “*Fakat onların çoğu bilmezler.*”<sup>571</sup>

Nitekim Yüce Allah’ın fiil, tenbih ve sanatının hayret verici misallerinden birisi de süt emen bir bebek olan Musa’yı Firavun tarafından öldürülmekten kurtarması, onun Firavun’un evinde Firavun’un sofrasında yetiştirilmesi ve Firavun’un helâk edilip ileri gelen adamları ve kavmi ile birlikte denizde boğulmasına sebep olması gibi işlerdir.<sup>572</sup>

5. Allah tarafından Hz Musa’ya bir muhabbetin bırakılmasının anlamı, Allah’u Teala’nın Hz. Musa’yı küçüklüğünden beri risalete hazırlayıp bunun da ömrünün sonuna kadar devam etmesi suretiyle onun vasıtasıyla Allah’ın kullarına faydalı şeylerin ulaştırılmasıdır.<sup>573</sup>

6. Vesveseler, korkular ve endişeler Musa’nın annesinin kalbini kaplamıştı. Oğlunun İsrailoğulları’nın düşmanı Firavun’un eline düşmesi onun aklını başından almıştı. Allah’ın ona sabır ve sebat vermesi ve kalbini iman, gönül tatminkârlığı ve huzurla doldurup Allah’ın “*Biz onu sana iade edeceğiz*” vaadini tasdik edenlerden kılması olmasaydı durumu açığa vuracaktı.<sup>574</sup>

Böylece Yüce Allah, salih kullarına insanların ellerinden aldığı haklarını kendilerine nimet vermek yoluyla geri veriyor. Musa’nın bir süre annesinin şefkatinden mahrum kalmasından dolayı Allah, kendisine daha fazla ilgi ve muhabbetle eksikliğini giderdi.<sup>575</sup>

Görüldüğü gibi Cenab-ı Hak, vaadinin gerçekleşmesi için dilediği şekilde dilediği vesileleri seçer. Kendi velilerini korur ve düşmanlarını kahreder. Onları bozguna uğratar. Mü’minlere düşen yalnızca Allah’a güvenip dayanmak, işlerini ona yöneltmek, güzel bir şekilde tevekkül etmek, kâfirlere karşı yardımın gerçekleşmesi için maddi önlemleri almaktır.<sup>576</sup>

7. Hz. Musa’nın zeki ve anlayışlı kız kardeşi Firavun’un karısını ve adamlarını bu yavrunun memesini kabul edeceği sütanne konusunda, “Bu sütannenin

---

<sup>569</sup> Kasas, 28/9.

<sup>570</sup> Razî, *a.g.e.*, XVII, 481.

<sup>571</sup> Kasas, 28/13.

<sup>572</sup> Zuhayli, *a.g.e.*, XVIII, 441; Halidî, *a.g.e.*, V, 89.

<sup>573</sup> Zuhayli, *a.g.e.*, XIII, 441.

<sup>574</sup> Zuhayli, *a.g.e.*, X, 359.

<sup>575</sup> Halidî, *a.g.e.*, V, 89.

<sup>576</sup> Halidî, *a.g.e.*, V, 88.

kralın ihsanına ihtiyacı var. Ayrıca bu sūtanne iyilikseverdir, hoştur, kokusu da hoştur.” diyerek ikna etme hususunda kendisinin, onun kız kardeşi olduğunu hissettirmeksizin Musa’nın, annesine kavuşmasında başarılı bir rolü olmuştur.<sup>577</sup>

Cenab-ı Hak, Musa’nın kız kardeşi örneğini bize vererek bir işi düzenleme ve planlamada beşeri üslupların en üstününü ve en başarılısını seçmenin, uyanık ve tedbirli davranmanın gerekliliğini göstermiştir. Zira Musa’nın kız kardeşi durumu bilmezlikten gelerek, Firavun ve adamlarından sırlarını gizlemiş ve zekâsını kullanarak işlerini en güzel şekilde halletmiştir.

8. Allah’ın gizli tedbiri başka hiçbir şeyin geçerli olmadığı hususlarda beşerin tedbirinden daha tesirli ve plan olarak daha başarılıdır.

Cenab-ı Hak annesi ve kız kardeşi gelmeden önce küçük Musa’nın başka birinden süt emmesini engelledi. Sonra da annesine verdiği ilahi vaadini yerine getirerek Musa’yı annesine geri döndürdü. Allah düşmanın kalbine Musa’ya karşı sevgi vermişti. Ayrıca Musa’nın annesi, Allah’ın vaadinin hak olduğunu, bu vaadin muhakkak meydana geleceğini gayet iyi biliyordu.<sup>578</sup>

9. Dünyada peygamberin, ümmetine olan şefkat ve merhametinden sonra annesinin yavrusuna olan şefkat ve merhametinden daha yüksek bir şefkat ve merhamet yoktur. Annenin yavrusuna olan bu şefkat ve merhameti ise Allah’ın yaratması ve takdir etmesi iledir. İşte bundan dolayı Hz. Musa’nın annesi onu denize bıraktıktan sonra üzülmüş ve pişman olmuştu. Fakat kullarına merhametli olan Cenab-ı Hak, oğlunu ona iade etmiş, gözünün aydın olmasını sağlamış, üzüntü ve kederini gidermiştir.<sup>579</sup>

10. Musa’nın annesinin Musa’yı emzirmesine karşılık Firavun’dan ücret alması Allah’ın onun üzerindeki nimetine ve ikramına delildir. Bu tıpkı kendisine bir şeyi vacip kılıp bunun karşılığında ücret almak gibidir.<sup>580</sup>

Sonuç olarak Yüce Allah sevdiği bazı kullarını çeşitli sıkıntılarla imtihan eder. Bu imtihanların gerçekleşmesi Cenab-ı Hakk’ın onları sevmediği veya onlardan razı olmadığı anlamına gelmez. Yüce Allah bazen de çok sevdiği kullarını sıkıntı ve zorluklarla imtihan ederek imanlarını sağlamlaştırmak ve kendi katında derecelerini yükseltmek ister. Bu nedenle mü’min olan bir insana bir musibet isabet ettiği zaman, Allah’a güvenip dayanmalıdır.

---

<sup>577</sup> Zûhaylî , *a.g.e.*, X, 359.

<sup>578</sup> Zûhaylî , *a.g.e.*, X, 359.

<sup>578</sup> Zûhaylî *a.g.e.*, X, 360.

<sup>579</sup> Zûhaylî, *a.g.e.*, VIII, 442.

<sup>580</sup> Halidî, *a.g.e.*, V, 90.

## SONUÇ

İlk insanın yaratılışı bahsi hem Tevrat'ta hem de Kur'an'ı Kerim'de geçen bir konu olup her iki kaynağa göre de farklılık arz ettiğini görmekteyiz. Tevrat'ta ilk insanın yaratılışı ile iki farklı rivâyet bulunmaktadır. Birinci rivayete göre ilk insan, yaratılışın altıncı gününde, diğer bütün varlıklar yaratıldıktan sonra, Tanrı'ya benzer bir surette, erkek ve dişi olarak yaratılmıştır. İkinci rivâyete göre ise, diğer varlıklardan önce, yerin toprağından yapılmış, daha sonra burnuna hayat nefesi üflenerek, canlı bir varlık olmuş, onun kaburga kemiğıinden de eşı yaratılmıştır.

Kur'an'ı Kerim'e göre ilk insan olan Hz. Âdem'in yaratılışının diğer insanlarınki gibi olmayıp farklı kanunlara tabi olduğı kesindir. Zira Âl-i İmrân Sûresi'nin elli dokuzuncu âyetinde *“Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. O'nu topraktan yarattı. Sonra ona “ol” dedi. O da hemen oluverdi”* denilerek Yüce Allah'ın hikmeti gereğı bu her iki peygamberin olağanüstü bir şekilde yaratıldıklarına işaret edilir.

Kur'an'ı Kerim'e göre Hz. Âdem topraktan yaratılmış ve bazı aşamalardan geçtikten sonra insan şeklini almıştır. Hz. Havva'nın ise kaburgadan yaratıldığını açıkça ortaya koyan bir nas bulunmamaktadır.

Günümüzde kadın konusu tartışılırken yapılan en büyük hatalardan biri de, kadın erkek eşitliğı iddiasıdır. Fizyolojik ve psikolojik bakımından birbirinden farklı olan iki şeyi eşitlemek, artılarla eksileri toplamak gibidir. Oysaki birbirinden aynı anda farklı olan iki şey, aynı anda birbiriyle eşit olamaz. Dolayısıyla ne kadın erkeğın, ne de erkek kadının eşitidir. Ancak her birinin kendi görev alanında birbirlerine karşı üstünlükleri vardır. Bu bakımdan, önemli olan, eşitlik değil, her iki cinse de fizyolojisinin, psikolojik yapısının, aile ve toplum bütünlüğü içindeki işbölümünün gerektirdiğı sorumluluğı vermektir.

İki kadının şehadetinin bir erkeğın şahitliğıne denk kabul edilmesinin nedeni, birinin unutulması halinde diğerinin ona hatırlatmasıdır. Buna göre kadının insanlık ve değer açısından erkekten daha aşağıda tutulmuş gibi bir sonuç çıkarmak mümkün değildir. Bu husus, tamamen unutma ve şaşırma ile ilgili olup adaletin yerini bulması amacına yöneliktir.

Hukuk insanların ehliyetine göre olur; ama paylaşım ihtiyaçlara göre oluşur. Farklı vazifelere göre ihtiyaçlar da farklılık arz ederse mirastan alınacak payların da

farklı olması zorunlu olur. Fakat ihtiyaçlara rağmen eşit pay alınırsa, bu adalet olmaz, belki büyük bir zulüm olur.

Evlilikte mehir ise sınırsız olup kadının teklif edeceği bir rakamdır. Taraflar bu rakamda anlaşmadıkça evlilik akdi geçerli olmaz. Hadis külliyatının çoğunda kaydedilen bazı sahih rivâyetlere göre, Hz. Peygamber, eğer gelin kabul etmeye istekliyse “demir bir yüzüğün” veya “daha azının”, hatta Kur’ân’ın bir âyetinin öğretilmesinin bile yeterli olabileceğini belirtmiştir.

Kadının eğitimi İslam’ın kadına yüklediği temel bir haktır. Velisi, kadının eğitim almasından sorumludur. Bazı rivâyetleri incelediğimizde de Müslüman kadının, ilim ve kültürde büyük mesafeler kat ettiğini, eğitim ve öğretim konusunda büyük bir pay elde ettiğini görmekteyiz.

İslam’da anneye verilen şeref, saygı ve hürmet eşsizdir. Allah’a ibadetten sonra anne-babaya iyilik etmeyi emreden âyetlerin Kur’ân’da yer alışı ve bunların değişik ifadelerle tekrarlanması Yüce Allah’ın aileye verdiği önemin göstergesidir. Kur’ân’da anne-babaya bir yandan itaat, iyilik önerilirken, diğer yandan dinin razı olmadığı şirki gerektiren ve Allah’a itaatsizliğe yönlendiren bir fiili işlemeyi de yasaklamıştır. Böyle durumlarda anne-babanın dünyevi ihtiyaçları karşılanır, onlara hiçbir şekilde eziyet edilmez, ağır söz söylenmez. Hastalıklarına koşulur, vefatlarında uygun şekilde definleri yapılır.

İslam dini, insanların en hayırlısının, eşleri ile geçinenler olduğunu temel bir ilke olarak belirlemiştir. Bu nedenle koca, hanımını bir hayat arkadaşı olduğu bilinciyle hareket etmeli, ona hakaret etmemeli, sevgi ve saygı göstermeli, gerektiğinde ev işlerinde ona yardım etmelidir. Buna karşılık kadın da eşine itaat etmeli, çocuklarının mürebbiyesi olmalı, eşinin yokluğunda ise hem kendisi hem de malı konusunda eşinin hoşlanmadığı bir şeyi yapmamalıdır.

Annelik yaşamda farklı bir statü ve yaşama farklı bir bakış açısidir. Analık etmek anne sevecenliği ile bilimsel verileri kaynaştırmayı gerektirir. Müslüman anne günün değişen olayları karşısında aile fertleri içerisinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Onun aile fertleri arasındaki atmosfere uygun bir şekilde rolünü oynaması gereklidir.

Anne çocuk ilişkisi, çok yönlü ve psikolojik açıdan farklı sonuçlar doğuran fitrî bir ilişkidir. İnsan yaratılış açısından zayıf ve yetersiz bir varlıktır. Yetersizlik insan, için sürekli uyarı kaynağı olduğundan insanı sürekli eksikliklerini gidermek için bir yol aramaya itmiştir. İki ile beş yaş arasındaki çocuğun zor durumlarda kaldığında ilk başvuracağı ve yardıma çağıracağı kişinin annesi olması bundandır.

Bebeklik döneminde annenin çocuğu eğitme biçimi, çocuğu yetiştirme şekli ve onunla kurulan duygusal iletişimi, çocukta güven veya güvensizlik duygularının oluşumuna neden olur. Zira anne çocuk arasındaki ilişkiden doğan güven duygusu, insanın ileride kuracağı kişiler arası ilişkilerin temelini oluşturur.

Anne çocuğun hayatı üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptir. Çocuk, huy ve davranışlarda anneyi örnek alır. Anne çocuğa göre mutluluğun, rahat ve güven duygusunun kaynağı, beden ve ruhun gıdasıdır. Bu nedenle çocuğun, annesini kaybettiği ve annesi onu bir yakınına ya da bir bakıcıya bıraktığı zaman, annesini bulur bulmaz, annesine olan ihtiyacını derhal gidermeye çalışır. Bakıcılar çalışan kadının en önemli yardımcısıdır. Fakat ideal olan, ilk üç yıl çocuğu, annenin büyütmesidir. Çünkü çocuğun kişilik gelişiminde ilk üç yıl, altın standarttır.

Annelik içgüdüğü tüm canlılarda vardır, ama insanoğlunda daha fazladır. Eğer annelik içgüdüğü olmasaydı, çocuğun hayatta dahi kalmasını düşünemezdik. Annelik duygusu, içinde sevgi, şefkat, hoşgörü, fedakârlık, sabır, iyilik, doğruluk ve acıma duygusu gibi pek çok farklı duyguları barındırır. Bu nedenle anne çocuğunu kendinden daha çok düşünür. Dolayısıyla annelik biyolojik bir dürtü olduğu için erkekten daha farklı bir yapıdadır. Bu nedenle beynin korku ve güven duygularını düzenleyen alanları gelişir. Annenin yerini alan bakıcı ne kadar güzel huylu, eğitim alanında ve çocuğa gerekli olan güveni verme konusunda becerikli olsa da çocuğun hayatında annenin bıraktığı boşluğu dolduramaz. Bir bakıcının, annenin kalbinde çocuğa karşı hissettiği sevgi ve şefkat duygularını hissetmesi mümkün değildir. Çünkü annelik karakteri fitrî ve hormonal faktörlerden beslenmektedir.

Annenin yokluğu, çocukta bunalım ya da ölüm gibi sonuçlar doğurabilir. Zira annesini kaybeden çocuk, annesinin yerine geçen kişiyle yeterli iletişim kuramaz.

Kur'an kıssaları, her ne kadar geçmiş konuları ele alıyorsa da onlarla kastedilen hedef, geçmiş hakkında sadece bilgi edinmek değil, bu olaylardan ibret ve öğüt almaktır. Bu nedenle onlar iyilik ve kötülüğün çatışmasını konu edinirler. Bu çatışmada iyilerin duygu ve düşüncelerinin yanı sıra kötülerin de duygu ve düşüncelerini yansıtır. Bu bağlamda, Kasas Sûresi'nin 7-13 âyetlerinde, Musa'nın annesinin kıssası, çocuklarını terbiye edecek olan annelerin hallerine her yönüyle özen göstermek gerektiğini ibretli bir üslup ile öğretmektedir. Emzikli anne hakkında Kur'ân'ı Kerim'in bu kadar özen göstermesi, toplum hayatında annelik rolünün ve sorumluluğunun öneminden kaynaklanmaktadır.

## BİBLİYOGRAFYA

ABDUL-ATİ, Hammude, “İslam’da Kadının Yeri”, *Farklı Açılardan Kadın ve Aile*, İzmir, 2005.

ABDULBAKİ, Muhammed Fuad, *el-Mu’cemu’l Müfehres li Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerim*, Kahire, 1945.

ACAR, İsmail, “İslam Ceza Hukukunda Kadının Şahitliği”, *İslamiyat Dergisi*, III.-2, Ankara, 2000.

ADLER, Alfred, *İnsanı Tanıma Sanatı*, (Çev. Kamuran Şipâl) İstanbul, 2000.

\_\_\_\_\_, *Çocuk Eğitimi*, (Çev. Kamuran Şipâl) İstanbul, 2000.

AFZALUR Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, İstanbul, 1996

AKDEMİR, Salih, “Tarih Boyunca ve Kur’ân-ı Kerim’de Kadın”, *İslami Araştırmalar*, IV-4, İstanbul, 1991.

AKGÜL, Muhittin, *İdeal Toplum Açısından İsrâ Sûresi*, İstanbul, 2006.

AKTAŞ, Melahat, *İslâm Toplumunda Ve Çağımızda Kadın*, Ankara, trs.

ALTUNTAŞ, Halil, ŞAHİN, Muzaffer, *Kur’an’ı Kerim Meâli*, Ankara, 2005.

ARIK, Selim, “Sünnet’te Nikâh, Mehir, Çeyiz ve Düğün”, *Farklı Açılardan Kadın ve Aile*, İzmir, 2005.

ASKALÂNÎ, Ahmed b. Ali b.Hacer, *Fethu’l-Bâri Şerhu Sahihi’l Buharî*, Beyrut, 1989.

ATABEK, Erdal, *Büyükler ve Tavşanlar*, İstanbul, trs.

ATEŞ, Bünyamin, DİKMEN, Mehmet, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, 1981.

ATEŞ, Süleyman, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1989.

\_\_\_\_\_, “İslam’ın Kadına Getirdiği Haklar” *İslami Araştırmalar*, V-4, İstanbul, 1991.

AYDEMİR, Abdullah, *İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler*, Ankara, 1996.

AYDIN, M.Akif, “Kadın” *DİA*, XXIV, İstanbul, 2001.

- BARDAKOĞLU, Ali, “Hidane” *DİA*, XVII, İstanbul, 1998.
- BİLGİN, Beyza, *İslâm ve Çocuk*, Ankara, 2004.
- BİNTÜ’Ş-ŞATİ, Aişe Abdurrahman, *Resulullah’ın Annesi ve Hanımları*, (Çev. İsmail Kaya) Konya, 1987.
- BUHARİ, Ebu Abdillâh Muhamed b. İsmail b. İbrahim, *Sahih*, İstanbul, 1981.
- BULAÇ, Ali, Mekasidu’ş-Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, V-4, İstanbul, 1991.
- CARULLAH, Musa, *Hatun*, (Haz. Mehmet Görmez) Ankara, 1999.
- CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Ankara, 1995.
- CÜCELOĞLU, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul, 1998.
- ÇAĞRICI, Mustafa, “Ana-Baba” *DİA*, III, İstanbul, 1991.
- ÇETİNER, Bedrettin, *Fatiha’dan Nas’a Esbab-ı Nüzul*, İstanbul, 2004.
- DALGIN, Nihat, “Kadın ve Erkeğin Şahitliği ile İlgili Naslardaki Düzenlemelerin İslam Hukukuna Yansımaları Üzerine Değerlendirme”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, V-1, 2005.
- DERVEZE, İzzet, *et-Tefsir’ul Hadis*, (Çev. Ahmet Çelen) İstanbul, 1998.
- \_\_\_\_\_, *Kur’ân Cevap Veriyor*, (Çev. Abdullah Baykal) İstanbul, 1998.
- DODSON, Fitzhugh, *Çocuk Yaşken Eğilir*, (Çev. Seçkin Selvi) İstanbul, 1997.
- DUMAN, Zeki, *Beyanü’l-Hak*, Ankara, 2006.
- EBU DÂVUD, Süleyman b.Eş’as es-Sicistânî, *Sünen*, (Thk. Muhammed Muhyiddin) trs.
- ESED, Muhammed, *Kur’ân Mesajı Meal-Tefsir*, (Çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk) İstanbul, 1999.
- FROMM, Erich, *Sevme Sanatı*, (Çev. Yurdanur Salman), İstanbul, trs.
- GARAUDY, Roger, *İslam ve İnsanın Geleceği*, (Çev. Cemal Aydın) İstanbul, 1991.
- GORDON, Thomas, *Etkili Anababa Eğitimi*, (Çev. Emel Aksoy) İstanbul, 2000.

GÜLER, Mehmet Nuri, “Kıssa ve Hukuk” *Kur’ân Kıssalarının Anlam ve Değeri* (4.Kur’ân Haftası Kur’ân Sempozyumu), Ankara, 1998.

GÜNEŞ, Abdalbaki, *Kur’ân Kıssaları ve Medeniyetlerin İnşası*, İstanbul, 2005.

HALİDÎ, Salah Abdulfettah, *Maa Kısası’s-Sabikine fi’l-Kur’ân’il Kerim*, Beyrut, 1998.

HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâm’a Giriş*, (Çev. Cemal Aydın) Ankara, 1996.

\_\_\_\_\_, *İslam Peygamberi*, (Çev. Salih Tuğ) Ankara, 2003.

HARMAN, Ömer Faruk, “Musa” *DİA*, XXXI, İstanbul, 2006.

HATEMÎ, Hüseyin, *İlahi Hikmette Kadın*, İstanbul, 2000.

HATİPOĞLU, Sait, *Müslüman Kültürü Üzerine*, Ankara, 2004.

HİCAZÎ, Muhammed Mahmud, *Furkan Tefsiri*, (Çev. Sait Şimşek) İstanbul, trs.

HÖKELEKLİ, Hayati, “Çocuk”, *DİA*, VIII, İstanbul, 1993.

İBN KESİR, el-Hafız Ebu’l Fida İsmail, *el-Bidâye ve’n-Nihaye* (Çev. Mehmet Keskin) İstanbul, 1994.

\_\_\_\_\_, *Hadislerle Kur’ân-ı Kerim Tefsiri*, (Çev. Bekir Karlığa) İstanbul, 1996.

\_\_\_\_\_, *Kasasu’l-Enbiya*, Cidde, trs.

İBN MÂCE, Ebu Abdillah Muhammed b.Yezid Karvini, *Sünen*, (Çev. Haydar Hatipoğlu) İstanbul, 1983.

İBN MANZUR, Muhammed b.Mükerem el-İfrikî, *Lisânu’l-Arab*, Beyrut, trs.

İKBAL, Muhammed, *İslam’da Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, (Çev. N. Ahmet Asrar) İstanbul, trs.

İSFAHÂNÎ, Rağıb, *Müfredatü Elfâzi’l-Kur’ân*, (Thk. Safvan Adnan Dâvud) Dimeşk, 1992.

\_\_\_\_\_, *Müfredatü Elfâzi’l-Kur’ân*, (Çev. Abdalbaki Güneş-Mehmet Yolcu) İstanbul, 2007.

KARA, Necati, *Kur’ân’a Göre Hz. Musa, Firavun ve Yahudiler*, İstanbul, 1991.

- \_\_\_\_\_, *Kur'ân'da Beden Dili*, İstanbul, 2004.
- KARAMAN, Hayrettin, “Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, V-4, İstanbul, 1991.
- \_\_\_\_\_, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, İstanbul, 1982.
- KARAMAN Hayrettin Ve Bşk., *Kur'ân Yolu*, Ankara, 2003.
- KILIÇ, Recep, *Âyet ve Hadislerin Işığında İnsan ve Ahlak*, Ankara, 2005.
- KIRBAŞOĞLU, Hayri, “Kadın Konusunda Kur'ân'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, V-4, İstanbul, 1991.
- KİTAB\_I MUKADDES (Eski yeni ahit)*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1997.
- KÖKSAL, Mustafa Asım, *Peygamberler Tarihi*, Ankara, 2004.
- KURTUBİ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebibekir, *el-Cami li Ahkâm'l-Kur'ân*, (Çev. M. Beşir Eryarsoy) İstanbul, 2000.
- KUTUB, Muhammed, *Çağdaş Fikir Akımları*, (Çev. M. Beşir Eryarsoy) İstanbul, 1989.
- KUTUB, Seyid, *Fîzılâl-il-Kur'ân*, (Çev. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa ) İstanbul, 1968.
- \_\_\_\_\_, *Kur'ân'da Edebi Tasvir*, (Çev. Kamil M. Çetiner) İstanbul, 1997.
- \_\_\_\_\_, *Kur'ân'ın Gölgesinde Kadın* (Çev. Mustafa Nuhoglu) İstanbul, 1995.
- \_\_\_\_\_, *Kadın ve Aile*, (Çev. Halit Yılmaz) Erzurum, 1994.
- MAHMUT, Abdulhalim, *Müslüman Kadının Şahsiyeti, Kültür ve Daveti*, İstanbul, 1996.
- MES'UD, Cübran, *er-Raid Mu'cemun Luğaviyyun Asriyyun*, Beyrut, 1967.
- MEVDUDİ, Ebu'l A'la, *Tefhim 'ul Kur'ân*, (Çev. Heyet) İstanbul, 1996.
- \_\_\_\_\_, *Hicab*, (Çev. Ali Genceli) İstanbul, 2003.
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn b.el-Haccac, *Sahih-i Müslim*, (Çev. Ahmed Davudoğlu) İstanbul, 1980.

NASR, Seyyid Hüseyin, *İslam'da Düşünce ve Hayat*, (Çev. Fatih Tatlılıoğlu) İstanbul, 1981.

\_\_\_\_\_, *Genç Müslümana Modern Dünya Rehberi*, İstanbul, 1995

NESAİ, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, İstanbul, 1981.

NEVEVİ, Muhyiddin, Riyâzü's Sâlihîn Tercemesi, , (Çev. Kıvamüddin Burslan ve bşk.) I, Ankara, 1993,

OKİÇ, Tayyib, "İslamiyet'te Kadın Öğretimi" *İslam'da Kadın Hakları*, Ankara, 1979.

ÖZ, İlkin, *Çocuk Olmak*, Ankara, 1997.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslam*, İstanbul, 1997.

RAHMAN, Fazlur, *İslâmî Yenilemeler Makaleler II*, (Çev. Adil Çiftçi) Ankara, 2000.

\_\_\_\_\_, *Ana Konularıyla İslam*, (Çev. Alparslan Açıkgenç) Ankara, 1999.

RAZİ, Fahreddin, *Mefahitu'l Gayb, (Tefsir-i Kebir)*, (Çev. Suat Yıldırım) İstanbul, 2002.

RIZA, Muhammed Reşid, *Hukuku'n Nisai fi'l İslami*, Beyrut, 1984.

\_\_\_\_\_, *Tefsiru'l Menar (Tefsiru'l Kur'an'il-Hakim)*, Beyrut, trs.

SAVAŞ, Rıza, *Hız. Muhammed Devrinde Kadın*, İstanbul, 2004.

SAHMARANİ, Esed, *el Mer'etü fi't-Tarihi ve's Şeraiti*, Beyrut, 1989.

SCHLEİFER, Aliah, *İslam'da Annelik*, (Çev. Abdullah Zerrar Cengiz) İstanbul, 2004.

SEYYİD, Muhammed, *Kur'an ve Sünette Annelik*, (Çev. Yusuf Ertuğrul) Konya, 1992.

SİBAİ, Mustafa, *Kadının Yeri*, (Çev. Abdullah Yalçın-Mehmet Yolcu) İstanbul, 1998.

SİDDİKÎ, Mazhuruddin, *İslam Dünyasında Modernist Düşünce* (Çev. Murat Fırat-Göksek Korkmaz) İstanbul, 1990.

SUYUTİ, Celaleddin, *Celaleyn Tefsiri Kur'an-ı Kerim Meali ve Tefsiri*, (Çev. Ali Rıza Kaşeli) İstanbul, trs.

ŞENTUT, Halid Ahmed, *İslam'da Kız Çocuklarının Eğitimi*, (Çev. Dursun Küçükaltacıoğlu) İstanbul, 1996.

ŞENGÜL, İdris, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, İzmir, 1994.

ŞEYH AHMED B. YUSUF, *Umdetü'l Huffaz Fi Tefsiri Şerefi'l-Elfaz*, Beyrut, 1993.

ŞİMŞEK, M. Sait, *Günümüz Tefsir Problemleri*, İstanbul, 1995.

\_\_\_\_\_, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, İstanbul, 1988.

ÜNAL, Halit, "Kıssa", *Şamil İslam Ansiklopedisi*, IV, İstanbul, 2000.

TABBARA, Afif Abdulfettah, *Me'al-Enbiya Fi'l-Kur'ân'i'l-Kerim*, Beyrut, trs.

TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Camiu'l-Beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1984.

\_\_\_\_\_, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, (Çev. Mehmet Eminoğlu) Konya, trs.

TARHAN, Nevzat, *Kadın Psikolojisi*, İstanbul, 2005.

TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa, (Thk. Ahmed Muhammed Şakir) Beyrut, trs.

TOPALOĞLU, Bekir, *İslam'da Kadın*, İstanbul, trs.

İZUTSU, Toshihika, *Kur'ân'da Dini ve Ahlâki Kavramlar*, (Çev. Selahattin Ayaz) İstanbul, 1997,

TUKSAL, Hidayet Şefkatli, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara, 2000.

YAVUZER, Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul, 1996.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (Sade. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Boleli, Abdullah Yücel) İstanbul, 1992.

YILDIRIM, Suat, "Kur'ân-ı Kerim'de Kıssalar", *Atatürk Üniversitesi İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 5.Sayı, Ankara, 1979.

ZEBİDÎ, Zeynuddin Ahmed b. Abdil-Latif, *Sahih-i Buharı Muhtasarı, Tecrid-i Sarih*, (Çev. Kamil Miras) Ankara, 1978.

ZİHNİ EFENDİ, *Tarihte İz Bırakan Meşhur Kadınlar*, İstanbul, 1982.

ZÛHAYLÎ, Vehbe, *Tefsiru'l Münir*, (Çev. Hamdi Arslan) İstanbul, 2005.

## ÖZET

İslam, kadının ailedeki ve toplumdaki konumunu güçlendirmiş ve onların haklarını erkeklerin haklarına eşit bir seviyeye getirmiştir.

Kadın, fizyolojik ve psikolojik olarak erkekten zayıf yaratılmıştır. Bu zayıflık, kadın için aşağılanma sebebi sayılmayıp, aksine bu vesileyle erkeğe, kadını koruma, ona iyi davranma ve onun ihtiyaçlarını karşılama gibi görevler yüklemiştir. Ayrıca kadına anne olması nedeniyle hiçbir medeniyette görülmeyen bir değer ve saygı verilmiştir.

Kadın yaratılış itibarıyla erkeğe göre ikinci derecede bir değere sahip değildir. Kur'an'ı Kerim'in ilke olarak belirlediği, insanların en değerli olanının "takvada en üstün olanıdır."

İslam'da erkek ve kadın iki yarışmacıdan çok, birbirini tamamlayan iki parçadır. Allah katında erkek ve kadın eşittir. Aynı İslami ilkelere uymaları gerekir ve O'nun önünde, hareketlerinden aynı derecede sorumludurlar. Yani metakozmik gerçek ile olan ilişkilerinde eşittirler. Fakat kozmik düzeyde psikolojik, biyolojik ve sosyal olarak birbirinden farklıdırlar ve birbirini tamamlarlar. Her iki cins farklı sayılarak üstünlük tartışmaları yapılamaz.

İslam'da, bir insan olarak erkeğe tanınan temel insan hakları kadına da tanınmıştır. Buna göre, yaşama hakkı, mülkiyet ve tasarruf hakkı, kanun önünde eşitlik ve geçim teminatı gibi haklar bakımından kadınla erkek arasında fark yoktur. Ancak kadının hakları yanında sorumlulukları da vardır. Aile yapısının korunması, ailede düzen, huzur ve mutluluğun sağlanması, annelik görevini en iyi şekilde yerine getirmesi, çocuklarını terbiye etmesi ve kocaya saygılı olması kadının başta gelen görevleridir.

Musa'nın annesinin kıssası ise, çocuklarını eğitecek olan annelerin hallerine her yönüyle özen göstermeleri gerektiğine dikkat çekmektedir. Emzikli anne hakkında Kur'an'ın bu kadar özen göstermesi, toplum hayatında annelik rolünün ve sorumluluğunun öneminden kaynaklanmaktadır.

## **ABSTRACT**

Islam has improved position of women in the family and community; and it brought their rights into an equal level with men's rights.

Women are physically and psychologically created weaker than men. This weakness is not a cause for humiliation of women; contrary, by means of that it burdens men with the duties of the protection of women, good treatment to them and meeting their needs. Besides, women are given value and respect due to motherhood which cannot be seen in any other civilizations.

Women do not have a secondary degree value in terms of their creation. The Holy Qur'an designates the principle that "the noblest of you in the sight of Allah is the one who is most deeply conscious of Him."

In Islam, men and women are complementary two pieces rather than being two contestants. In the sight of Allah, men and women are equal. They have to obey the same Islamic principles and they are equally responsible for their deeds in front of Him. In other words, they are equal in their relationships with metacosmic reality. However, they are psychologically, biologically and socially different from each other in the cosmic level and they complement each other. Discussions of superiority cannot be made with a consideration of both genders as distinct.

In Islam, the recognized basic human rights for men as a human being are also given to women. In respect of this, there is no difference between men and women in terms of the right to life, the right of ownership and use, equality in front of law and the right of guarantee of living. However, women have responsibilities in addition to their rights. The protection of structure family, supplying order, peace and happiness in the family, fulfillment of duty of motherhood in the best way, educating children and being respectful towards their husbands are the main tasks of women.

The story of mother of Musa/Moses draws attention to a point that mothers who are educating their children are required to take pains their situation in every aspect. The fact that Qur'an is that much painstaking about women who have babies is resulting from the importance of the role and responsibility of motherhood in the life of community.